

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Bc. Aneta Chytilová
Politika rasové segregace v Jižní Africe

Diplomová práce
Vedoucí práce: Mgr. Martin Schlossarek, Ph.D.
Olomouc 2023

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu práce Mgr. Martinu Schlossarkovi, Ph.D., za cenné rady a čas, který mi věnoval při konzultacích a následné opravě celé diplomové práce. Největší díky pak patří mé rodině, která mě bezpodmínečně podporovala jak v průběhu tvorby této diplomové práce, tak během celého vysokoškolského studia.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Aneta CHYTILOVÁ**
Osobní číslo: **R200624**
Studijní program: **N0588A330002 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová a environmentální studia**
Téma práce: **Politika rasové segregace v Jižní Africe**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Cílem práce je poskytnout ucelený obraz apartheidu v Jihoafrické republice jako oficiální státní doktríny. V textu se budu snažit o popsání vývoje až po eskalaci celé této politiky. Začátek práce se bude věnovat historickým počátkům rasismu a dále zde zahrnu hnutí, která bojují za odstranění rasistické ideologie. Poslední část práce bude věnována důsledkům apartheidu a také přiblížením současné situace v Jihoafrické republice.

Rozsah pracovní zprávy: **20 – 25 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

BUDIL, I. T., Historické proměny rasové teorie a ideologie In: BUDIL I. T. Dejiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras. Plzeň, 5. května 2005. Usti nad Labem: Nakladatelství Vlasty Kraje, 2005, ISBN 80-903412-4-1
HULEC, Otakar. Dejiny Jizní Afriky. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7422-039-5
HOMPSON, Leonard. A history of South Africa. New Haven and London: Yale University Press, 1995, ISBN 0-300-06543-4
MANDELA, Nelson. Dlouhá cesta za svobodou. Praha: Praha, 2010, ISBN 978-80-7252-290-3
Moodley, Kogila & Adam, Herribert: 2000. Race and Nation in Post-Apartheid South Africa. In: Politics and Economics. No 30. University of Leipzig Papers on Africa

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Martin Schlossarek, Ph.D.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání diplomové práce: **29. ledna 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **25. dubna 2022**

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá politikou rasové segregace v Jižní Africe jakožto její oficiální státní doktrínou v letech 1948 až 1994. Vymezuje klíčové pojmy, které jsou s touto politikou spojeny. Věnuje se popisu historických kořenů, které pomohly formovat samotnou segregáční politiku. Dále popisuje vznik apartheidu a prosazování segregáčních opatření. Pokračuje kolapsem, po kterém následovalo uspořádání prvních svobodných voleb, vznik nové ústavy a demokratického státu. Poslední část práce je věnována vybraným dopadům, které v Jihoafrické republice apartheid zanechal. Jedná se především o oblast ekonomiky, bydlení, kriminality, vzdělání, literatury a sportu. Politiku rasové segregace lze podle historického vývoje vyhodnotit jako postupné vyvrcholení dlouhodobého procesu rasové nesnášenlivosti, která postupně vedla ke kořenům nerovnoprávnosti. Ekonomické a sociální dopady apartheidu jsou v jihoafrické společnosti stále přítomné.

Klíčová slova: Politika rasové segregace, apartheid, Jižní Afrika, dopady politiky rasové segregace

Abstract

This thesis examines the politics of racial segregation in South Africa as its official state doctrine between 1948 and 1994. It defines the key concepts associated with this policy and discusses the historical roots that helped shape the segregation policy itself. The origins of apartheid and the enforcement of segregationist measures are also described. The thesis continues with the collapse that culminated in the holding of the first free elections, the creation of a new constitution, and the declaration of a democratic state. The last part of the thesis is devoted to selected impacts that apartheid left in South Africa. These are mainly in the areas of the economy, housing, crime, education, literature, and sport. According to the historical development, the policy of racial segregation can be evaluated as a gradual culmination of a long-term process of racial intolerance, which gradually led to the roots of inequality. The economic and social effects of apartheid are still very much present in South African society.

Keywords: Policy of racial segregation, apartheid, South Africa, Impacts of racial segregation policy

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	8
SEZNAM OBRÁZKŮ	9
SEZNAM TABULEK	9
ÚVOD	10
CÍLE A METODY	12
1. PŮVODNÍ OBYVATELSTVO JIHOAFRICKÉ OBLASTI	14
1.1 SANOVÉ.....	14
1.2 KHOINOVÉ.....	16
1.3 BANTUSKÉ KMENY	17
2. KOLONIZACE AFRIKY V 19. STOLETÍ	20
2.1 EVROPSKÁ KOLONIZACE AFRIKY	20
2.2 HOLANDSKÁ KOLONIZACE	20
2.3 OPĚTOVNÉ PŘEVZETÍ KAPSKA BRITY	24
2.4 OBJEV DIAMANTŮ	25
2.5 BŮRSKÉ VÁLKY	25
3. VYMEZENÍ POJMŮ A ÉRA SEGREGACE V LETECH 1910-1990	27
3.1 VYMEZENÍ JEDNOTLIVÝCH POJMŮ.....	27
3.1.1 <i>Rasa a rasismus</i>	27
3.1.2 <i>Diskriminace</i>	28
3.1.3 <i>Apartheid</i>	29
3.2 ÉRA SEGREGACE V LETECH 1910-1948	30
3.2.1 <i>Jihoafrická unie</i>	30
3.2.2 <i>První světová válka</i>	32
3.2.3 <i>Prohlubování segregáčních opatření</i>	33
3.2.4 <i>Růst afrikánského nacionalismu</i>	34
3.2.5 <i>Černošská opozice</i>	35
3.2.6 <i>Institucionalizace „sociální politiky“</i>	36
3.2.7 <i>Období druhé světové války</i>	37
3.3 APARTHEID V LETECH 1948-1978	41
3.3.1 <i>Volby v roce 1948</i>	41
3.3.2 <i>Nové nacionalistické, rasistické zákony</i>	41
3.3.3 <i>Rozdělení jednotlivých populačních kategorií</i>	42
3.3.4 <i>Cíle rasové klasifikace</i>	44
3.3.5 <i>Represivní zákony neustávají</i>	47
3.3.6 <i>Apartheid a ekonomika v Jižní Africe</i>	50
3.3.7 <i>Odezva ze zahraničí na rasistickou politiku</i>	51
3.4 APARTHEID V LETECH 1978 – 1990	52
3.4.1 <i>P.W. Botha se dostává k moci</i>	53
3.4.2 <i>Vypjatá situace se zdá být nezvladatelnou</i>	56
4. DEMONTÁŽ POLITIKY APARTHEIDU A ZROZENÍ DEMOKRACIE	58
4.1 VLÁDA A REFORMY DE KLERKA.....	58
4.2. DEMOKRACIE NABLÍZKU	59
5. DĚDICTVÍ APARTHEIDU	61
5.1 EKONOMICKÉ DOPADY	62
5.2 BYDLENÍ A PROSTOROVÁ SEGREGACE.....	68
5.3 KRIMINALITA A NÁSILÍ	72
5.4 VZDĚLÁVÁNÍ, LITERATURA A SPORT	75
5.4.1 <i>Vzdělávání</i>	75
5.4.2 <i>Literatura</i>	76
5.4.3 <i>Sport</i>	78
SHRNUTÍ DOPADŮ APARTHEIDU V JIŽNÍ AFRICE	80
ZÁVĚR	82

Seznam zkratek

ANC – Africký národní kongres

DSR – Department of Sport and Recreation

IAAF – International Amateur Athletic Federation

ICU – Industrial and Commercial Workers' Union

IOC – International Olympic Committee

NSC – National Sports Congress

OSN – Organizace spojených národů

TIC – Transvaal Indian Congress

UDF – United Democratic Front

HDI – Human Development Index

BEE – Black Economic Empowerment

B-BBEE – Broad-Based BEE

Seznam obrázků

Obrázek 1: Sanská skalní kresba - tanec, uprostřed šaman s antilopí maskou	16
Obrázek 2: Evropské výboje na úkor xhosského obyvatelstva	23
Obrázek 3: Britské kolonie, africká království a Búrské republiky v roce 1885.....	26
Obrázek 4: Černošské rezervace v letech 1913 a 1936	32
Obrázek 5: Test tužkou.....	44
Obrázek 6: Lavička určená pouze pro bělochy	48
Obrázek 7: HDP na obyvatele v Jižní Africe v letech 1987 - 2027.....	63
Obrázek 8: Míra nezaměstnanosti v Jižní Africe.....	66
Obrázek 9: Index korupce v Jižní Africe v letech 2014 - 2022	67
Obrázek 10: Mezi řadami vládou financovaných bytů v městečku Langa.....	69
Obrázek 11: Domy Programu rekonstrukce a rozvoje v Sowetu	71

Seznam tabulek

Tabulka 1: Míra vražd v jihoafrických provinciích v letech 2019/20	74
--	----

Úvod

Barva kůže hraje v Jižní Africe stále důležitou roli. Po ukončení apartheidu v roce 1994 bylo očekáváno nové období, kdy vedle sebe budou žít poklidně všechna etnika. Ve skutečnosti však nejsou tyto ideály stále zcela naplněny. Podle údajů ze Světové banky je Jihoafrická republika zemí s nejvyšší příjmovou nerovností na světě. Dokazuje to Giniho koeficient na úrovni 63 %, který byl naposledy změřen v roce 2014 (The World Bank, 2023). Pro srovnání se například v Evropské unii koeficient pohyboval na úrovni 30,9 % (Trading Economics, 2023). Mírou nezaměstnanosti je Jihoafrická republika také na přední příčce pomyslného žebříčku s 33,6 % pro rok 2021 (The World Bank, 2023). K této nepříznivé situaci nepochybně přispěla velkou měrou dlouholetá politika rasové segregace. Právě z tohoto důvodu považuji přiblížení historie politiky rasové segregace za stěžejní pro pochopení současných problémů v Jižní Africe.

S tématem politiky rasové segregace v Jižní Africe jsem se letmo setkala na jedné z přednášek při magisterském studiu. Z počátku jsem o této politice věděla jen velmi málo. Nedovedla jsem pochopit, jak mohl režim tohoto typu existovat do nedávné doby, jak se něco takového mohlo v moderních dějinách odehrávat. Má touha dozvědět se o tématu více mě dovedla k tomu, že jsem se o něm rozhodla napsat diplomovou práci.

Práce je strukturovaná do pěti hlavních kapitol. Dvě úvodní kapitoly práce mají čtenáře uvést do kontextu problematiky – mapují vybrané skupiny obyvatel, které v oblasti žijí, a pokrývají historii Afriky v období před vyhlášením Jihoafrické unie.

Ve třetí, nejdelší kapitole práce, jsou vymezeny klíčové pojmy, jako je například rasa, rasismus či diskriminace, o které se ideologie rasové segregace opírala. Je zde také věnován prostor pro diskusi samotného pojmu apartheid. Kapitola vymezuje myšlenková schémata tvůrců této politiky a její základní východiska. Největší prostor je ale věnován historickému vývoji Jižní Afriky od roku 1910, kdy byla vyhlášena Jihoafrická unie, až po rok 1990, kdy se k moci dostává P.W. Botha a apartheid čelí krizi.

Čtvrtá kapitola, Demontáž politiky apartheidu a zrození demokracie, reflektuje vládu prezidenta de Klerka a jeho přehodnocení rasové politiky země. Popisuje propuštění Mandely z vězení a jeho vztah s de Klerkem. Důležitou součástí kapitoly je pasáž o prozatímní ústavě, která stanovila, že se Jižní Afrika stává jednotným demokratickým

suverénním státem. Je zde také zmínka o prvních svobodných volbách v historii Jihoafrické republiky, které se odehrály v dubnu 1994, a které vedly ke zvolení Mandely jako prvního černošského prezidenta země. V závěru kapitoly se věnují přijetí nové národní ústavy a oficiálnímu vyhlášení demokratického státu.

Závěrečná kapitola Dědictví apartheidu poukazuje na dopady, které v Jižní Africe tato politika zanechala. Jednotlivé části kapitoly jsou rozděleny do dílčích podkapitol, které se zaměřují například na ekonomické důsledky, včetně zanechané nespravedlnosti a chudoby. Dále popisuje problémy, které si Jihoafrická republika nese v oblasti bydlení a prostorové segregace. Rovněž se dotýká problémů spojených s kriminalitou a násilím. V poslední části kapitoly je ponechán prostor i pro mapování dopadů této politiky v oblasti vzdělávání, literatury, a sportu.

Cíle a metody

Ve své diplomové práci se zabývám tématem politiky rasové segregace v Jižní Africe. Tato diplomová práce si klade za cíl poskytnout ucelený obraz apartheidu v Jihoafrické republice jakožto oficiální státní doktríny v letech 1948 až 1994. Zaznamenává tedy vývoj politiky rasové segregace, a to od jejího zrození až po kolaps. Součástí práce je také představení vybraných etnických skupin v této oblasti a popsání důsledků, které v Jižní Africe politika zanechala. Práce má tři cíle:

První cíl:

1. Uvést čtenáře do kontextu, ve kterém politika rasové segregace vznikla.
 - *Pozn.: součástí tohoto cíle je stručné představení vybraných etnických skupin žijících v Jihoafrické oblasti a historie kolonizace (jižní) Afriky v 19. století.*

Druhý cíl:

2. Popsat politicko-ideové motivy politiky rasové segregace v Jižní Africe od jejího samotného počátku až po první svobodné volby a vyhlášení demokratického státu.
 - *Pozn.: součástí toho cíle je také vymezení jednotlivých pojmů souvisejících s politikou rasové segregace.*

Třetí cíl:

3. Popsat a vyhodnotit vybrané dopady, které politika rasové segregace v Jižní Africe zanechala.
 - *Pozn.: cíl zahrnuje především popis důsledků v oblasti ekonomiky, bydlení a prostorové segregace, kriminality a násilí, kultury a sportu.*

Při zpracování diplomové práce byla využita především rešeršně-kompilační metoda sběru dat, jedná se o kvalitativní metodu výzkumu. Tato metoda vyžaduje práci s údaji a analýzu textů. Texty je nezbytné zkoumat, objasňovat a nakonec interpretovat. V práci byla provedena analýza dat a získaných poznatků. Využity byly zejména knižní tituly jak českých, tak zahraničních autorů zabývajících se problematikou rasové segregace obecně i v Jihoafrické republice.

Většina informací v této práci byla získána z literatury psané v anglickém jazyce. Proto bylo nutné si informace nejdříve přeložit a následně s nimi pracovat. Tyto zahraniční odborné texty mi pomohly získat nové a zajímavé náhledy na studovanou problematiku. Jako primární zdroje jsou v práci použity především knižní publikace a odborné články. Významné zdroje tvoří také česká díla, jako například kniha od Ivana Hrbka – Dějiny Afriky a kniha od Otakara Hulce – Dějiny jižní Afriky. Citace se v této práci nachází přímo v textu, v závorkách. Seznam všech citací je uveden na konci práce. Součástí práce jsou také poznámky pod čarou, které pomáhají upřesňovat informace obsažené v hlavním textu práce.

1. Původní obyvatelstvo Jihoafrické oblasti

Africký kontinent patří včetně Evropy a Asie mezi hlavní centra pravěké lidské společnosti. Vznik lidské společnosti na tomto území dokazuje řada významných nálezů. První nález australopitěka pochází z území jižní Afriky z roku 1924, tento nález byl pojmenován *Australopithecus africanus*. Novějším nálezem je fosilie lebky, která byla nalezena v okolí Čadského jezera v roce 1962. Nález byl pojmenován jako *Tchadanthropus*, a je považován za ranou formu opočlověka. Na březích Viktoriina jezera byla v téže roce nalezena i část lebky Keňského člověka známého jako *Kenyapithecus wickeri* (Hrbek, 1966).

Složení afrického obyvatelstva se společně s mírou zalidnění v průběhu času výrazně měnilo. Afrika zaznamenala jak četné imigrace, tak časté vystěhovávání obyvatelstva, míšení ras a také vymírání celých populací (Hrbek, 1966).

Aby bylo možné pochopit politiku apartheidu a její důsledky, je vhodné si v rychlosti představit předchozí historii země, kde se tento směr politiky na téměř pět dekad ujal. Původními obyvateli této oblasti byly africké kmeny Sanů a Khoiů, až později do regionu dorazily dnes většinu tvořící bantuské kmeny a běloši (Hrbek, 1966). První tři zmiňované skupiny obyvatel představují v následujících podkapitolách.

1.1 Sanové

Životní styl Sanů je silně spjat s okolní přírodou. I když nebyly přírodní podmínky ideální, tak Sanům jako lovcům a sběračům většinou nic nechybělo. Jejich vztah k přírodě je dokonce tak silný, že jsou schopni nalézt vodu v poušti hluboko pod povrchem země (Hulec, 1997). Tradičně žijí v tlupách, které tvoří velké rodiny, přičemž v těchto rodinách má hlavní slovo muž. Při sběru nikdy nesklízejí všechny plody z toho důvodu, aby mohli po nějakém čase a na stejném místě nalézt zase novou obživu. Při hledání potravy i při lovu přespávají v jeskyních nebo pod skalními převisy, což je také jeden z důvodů častého výskytu skalních kreseb. Tyto kresby nejčastěji zachycují zvířata nebo průběh lovu. Nástěnné malby se objevují od pravěku až téměř do současnosti, a proto jsou důležité k poznání tohoto kmene. Sanové nemají žádné písmo. Mimo jiné neshromažďují nadbytečné věci, vlastní pouze několik kusů primitivních nástrojů a pár nádob na vodu, což jim

umožňuje snadno migrovat z místa na místo. Náboženské představy tohoto kmene jsou vázány na vnímání okolní přírody a přírodních úkazů. Zajímavostí je jich víra v duchy, kteří žijí v každé hoře nebo stromu. Tito duchové jim mohou přinést hojnost nebo také nesnáze (Hulec, 1997).

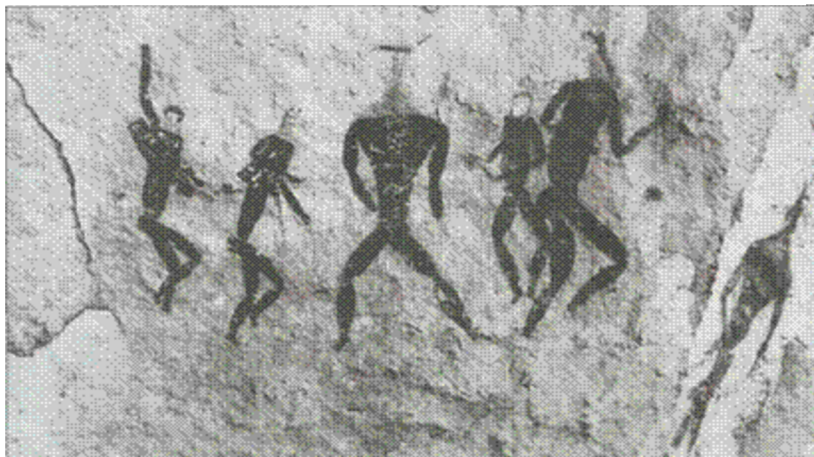
V minulosti tento kmen osidloval savany celé jižní a východní Afriky až k hranicím dnešní Keni (Hulec, 1997). Když v polovině 17. století přišli bílí osadníci, země byla osídlena třemi různými skupinami. První skupinou byli lovci a sběrači Sanové, druhou skupinu tvořili pastevcí Khoinové a třetí bantuští farmáři. Ze začátku žili Sanové s Banty v míru, později ale začali vznikat konflikty typické pro soužití usedlých a kočovných populací. V konfliktu s Evropany i Banty byli Sanové ve velké nevýhodě, protože je Bantu převyšovali počtem a Evropané zase koňmi a zbraněmi. V tomto období se počet Sanů výrazně snížil. Kolonialismus výrazně omezil jejich dosavadní migrační způsob života. Bantuští farmáři si v této době pořizovali velká stáda dobytka, která zničila přirozené zdroje potravin Sanů. Docházelo také ke hromadnému ničení sanských komunit nebo jejich zotročování (Siyabona Africa, 2021).

V regionu jižní Afriky (Angola, Botswana, Namibie, Jihoafrická republika, Zambie a Zimbabwe) žije asi 100 000 Sanů. Většina z nich obývá západní část Kalahari v Botswaně, další větší skupinka se nachází v Namibii. Populace Sanů v Jihoafrické republice je odhadována na 7 500 (Hitchcock et al., 2006).

V dnešní době mají v Jižní Africe uznanou většinu svých pozemkových práv. Jen malá část moderních Sanů je však schopna dále pokračovat jako lovci a sběrači. Spousta z nich žije v chudobě a nepřijatelných podmínkách, což vede jak k násilí, alkoholismu, prostituci, tak k různým nemocem (Siyabona Africa, 2021). V dubnu 2002 byli lovci a sběrači vystěhováni botswanskou vládou z rezervace Central Kalahari Game Reserve. Důvodem byla podle vlády snaha přinést modernizaci společnosti (Dixon, 2015). Například v relokačním táboře Nucatí vláda vybudovala moderní školy, zdravotní kliniku a komunitní centrum. Sanové však tvrdí, že vláda ničí jejich kulturu a že její relokační tábory jsou jako vězení. Na druhou stranu úředníci v Botswaně tvrdí, že Sanové se stávají modernějšími a jejich životní styl již není slučitelný s rezervací (Beaubien, Chadwick 2005). Úřady jim v rezervaci uzavřely jejich studny, nechaly je bez vody a zakázaly jim lov. Kolem 50 000 až 60 000 Sanů žije v Botswaně a jen málo z nich má přístup do svých tradičních území. Zatímco vláda vytlačuje Sany, tak v rezervaci probíhá těžba diamantů, která se neobejde bez

těžké techniky a stovek pracovníků. V současnosti stále probíhají soudní řízení, která mají Sanům pomoci získat zpět jejich území. Komunity Sanů mají pořád šanci se stát soběstačnými, pokud se jim naskytne možnost vrátit se na jejich tradiční území, tj. především do přírodních rezervací v jižní Africe (Dixon, 2015).

Obrázek 1: Sanská skalní kresba - tanec, uprostřed šaman s antilopí maskou

Zdroj: (Hulec, 1997)

1.2 Khoinové

Tento kmen obýval v minulosti také celou jižní Afriku. Jednalo se hlavně o pastevece ovcí a také dobytka. Díky pasterectví, které jim umožnilo vyšší konzumaci mléka a masa, se stali fyzicky zdatnější. Pastevci se naučili jezdit na volch a využívat je také například k nošení nákladů. Na rozdíl od Sanů, kteří kočovali velmi často, Khoini se na pastvinách zdržovali delší čas a budovali si na nich kulaté chýše z dřevěných klád a klacků. Obyvatelé takové osady tvořili klan okolo dvouset lidí. Několik klanů vytvořilo zase vyšší celek, který se nazýval horda (Hulec, 1997).

Soužití mezi Sany a Khoiny bylo vcelku poklidné, do konfliktu se dostávali většinou jen kvůli sporům o bohatší území, nebo když Sanové při nedostatku divoké zvěře začali lovit jejich dobytek. U kmene bylo však běžné, že s nimi žilo poměrně velké množství cizích lidí, kteří do něj etnicky nepatřili, ale pomáhali jim například s pastvou dobytka. Tito lidé dostali název „klienti“, a za jejich práci se jim dostala odměna ve formě mléka nebo i samotného dobytka. Někteří Sanové byli právě jedni z těchto klientů. Khoinové hovořili několika dialekty a s jejich jazykem neměli problém se dorozumět i s jinými kmeny včetně Sanů (Hulec, 1997).

V 15. století přišli do kontaktu s evropskými obchodníky a průzkumníky. Tato setkání byla často násilná. Populace také klesala v důsledku vystavení nákaze neštovic, kterou sem zavlekli Evropané. Když nizozemská Východoindická společnost uzavřela Khoinům tradiční pastviny pro farmy, došlo k válce. Během následujícího století byli Khoinové neustále vytlačováni ze svého území a došlo tak k ukončení jejich tradičního života. Koloniální expanze postupně zabrala jejich půdu, tento proces vyvrcholil koncem 17. století. Někteří Khoinové se tak usadili na farmách, stali se otroky, nebo zemědělskými dělníky (Tanabe, 2018).

Ve 20. letech 20. století, po objevení diamantů v ústí řeky Orange, se do území Jižní Afriky začali stěhovat hledači a zakládali města. Tento proces zakládání měst jen urychlil přivlastňování území, které začalo už na počátku koloniálního období. Za vlády apartheidu byli zbývající pastevcí nabádáni, aby zanechali svého tradičního života ve prospěch vesnického života. V roce 1991 se část regionu Namaqualandu¹, která byla domovem tohoto původního kmene, stala národním parkem. V prosinci 2002 byly pozemky, včetně parku navráceny původní komunitě. Dnes je tento park jedním z mála míst jižní Afriky, kde stále převládají tradiční způsoby života (Tanabe, 2018).

1.3 Bantuské kmeny

Tyto kmeny se na území dnešní Jižní Afriky dostaly během 3. století po Kristu, přicházely hlavně ze severovýchodu. Nešlo o okamžitou, ale spíše o postupnou migraci. Hlavní proudy osídlily západní, střední a východní část Afriky a odtud migrovaly do Jižní Afriky. Nejprve zamířily k řece Zambezi a poté se jim podařilo proniknout až k řece Limpopo. V posledních několika staletích obsadily jihoafrické vnitrozemí a také nejjižnější části Afriky. Avšak původ bantuské populace není zcela objasněn (Hrbek, 1966). Byli schopni provozovat zemědělství i ovládat výrobu a zpracování železa (Hulec, 1997). Železné nástroje jim pomohly zlepšit zemědělské výnosy a železné zbraně umožnily, aby se stali působivými protivníky v boji. Mluvili různými dialekty bantuského jazyka a jejich centrem byly oblasti savany a také deštných pralesů kolem řeky Niger (Cartwright, 2019).

¹ Namaqualand – region na jihozápadě Afriky, rozdělený mezi Namibii a Jihoafrickou republiku (Van Deventer, Nel, 2006).

Příslušníci těchto kmenů byli statnější postavy než Khoinové. Bantové rozvíjeli různá řemesla, vyráběli nádoby z hlíny a některé kmeny od 3. až 5. století našeho letopočtu dobývaly rudy. Odlévaly také kovy a z nich zhotovovaly nástroje, hroty oštěpů a různé druhy šperků. Černošské kmeny, které mluvily bantuskými jazyky, stavěly kruhové domy s kuželovou střechou ze dřeva podobně jako Khoinové. Ohrada, kde se nacházel dobytek, byla vždy uprostřed, protože měla náboženský význam. Tito lidé věřili, že se na tomto místě soustřeďují duše předků, které tolik uctívali. Konaly se zde také obřady, například proti nemocem, kde se obětoval dobytek. Bantové se také částečně živili sběrem a lovem (Zimák, 2003).

Bantuské kmeny vzkvétaly a začaly se specializovat na obchod, zejména s Araby a dalšími obchodníky. Mimo jiné stále rozvíjeli své armády. Náčelnictví se postupně změnilo v království. Na jihu ležela velká zimbabwská civilizace, kterou vytvořili ranní osadníci ze Shona. Ti byli bantuskou skupinou, která dokázala pomocí využívání zdrojů a silnou organizací vytlačit Křováky. Velké Zimbabwe bylo dominantní asi 1000 let (Pioso, 2022).

Okolo roku 1770 narazili Búrové² stěhující se na sever na půdu, která byla okupována bantuskými národy. Mezi těmito dvěma skupinami vznikaly nepokoje. Bílí osadníci, tedy Búrové, použili sílu k podmanění bantusky mluvících národů. Velké množství Bantuů bylo zotročeno a odvedeno do Ameriky, kde byli zaměstnáni jako sluhové, vojáci, farmáři a konkubíny. Búrská politika by se dala charakterizovat jako „přímá nadvláda“ (Tanabe, 2016). Během 19. a 20. století podlehl bantuská království, která se rozpínala ve východní a jižní Africe, evropské kolonizaci. Británie ovládala největší části jihovýchodní oblasti Bantu a dostala pod kontrolu jejich stávající administrativu díky systému tzv. „nepřímé vlády“, kdy kmenoví lídři kolaborovali s Brity (Pioso, 2022).

Ve 20. letech 20. století začali relativně liberální bílí Jihoafričané a misionáři upřednostňovat termín „Bantu“ před „domorodcem“ a hanlivými výrazy. Po druhé světové válce vlády rasově orientovaných národních stran tento termín oficiálně přijaly. Avšak rostoucí africké nacionalistické hnutí a jeho spojenci se místo toto obrátili k termínu „Afričan“. V 70. letech „Bantu“ jako etno-rasové označení natolik zdiskreditovalo, že vláda

² Búrové – jednalo se o Jihoafričany holandského, německého nebo hugenotského původu. Dnes jsou potomci Búrů běžně označováni jako Afrikánci. Mluvily afrikánštinou, jazykem, který se vyvinul z příměsi nizozemštiny, domorodých afrických a jiných jazyků. Spousta těchto Búrských osadníků byli takzvaní trekboeri (potulní zemědělci) (Britannica, 2021).

apartheidu přešla ve svých oficiálně rasových kategorizacích na termín „Černý“ (Tanabe, 2016).

V současnosti jsou Bantuové spíše známí jako jazyková skupina než jako etnická skupina. Nejrozšířenějším jazykem je svahilština (Tanabe, 2016). Dnes se bantusky mluvící národy nacházejí v mnoha oblastech subsaharských zemí, jako je například Kongo, Rwanda, Tanzánie, Keňa, Uganda, Angola, Malawi, Zambie, Burundi a Jižní Afrika. Mezi další země výskytu se také řadí oblasti výskytu velkých jezer (Mwaniki, 2019). Moderní bantusky mluvící národy vedou různé způsoby života, od farmářů až po obyvatele měst (Tanabe, 2016).

2. Kolonizace Afriky v 19. století

2.1 Evropská kolonizace Afriky

Afrika je kontinent plný nejrůznějších surovin, které lze využít například k podpoře průmyslové revoluce. Evropské mocnosti si uvědomily, jaké by mohli mít výhody ze získání africké půdy, a tak začal „závod o Afriku“. Na přelomu let 1884 a 1885 se v Berlíně uskutečnila konference, jejímž cílem byla regulace tehdejší evropské expanze do Afriky, a také regulace tamějšího obchodu a dohodnutí se na pravidlech kolonizace. Konference se účastnilo třináct evropských zemí a také USA. Výsledkem této konference bylo rozdělení Afriky a zvýšení kolonialistické aktivity v letech, které následovaly (Conrad, 2022).

Postupem času začali kolonizátoři zabírat stále větší území. Mezi silné evropské mocnosti patřila například Británie, Francie a Portugalsko a v menším měřítku také Itálie, Německo a Belgie. Doba kolonizace a následná koloniální éra je spojená s obrovskými excesy ze strany Evropanů. Nejhorší vykořisťování se odehrálo v Kongu za krále Leopolda II., který brutálně zacházel s domorodými obyvateli tohoto státu, který patřil do jeho soukromého vlastnictví. Poté, co se hrůzy páchané jeho lidmi v Kongu provalily, byl nucen postoupit většinu svých práv belgické vládě, která ty nejhorší praktiky ukončila (Iliffe, 2001).

2.2 Holandská kolonizace

Samotné počátky kolonializmu je možné vystopovat mnohem dříve, než proběhla zmiňovaná Berlínská konference, a souvisí se zámořskými výpravami. Už v roce 1488 přistál jako první u jihoafrického pobřeží mořeplavec Bartolomeo Dias na místě dnes zvaném jako Mossel Bay. Toto přistání nebylo plánované, protože hlavním záměrem této mořeplavby bylo nalezení námořní cesty do Indie obeplutím afrického kontinentu. Další přistání uskutečnil na pobřeží v „zátoce mezi horami“, která se nazývá Falešnou zátokou. Když posádka ztroskotala na pobřežních skalách, byla napadena khoinským domorodým obyvatelstvem (Hulec, 1997). Útok se posádce podařilo odrazit. Tyto nepříjemné zážitky však neodradily ani další mořeplavce, kteří měli stejný záměr - doplout až do samotného

cíle. V roce 1497 vyplul z portugalského přístavu Vasco da Gama se čtyřmi karavelami³. Karavely přistály po čtyřměsíční plavbě v jedné zátocce dnešního Kapska. Vasco ji pojmenoval podle svaté Heleny a toto jméno nese zátoka dodnes (Hulec, 1997). Ke konci 16. století se Holanďané stali hlavní námořní velmocí (Oliver, Oliver, 2017).

V polovině 17. století měl svou domovskou základnu v Amsterdamu „největší obchodní podnik“ na světě - holandská Východoindická společnost. Mezi jejich nejdůležitější obchodní partnery patřila například dnešní Indie, Malajsie a Indonésie (Oliver, Oliver, 2017). Na konci roku 1651 se vedení Východoindické společnosti rozhodlo vybudovat holandskou námořní stanici, ze které později vzniklo Kapské město (Hulec, 1997). Důvodem vybudování stanice byly kurděje, které se objevily u mnoha námořníků kvůli dlouhým cestám bez ovoce, zeleniny, pitné vody a čerstvého masa (Oliver, Oliver, 2017). Založením stanice se tedy výrazně zlepšily životní podmínky námořníků, kteří si zde cestou do Asie odpočali a získali potřebné zásoby na zbytek cesty. Námořníci si zde mohli také ošetřit svá zranění či popřípadě opravit své lodě (Hulec, 1997).

Úkolem vybudovat tuto stanici byl pověřen Jan van Riebeeck, který byl námořním lékařem a také měl již zkušenosti s pobytem na jihoafrickém pobřeží (Hulec, 1997). Van Riebeeck však stál před nelehkým úkolem zavést v místě evropské a nověji získané exotické potravinářské rostliny a hospodářská zvířata ve zcela novém prostředí (Pooley, 2009).

Jeden z hlavních úkolů prvního osazenstva Holanďanů bylo zajistit výměnný obchod s místními Khoiny v podobě čerstvého masa a bez navazování jiného kontaktu. Z toho plyne, že Holanďané v tuto dobu neuvažovali o kolonizaci většího území stejně tak jako o navazování jiných než pouze obchodních styků. Zanedlouho se však ukázalo, že jak dobytek od domorodých obyvatel, tak i pěstovaná zelenina či ovoce nestačí potřebám stanice. V Kapském Městě měli nejen úředníci, ale také evropští zaměstnanci služebnictvo a otroky, kteří pocházeli víceméně z domorodých Khoinů. Tito lidé vykonávali téměř veškerou práci v domě či dílnách výměnou za stravu, ošacení nebo ubytování. Na práci na polích se ale nehodili, protože s ní neměli zkušenosti (Hulec, 1997).

Na konci šedesátých let 17. století se v této holandské kolonii začaly projevovat ekonomické potíže z důvodu nedostatku dobytka. Khoinové mnohdy nebyli schopni a ani

³ Karavela - obchodní nebo válečná plachetnice, která se začala používat od poloviny 13. století ve Středomoří (Patočka, 1987).

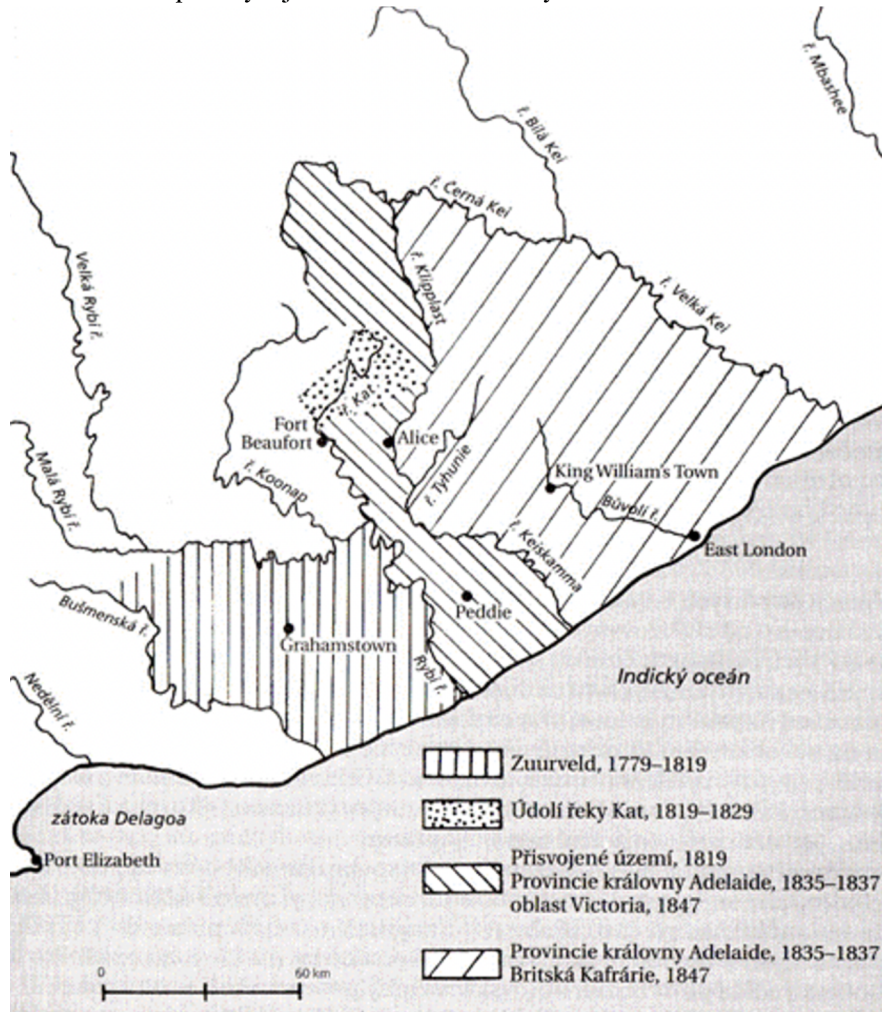
ochotni Evropanům dobytek obstarávat a Evropané jim na oplátku přestali nabízet železo, protože se obávali, aby ho nevyužili například k výrobě zbraní (Hulec, 1997).

V průběhu dvacetileté správy velitele a guvernéra Simona van der Stela se zvýšila rozloha kolonie a také se navyšoval počet nově příchozích osadníků. Důvodem bylo to, že z většiny domorodců, kteří se zdržovali v blízkém okolí, se postupem času stali sluhové či otroci Evropanů, protože přišli o svůj majetek – stáda skotu, kvůli spotřebě Evropanů. Dalším důvodem byla skutečnost, že Evropané museli začít hledat zdroje zásob potravy ve vzdálenějších okolí, protože vzrůstal počet místních usedlíků a zvyšoval se počet kotvicích lodí (Hulec, 1997). Co se týče rozšíření zemědělství, maximalizace zisků a snížení ztrát, byl van der Stel všeobecně považován za "reformátora a inovátora". Tuto roli mu usnadňoval fakt, že v době jeho příchodu na Kapsko zde již byla generace osadníků, kteří se zde narodili a byli zvyklí na zdejší klima a prostředí, což v době příchodu Jana van Riebeecka v roce 1652 neplatilo. Také díky jeho vlivu je dnes Stellenbosch (město v provincii Západní Kapsko) jednou z nejlepších vinařských oblastí na světě (Hanekom, 2013).

Osadníci byli převážně z Holandska, Německa ale po roce 1685 také přicházeli emigrující francouzští hugenoti (protestanti). Všichni tito příchozí se brzy asimilovali a jejich novou řečí se stala směs jak evropských, tak černošských jazyků, takzvaná afrikánština. Afrikánština se sice vyvinula v Africe, ale více než 90 % slovní zásoby čerpá z jejího mateřského jazyka - holandštiny (Steffen, 2019). V roce 1673 propukla další válka, a to mezi Khoiny a stále početnější skupinou farmářů-pionýrů holandského původu takzvaných trekboerů. Tito farmáři dostali od Východoindické společnosti povolení ke svobodné pastvě. Khoinové jim v tom bránili například tím, že je přepadali a odváděli jejich stáda dobytka. Neochota domorodých kmenů podrobit se autoritě vedla ke stále větší rozpínavosti trekboerů, které zastavila až extrémně suchá oblast na severu (Hulec, 1997).

Další překážkou se stalo také území Xhosů, patřících do skupiny bantuských jazyků, které se nacházelo 700 kilometrů severovýchodně od Kapského města. Koncem 70. let 18. století proběhlo na tomto území během následujícího století devět pohraničních válek mezi domorodci a búrskými osadníky. První dvě války proběhly ještě za vlády Východoindické společnosti, ale zbývající války se odehrály už pod nadvládou Britů. Celý tento dlouhý a krvavý konflikt skončil vítězstvím Búrů a ovládnutím celého území Husů (Hulec, 1997).

Obrázek 2: Evropské výboje na úkor xhosského obyvatelstva

Zdroj: (Thompson, 1990)

A jak to dopadlo s Holandskou východoindickou společností? V roce 1795 byla na pokraji bankrotu (Oliver, Oliver, 2017). Důvodem byly například logistické problémy a pokles obchodu v Asii, který způsobil, že se společnost omezila na obchod výhradně na územích, která byla pod její kontrolou. Problémy také vznikaly, protože zaměstnanci byli špatně placeni, což je demotivovalo v jejich práci a vše postupně vedlo ke korupci mezi zaměstnanci. Společnost neměla dostatek likvidity k financování své činnosti a spoléhala se tak na krátkodobé půjčky. Nadměrné zadlužení a ozbrojené konflikty s Anglií zmenšily její flotilu a společnost se následně ocitla v bankrotu (Lalor, 2021).

Británie si založila Britskou východoindickou společnost a mimo jiné se rozhodla převzít vládu nad Kapskem. V roce 1803, kdy byl uzavřen mír mezi Británií a Francií, vrátili Britové kolonii zase zpátky nizozemské vládě. O tři roky později v roce 1806 si Britové se začátkem napoleonských válek vzali znovu území Kapska, aby byli schopni ochránit námořní cestu do asijské říše (Oliver, Oliver, 2017).

Britská koloniální politika na jihu Afriky byla hned ze začátku ovlivněna bývalou praxí holandské Východoindické společnosti. Jednalo se o problémy zděděné z minulosti, které se týkaly vlády, práva a také otroctví. V prvních dvou až třech desetiletích došlo ke zlepšení vztahů mezi bílými osadníky a místním obyvatelstvem. Díky tomu byl v roce 1807 přijat zákon o zákazu dovozu otroků. Vztah ke Khoikhoiům se tedy začal měnit a lidé si začali být před zákonem rovnější. Po příchodu Britů se zde také sjížděli misionáři s cílem pomoci domorodým obyvatelům v nelehkých životních situacích. Misionáři jim poskytovali ochranu před nelidským zacházením búrských farmářů a také je vzdělávali a učili užitečným řemeslům (Hulec, 1997).

2.3 Opětovné převzetí Kapska Brity

Britové se opětovně vylodili v Kapské zátocě v lednu 1806 a to v souvislosti s obnovenými Napoleonovými výboji, aby si takto zabezpečili strategické území na jihu Afriky. Britským guvernérem se stal hrabě Caledon. Postupně byly ze strany Britských kolonistů zaváděny pokrokové změny, jak jsem již zmínila v předchozí části. Například vydání zákazů obchodování s otroky v roce 1807. Tím byl ukončen dovoz otroků do Kapska, až po celkové zrušení otroctví, které v roce 1833 Británie uzákonila. Společně s britskými kolonizátory přišli do Kapska další noví misionáři, kteří se nejen snažili obracet víru místních obyvatel, ale také jim poskytnout ochranu a vzdělání. Tato osvětová činnost se však nehodila Búrským farmářům, pro které představovali domorodci levnou pracovní sílu. Britové podporovali Holandskou reformní církev, které na pomoc povolali skotské duchovní. Tito duchovní byli před jejich misí nejprve vysláni do Holandska za účelem studia holandštiny a tamní církevní praxe (Hulec, 1997).

Britské zrušení otroctví bylo jedním z důvodů, proč po roce 1833 odcházeli holandsky mluvící farmáři z území Kapska. Finanční stránka byla pro tyto farmáře rozhodující, nahradit práci otroků vyžadovalo více financí. Důsledkem zrušení otroctví bylo zachování koloniálně-feudálních vztahů mezi lidmi, tyto vztahy se promítly v politických, sociálních a ekonomických strukturách. Domorodé černošské obyvatelstvo bylo „zotročeno“ represivními zákony industrializace, předpisy a pracovními nařízeními. Příkladem může být zákon o pánech a sluzích z roku 1841, podle kterého bylo porušení pracovní smlouvy ze strany dělníka považováno jako trestný čin (South African History Online, 2019).

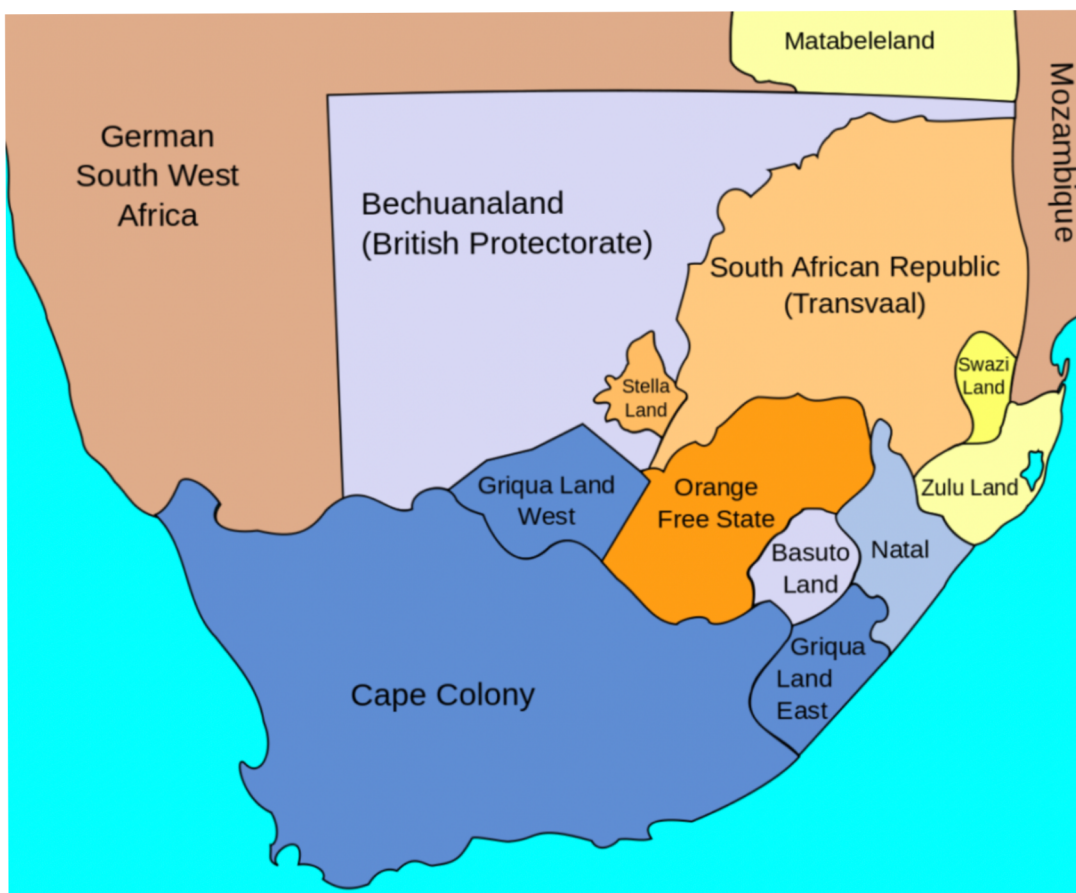
2.4 Objev diamantů

Po objevení naleziště diamantů v roce 1867 poblíž Hopetownu na řece Orange se začal do Kapska přesouvat zahraniční kapitál důležitý pro výstavbu nové infrastruktury. Převážně však šlo o soukromý kapitál a těžba diamantů se dostala do správy větších těžařských společností. Britové však nechtěli přenechat toto důležité území nikomu jinému. Rovněž bylo pro Brity důležité získat území, které by mohlo být v budoucnosti potencionálním nalezištěm diamantů (Hulec, 1997). Oranžsko, které bylo nezávislou búrskou republikou (Scottish Geographical Magazine, 2008) přišlo o právo na území s nalezištěm diamantů, o což se zasadil Kapský guvernér sir Henry Barkley. K těmto událostem došlo v době, kdy Britská vláda z důvodů úspornosti měla v úmyslu stáhnout svá vojska z Afriky a měla v plánu předat kontrolu nad tímto územím samostatné kapské vládě. Dalším z plánů britské vlády bylo federativní uspořádání okupovaných území. V roce 1872 byl zvolen Dr. John Molteno do čela nově vzniklé samosprávné vlády jako historicky první jihoafrický premiér. K těmto změnám došlo po změně jihoafrické ústavy, o kterou se zasadil britský guvernér. Území s výskytem diamantů byla připojena ke Kapské provincii (Hulec, 1997).

2.5 Búrské války

Během 19. století bylo afrických domorodců a búrských osadníků více než britských kolonistů. Ve 30. letech 19. století založili Búrové dvě nezávislé republiky, a to Transvaal a již výše zmíněný Oranžský svobodný stát, jehož nezávislost uznala Británie na počátku 50. let 19. století. Konflikty mezi Búry a Brity pokračovaly po celé století. Mezi lety 1880 a 1881 a 1899 a 1902 došlo ke dvěma velkými válkami, kterými se Britové snažili zabrat toto búrské území. Druhá válka skončila vítězstvím Británie a anexí búrských republik, tím došlo k rozšíření britských držav v jižní Africe. Británie již dlouhou dobu usilovala o spojení čtyř jihoafrických kolonií. V roce 1909 byl v Britském parlamentu schválen návrh na vznik Jihoafrické unie. To zajistilo jednotný stát pro čtyři kolonie Kapsko, Natal, Transvaal a Oranžský svobodný stát. Jihoafrická unie vznikla v roce 1910, v roce 1931 se stala členem Commonwealthu, v roce 1961 ze společenství vystoupila, ale po konci apartheidu se v roce 1994 znovu připojila (UK Parliament, 2022).

Obrázek 3: Britské kolonie, africká království a Búrské republiky v roce 1885

Zdroj: Dutchreview, 2021

3.Vymezení pojmů a Éra segregace v letech 1910-1990

3.1 Vymezení jednotlivých pojmů

3.1.1 Rasa a rasismus

V 19. století došlo k rozmachu vědeckého bádání o rase. Toto období je spjato s koloniální expanzí evropských velmocí. Vědecký rasismus, jehož základem je příčinný vztah mezi fyzickými odlišnostmi a mentálními schopnostmi lidí, byl koloniálními mocnostmi zúročován k ideologickému ospravedlňování koloniálních expanzí. Odůvodněním kolonistů byly například vrozené sklony k násilí a sexuální apetit domorodých obyvatel. Předcházející znaky rasové typologie měly za základ neměnné vlastnosti určité kategorie lidí, které člověka předurčují. Vědecký rasismus své bádání prohloubil a stanovil závislost duševních kvalit lidí na jejich fyzických vlastnostech. K roztrídění lidí tak docházelo nejen podle jejich tělesných znaků, ale hlavně podle jejich kulturních zvláštností a schopnostech myšlení. „Vědecky ověřené“ společenské rozdíly tak odůvodnily dominantní postoj Evropanů v koloniích (Horáková, 2007).

Pojmem rasa lidé přiřazují sebe i druhé k určitým společenským skupinám. Jedná se většinou o dvě skupiny osob, které jsou vzájemně v opozici. Jedna strana pojmu rasy představuje rasistickou skupinu a na straně druhé je představena skupina méněcenná oproti té první. První skupina představuje subjekt rasismu, ta druhá představuje objekt rasismu (Hamar et al., 2007).

V jižní Africe je pojem rasa již tři sta let typickým projevem společenské reality. Kromě nacistického Německa asi není jiná země, která by byla v minulé době poznamenána rasovými myšlenkami a projevy více než Jižní Afrika. Politické, ekonomické a sociální postavení každého obyvatele Jihoafrické republiky bylo předurčeno příslušností k určité rase od narození až do smrti (Horáková, 2007).

Ideologie rasismu má dva klíčové pohledy. Z jedné strany se rasismus projevuje v jednotlivých praktikách a jednání. Tímto projevem může být například volba určité politické strany, preferování konkrétního typu novin, ovlivňování svých dětí, s kým se přátelí atd. Z druhé strany se rasismus jako ideologie tříbí v určitých typech vyjádření způsobů známek jinakosti, která je viditelná. Rasismus tedy jako ideologie vytváří hranici mezi těmi tzv. lepšími a těmi horšími, méněcennými, ti jsou za všech okolností zlí, oškliví, špatní (Hamar et al., 2007).

V Jižní Africe od konce 19. a začátku 20. století docházelo k významným změnám. Země procházela industrializací a řešila následky Anglo-búrské války. Přeměnu z venkovské na průmyslovou společnost provázely rozpad tradičního zřízení, projevy chudoby, šíření nemocí, nárůst zločinu, proletarizace. Přímou reakcí na tuto přeměnu společnosti byl vznik rasové ideologie (Horáková, 2007).

Rasistické projevy, vyjádření, či jednání, nemusí směřovat pouze k barvě kůže, tvaru lebky, nebo tvaru očí, ale také se může jednat o odlišení určitých sociálních skupin. Konkrétně se může jednat o kritiku nošení jiného typu šatstva, používání určitého typu jazyka, sounáležitost s konkrétní kulturní tradicí aj. (Hamar et al., 2007). Diskriminace na základě rasy proniká všemi směry a dotýká se různorodých vrstev lidí, kteří dráždí svou jinakostí. Tato se může projevat různorodě. Příkladem může být pronásledování Židů pro jejich ekonomickou úspěšnost v podnikání především v zemích, kde většina lidí žije v chudobě (Horáková, 2007).

Rasismus nečerpá svoji představující sílu z podstaty, která je navěky zakotvena. Symbolická moc rasismu se zakládá v přizpůsobivosti, která dovoluje zahrnutí nových prvků poznání a pružné reagování na proměny společenské reality (Hamar et al., 2007).

3.1.2 Diskriminace

Diskriminace je myšlené či uskutečněné rozdílné zacházení ať už s osobami, nebo sociálními skupinami z důvodu určitých rysů. Terčem bývají často menšiny, ale může se také jednat o většinu. Následkem je poškození nebo znevýhodnění cílových osob nebo skupin. K úmyslné diskriminaci dochází na úrovni jednotlivců, zatímco institucionální diskriminace představuje explicitní politiku společenských institucí, které brání nebo poškozují některé skupiny. Příkladem jsou zákony, které omezují práva rasových či etnických menšin nebo zákony odepírající ženám volební právo. Existuje také strukturální diskriminace (nepřímá), která se vyznačuje podobným jednáním, ale jde o zdánlivě (etnicky, rasově a genderově) neutrální politiky, například různých představitelů institucí a organizací, jež ve svém důsledku mají diskriminační dopady na určité nemajoritní sociální skupiny. Následkem této diskriminace je tedy dopad na příležitosti určitých sociálních skupin. Odpůrci zastávají názor, že státy mají povinnost zajistit rovnocenné životní šance pro všechny (Heitmeyer, Salentin, 2021).

Klíčovým rysem každé definice diskriminace je zaměření na chování. Diskriminace může být motivována předsudky, stereotypem nebo rasismem, ale definice diskriminace nepředpokládá žádnou základní příčinu. Vzorce vnímané diskriminace jsou samy o sobě důležitými zjištěními, protože ti, kteří vnímají vysokou míru diskriminace, mají větší pravděpodobnost, že budou pociťovat depresi, úzkost a další zdravotní následky. Vnímaná diskriminace může také vést ke snížení úsilí nebo výkonu například v oblasti vzdělávání či na trhu práce. Před 50 lety byly akty diskriminace zjevné a rozšířené, dnes je obtížné posoudit, do jaké míry mohou být každodenní zkušenosti a příležitosti utvářeny přetrvávajícími formami diskriminace. Většina bílých Američanů věří, že černý člověk má dnes stejnou šanci získat práci jako stejně kvalifikovaný bílý člověk, a pouze třetina věří, že diskriminace je důležitým vysvětlením, proč si černoši vedou hůře než běloši. Diskriminace není jediným ani nejdůležitějším faktorem utvářejícím současné příležitosti. Přesto je důležité pochopit, kdy a jak diskriminace hraje roli při přidělování zdrojů a příležitostí (Pager, Shepherd, 2008).

3.1.3 Apartheid

Slovo Apartheid znamená v afrikánštině „oddělení“ či „odloučení“. Tento výraz byl nejlépe definován v Mezinárodní úmluvě Organizace spojených národů. Ta jej definovala jako „systém institucionalizované rasové segregace a diskriminace za účelem vytvoření a udržení nadvlády jednou rasovou skupinou osob nad jinou rasovou skupinou osob a systematicky je utlačovat“. Tato politika se v zásadě snažila utvářet prostorový, ekonomický a politický život země tak, aby umožnil „oddělený rozvoj“ příslušných rasových skupin, do kterých byl každý obyvatel zařazen. K tomuto systému také patřila rasová hierarchie, která byla posílena ve všech sférách jak státní činnosti, tak ve všech prostorových měřítkách. Apartheid v Jižní Africe dominoval 46 let, a to mezi lety 1948 až 1994 (Battersby, 2009).

Slovo Apartheid bylo poprvé použito v polovině roku 1930 jako způsob vyjádření významu Afrikánců udržujících kulturní identitu oddělenou od anglicky mluvících Evropanů v Jižní Africe. V průběhu válečných let však toto slovo získalo nové konotace a začalo být používáno spíše pro popsání oddělení ras spíše než pro oddělení (bílých) národnostních skupin. Historie ideologie apartheidu je však mnohem delší, neboť mnoho

myšlenek a politik, které jsou v „moderním“ Apartheidu obsaženo, navazuje na předchozí koloniální politiky a na dříve zavedenou segregační legislativu (Clark, Worger, 2011).

3.2 Éra segregace v letech 1910-1948

Apartheid v Jižní Africe dominoval 46 let, konkrétně mezi lety 1948 až 1994. Historický dosah této politiky lze však vysledovat dříve v historii země, a právě tomu bude věnována část této kapitoly (Battersby, 2009).

3.2.1 Jihoafrická unie

Mezi lety 1908 až 1909 proběhla mnohá jednání, která se týkala vytvoření politické unie, převážně na takzvaném Jihoafrickém národním shromáždění v Bloemfonteinu. Toho se však zúčastnili výhradně bělošští zástupci vládních i opozičních politických stran, a to ze všech čtyř dosavadních samosprávních provincií (Kapsko, Natal, Transvaal a Oranžský svobodný stát). Britský parlament schválil návrh na vytvoření Jihoafrické unie, a tak byla v květnu 1910 oficiálně vyhlášena Jihoafrická unie. Parlament byl dvoukomorový a volilo se do něj podle původních zvyklostí. Pouze v Kapsku měli právo volby i černí voliči a míšenci. Ti však mohli volit pouze své bělošské zástupce. Každá z provincií měla své místní správní výbory. A pouze v Kapsku mohl být jejím členem alespoň jeden nebílý zástupce, kterým se tehdy stal reverend Walter Benson Rubusana. Nebylo se čemu divit, když se černí představitelé (hlavně z řad inteligence) dožadovali přiměřeného zastoupení i v nejvyšším zákonodárném sboru. Poslali petici, v níž požadovali přímé zastoupení v parlamentu, ale bezúspěšně (Hulec, 1997).

To vedlo k tomu, že se 8. ledna 1912 v Bloemfonteinu sešli náčelníci, zástupci lidových a církevních organizací a další prominentní jednotlivci a vytvořili politickou stranu Jihoafrický domorodý kongres (South African Native Congress), předchůdkyni nynějšího Afrického národního kongresu (African National Congress). Jejich cílem bylo shromáždit všechny nebílé Jihoafričany jako jeden lid, aby bránil svá práva a svobody (ANC, 2022).

Nově vzniklá ústava vytvořila tři hlavní města: Pretoria se stala sídlem vlády, Kapské Město sídlem parlamentu a Bloemfontein sídlem ústavního soudu. Ústava dále zaručovala oběma jazykům, angličtině i afrikánštině, téměř rovnocenné postavení. Vize unie byla žít v silném a jednotném státě ovládaném bílou menšinou. Další body se týkaly dobrých

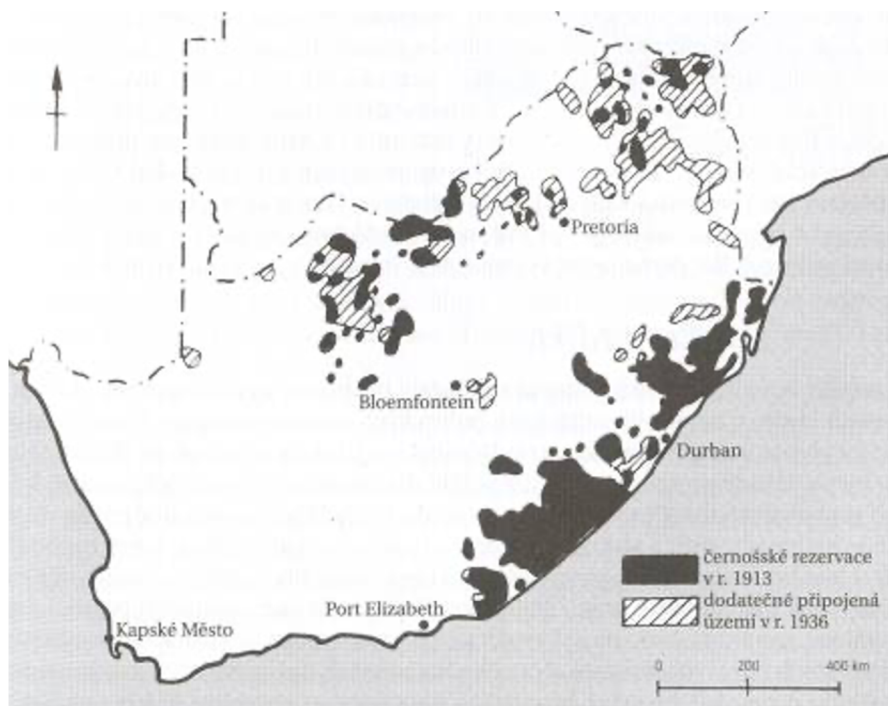
vztahů s Británií, tvorby vhodných ekonomických podmínek pro průmysl i zemědělství, podpory bílé imigrace atd. Jihoafrické obyvatelstvo se mimo jiné muselo smířit s tím, že o jejich zahraniční politice, nebo otázkách války a míru bude stále rozhodovat britský král či královna a britská vláda (Hulec, 1997).

V roce 1910, po dvou a půl stoletích imigrace a expanze, bylo něco málo přes 20 % populace v nově sjednocené zemi klasifikováno jako bílé nebo evropské. Běloši tedy byli i na vrcholu své moci menšinovou populací země. Sociální rozdělení v této koloniální společnosti stále více nabývalo striktního rasového charakteru. Po vzniku unie v roce 1910 byla bílá síla použita k vytvoření jedné z nejextrémnějších forem rasové diskriminace ve světě dvacátého století (Beinart, Dubow, 1995).

Segregace v Jižní Africe zahrnovala mnoho různých sociálních vztahů. Jednalo se o sérii legislativních zákonů, které odstranily a omezily práva „nebílych“ ve všech možných oblastech (Beinart, Dubow, 1995). Všechny tyto zákony a opatření byly navrženy tak, aby prosazovala nadvládu bílé rasy a udržely Afričany stranou a mimo politický proces v jejich vlastní zemi (Jallow, 2004). Hned v roce 1911 vyšly zákony, které posilovaly segregaci opatření, a to v oblastech, kde již dřív existovala a zavádějící je tam, kde doposud ještě nebyla. Mezi nejdůležitější z těchto opatření patřil „zákon o dolech a práci v nich“ (Mines and Works Bill), který vymezoval pracovní místa, která nesměla být obsazována černými dělníky z toho důvodu, aby neohrožovaly ekonomické postavení jejich bílých kolegů (Beinart, Dubow, 1995).

V roce 1913 také vyšel jeden z nejtvrďších zákonů, a to „zákon o půdě domorodců“ (Native Land Act). Toto opatření zavedlo přísnou segregaci obyvatelstva tím, že vytvořilo pro černé Afričany rezervace, které se měly stát zdrojem nájemné pracovní síly. Současně tento zákon zakázal černochům vlastnit půdu mimo tyto rezervace či možnost být alespoň nájemci půdy. Celková rozloha rezervací byla pouze 7 % plochy celé země a jednalo se o neúrodné oblasti. Toto procento se v roce 1936 zvýšilo na 13 %, to však jen málo zmírňovalo problémy Afričanů, protože byli stále omezení na nejhorší části půdy (Jallow, 2004).

Obrázek 4: Černošské rezervace v letech 1913 a 1936

Zdroj: (Hulec, 1997)

3.2.2 První světová válka

V první světové válce bojovala Jihoafrická unie po boku Anglie proti Německu. Rozhodnutí zůstat ve službách britského impéria však nebylo jednomyslné. Mnoho Afrikánců bylo proti tomu, aby šli do války s Německem, které jim pomáhalo během války proti Británii. Vláda tak použila na potlačení vojenského odporu věrné africké vojáky a během několika týdnů byly pokusy o vzpoury potlačeny. Obranné síly Unie byly vytvořeny po schválení zákona o obraně Jižní Afriky v červnu 1912 (Baker, 2022). Mezi lety 1914 a 1918 se více než 250 000 Jihoafričanů všech ras dobrovolně přihlásilo ke službě ve věci spojenců. Tisíce dalších narukovalo přímo do britské armády a více než 3 000 jich vstoupilo do britského Královského leteckého sboru. Více než 146 000 bělochů, 83 000 černocho, 2 500 barevných a Indů bojovalo buď v německé jihozápadní Africe, východní Africe, na Blízkém východě, nebo v Evropě na západní frontě. V průběhu války bylo zabito přes 7 000 Jihoafričanů a téměř 12 000 jich bylo zraněno (Stevenson, 2005). Jihoafrické vojenské oddíly, v čele s generály Smutsem a Bothou, obsadily v únoru 1916 Německou jihozápadní Afriku a ta se tak dostala do správy Jihoafrické unie (Baker, 2022).

3.2.3 Prohlubování segregáčních opatření

V roce 1923 přicházela další segregáční opatření, která se v následujících letech šířila a prohlubovala. Parlament v roce 1923 přijal „zákon o městských oblastech pro domorodce“ (The Natives Urban Areas Act), který vytyčoval území, která byla vyhrazená pro veškeré jiné než bílé obyvatelstvo. Stanovil oddělená místa pro černou africkou populaci a omezil jejich migraci do měst. V roce 1925 následoval také „zákon o mzdách“ (The Wages Act) (Battersby, 2009) či „zákon o průmyslové koalici“ (The Industrial Coalition Act), který v důsledku zajistil, že odbory nebyly při pracovních jednáních oficiálně uznávány, a jejich role tedy byla oslabena. A v neposlední řadě „zákon o domorodé správě“ (The Native Administration Act) z roku 1927, který dal Ministerstvu pro záležitosti domorodců kontrolu nad všemi záležitostmi týkajícími se Afričanů (Jallow, 2014).

Když v roce 1924 zvítězila ve volbách koalice Labouristické a Národní strany, tak Národní strana postavila svůj program na posílení principu segregace. Administrativa afrikánského generála Hertzoga schválila více právních předpisů ve prospěch bílého obyvatelstva, zejména Afrikánců a mimo jiné získala pro Jižní Afriku větší ekonomickou a politickou autonomii (Thompson, 2001). Mezi stoupence Národní strany tak patřila většina Afrikánců holandského původu a mnoho anglicky mluvících bělochů (Britannica, 2020). Vláda v čele s generálem Hertzogem také přijala novou sadu zákonů. Jeho administrativa zpřístupnila bílým farmářům další kapitál například prostřednictvím garantovaných cen farmářských produktů. Dále vytvořil státní korporaci na výrobu oceli a chránil bílé průmyslové dělníky před černošskou konkurencí. V dalších volbách, které se odehrály v roce 1929, zvítězila Národní strana. Několik poslaneckých mandátů se podařilo získat také Labouristické straně, která ale během několika málo let zanikla (Thompson, 2001).

V říjnu 1929, po zhroutilí burzy na Wall Street, export z Jižní Afriky prudce poklesl. V březnu 1933 proběhly parlamentní volby, ve kterých bodovaly dvě strany, a to Národní strana a Jihoafrická strana (Thompson, 2001). Jihoafrická strana hájila společné zájmy Jihoafričanů britského původu a Búrů. V první světové válce silně podporovala Brity a podnikala kampaně v německé jihozápadní Africe a německé východní Africe. Tato strana prosazovala úplnou rasovou segregaci a přijala některé z rozhodujících zákonů, které se po roce 1948 staly známými jako apartheid (Britannica, 2020).

Předseda Národní strany Hertzog se společně s předsedou Jihoafrické strany Smutsem rozhodli ještě před volbami spojit do společné strany United party (Sjednocené

strany). V čele byl Hertzog jako premiér a Smuts jako místopředseda vlády. Tímto spojením získala v parlamentu Sjednocená strana ve volbách později téhož roku dvoutřetinovou většinu a nic už nebránilo v prosazování dalších diskriminačních zákonů. S tímto spojením však nesouhlasili někteří bývalí Smutsovi stoupenci a založili stranu Dominion Party. Ta však neměla na celostátní scéně velký význam. D. F. Malan, nizozemský reformovaný ministr a redaktor novin opustil Hertzogův tábor a založil Purified National Party (Očištěnou národní stranu). Tato strana obhajovala přísnější segregáční opatření a oslovovala afrikánské obyvatelstvo, které se rychle urbanizovalo a využívalo výhod, které mu stát poskytoval v podobě povinného bělošského vzdělání. Na konci třicátých let posílila, a to díky podpoře mnoha afrikánských kulturních a hospodářských organizací (Thompson, 2001). Tato strana mimo jiné dávala zcela otevřeně najevo své sympatie fašistickému hnutí (Řehák, 2006).

Zákon o statutu unie z roku 1934 stanovil, že zákony britského parlamentu již nebudou v Jižní Africe platné, pokud nebudou přijaty také jihoafrickým parlamentem. Mimo jiné by měl generální guvernér jednat výhradně podle rady jeho jihoafrických ministrů. Zákon o zastupování domorodců z roku 1936 drasticky oslabil politická práva černochoů z Kapské provincie. Zákon odstranil černošské občany, kteří byli dosud způsobilí volit, ze seznamu běžných voličů, a místo toho jim dal právo zvolit tři „bílé“ reprezentanty, kteří je zastupují ve Sněmovně reprezentantů. Černochoům ve všech čtyřech provinciích bylo také poskytnuto právo nepřímo volit celkem čtyři bílé senátory. Ti, které černoši zvolili, pak měli mluvit za své voliče v parlamentu, ke snížení segregace a diskriminace ale nedocházelo. Až do roku 1939 si Sjednocená strana udržovala snahu o národní autonomii a bílou hegemonii iniciovanou jejími předchůdci (Thompson, 2001).

3.2.4 Růst afrikánského nacionalismu

Třicátá léta byla také obdobím, kdy začínalo sílit afrikánské povědomí, především mezi odpůrci „umírněné“ politické aliance Smutse a Hertzoga. Odpor se vztahoval k některým benevolentním postojům aliance vůči domorodému obyvatelstvu. I přes všechny zákony a opatření, které zbavily černé i „barevné“ Afričany přímého volebního práva, a i přes zákony, které zesílily kontrolu pohybu a možnost usazovat se v městských oblastech, požadovali mnozí Afrikánci mnohem tvrdší postupy. Představy Afrikánců o „bílém státě“ vycházely jak z náboženských a historických tradic, tak z vidiny získat pro sebe více politických, ekonomických, kulturních a jazykových výhod. V tomto období se na scénu dostává také polonáboženské společenství Afrikaner Broederbond, které se nijak nesnažilo

skrýt své rasistické názory vůči černošské populaci i k míšencům a Indům. Hlavním cílem tohoto společenství bylo vybudovat afrikánský bílý stát. V tomto úsilí Jižní Afriku podporovala také Holandská reformovaná církev, která se při obhajobě rasistické politiky obracela na Starý zákon, který si upravili ke svému obrazu. Afrikánský nacionalismus tak představoval různé věci pro různé třídy. Každá z tříd si uvědomovala určitou výhodu. Afrikánští dělníci si uvědomili, že podpora nacionalistů zajistí privilegované postavení pro afrikánské dělníky oproti černochům na trhu práce. Afrikánští kapitalisté po dosažení politické moci byli zase schopni prosadit své zájmy a zajistit si nezbytné podmínky pro vlastní růst (Goldberg, 1985).

3.2.5 Černošská opozice

Černošské organizace, bojující o svá práva, nebyly ve dvacátých letech jednotné, ale i přesto hrály významnou roli. Mezi černochoy, kteří vystupovali proti segregacním vládním opatřením, patřil například Clements Kadaline. Ten se v roce 1918 usadil v Kapském městě, kde se spřátelil s Arthurem F. Battym, bílým odborářem a politickým aktivistou. Batty viděl špatně placenou africkou dělnickou třídu jako hlavní oběť pokračujícího vykořisťování, pokud se nesdruží do odborů. Kadaline na to reagoval založením Průmyslové a obchodní unie (Industrial and Commercial Union) v roce 1919. V prosinci 1919 vedl Kadaline svou první stávkou, jednalo se o stávkou dělníků v docích. Zúčastnilo se jí přes 2000 pracovníků a trvala čtrnáct dní. Tato stávka zastavila vývoz veškerého zboží přes přístav v Kapském městě. Stávka z Kadalineho však udělala cíl pro jihoafrické úřady a 20. listopadu 1924 byl zatčen a dostal rozkaz opustit Jihoafrickou unii do tří dnů. Kadaline se ale vzepřel úřadům a ve své práci dále pokračoval (Larsen, 2011).

Proti diskriminačním opatřením bojoval také odborář a novinář Govan Mbeki, který byl pravděpodobně nejdéle žijícím členem Afrického národního kongresu, do kterého vstoupil v roce 1935. Po jeho zadržení během výjimečného stavu v roce 1960, který následoval po střelbách v Sharpeville, vstoupil do komunistické strany. Mbeki se také stal členem vrchního velení ozbrojeného křídla Afrického národního kongresu (ANC) Umkhonto-we-Sizwe (Kopí národa). V červenci 1962 ale provedla bezpečnostní policie razii a podařilo se jí ukořistit partyzánské vedení. Mbeki byl uvězněn na základě obvinění z terorismu a velezrady společně s Nelsonem Mandelou a dalšími významnými vůdci Afrického národního kongresu. Když byl v roce 1987 propuštěn z vězení, tak na své první

tiskové konferenci prohlásil svou věrnost komunistické straně. Vláda prezidenta de Klerka však omezila jeho svobodu pohybu a projevu (Herbstein, 2001).

Dalším bojovníkem, který se postavil za práva nejzranitelnějších, byl A. W. G. Champion. Byl to odborář, politický aktivista, občanský vůdce a tvůrce veřejného mínění. Během svého působení v Transvaalu byl v roce 1920 zvolen prezidentem nově vzniklé asociace, která nesla název Native Mine Clerks' Association. Po jeho rezignaci v dolech v roce 1925 se setkal s odborářem Clementem Kadaliem a brzy poté se připojil a byl jmenován organizačním tajemníkem ICU v Transvaalu. Na konci 20. let se angažoval v Národním výkonném výboru ANC. Později však ztratil svou pozici v Kongresu, ale jeho vliv mezi natalskými Afričany nemohl být ignorován a v roce 1937 se vrátil do vedení ANC, kde zůstal dalších 14 let (Mokoatsi, 2015).

Ve třicátých letech byla opozice vystavena tlaku bělošské administrativy a malému zájmu o politické záležitosti u černošské většiny. V roce 1935 se podařilo spojit rozpadající se organizace pomocí vytvoření Celoafričké konvence (All-African Convention). Tato konvence však nezískala žádnou větší podporu. Třicátá léta se tak stala jakousi prověrkou. Prověrkou nejen sociálních, ale i vnitropolitických střetů, a zkouškou věrnosti myšlenkám demokracie a sounáležitosti (Hulec, 1997).

3.2.6 Institucionalizace „sociální politiky“

V roce 1937 uvolnila vláda některá svá rasová omezení, která se týkala starobních důchodů. Tyto nové „sociální politiky“ byly institucionalizovány v rámci specializovaného úřadu pro sociální péči. Tlak ze strany žen, organizací na ochranu dětí a liberálních organizací i hrstky (bílých) žen nově zvolených do parlamentu, vyústil ve zřízení výboru pro „strádající, zanedbávané, nepřizpůsobivé a delikventní děti“. Poté v roce 1937 vznikl nový „zákon o dětech“ (The Children's Act). Tento nový zákon stanovil péči ve dvou hlavních ohledech. Měly zabránit tomu, aby se bílé děti staly „sociálně nepřizpůsobivými“ nebo delikventními v důsledku vyrůstání ve špatných podmínkách (Seekings, 2021).

Zákon byl rovněž zodpovědný za zřízení dětských soudů. Ty měly za úkol například posuzovat všechny žádosti o adopci dítěte. Osvojení mohlo být povoleno na základě žádosti podané u dětského soudu v okrese, v němž mělo dotyčné dítě bydliště. Zajímavé je, že zákon neobsahoval žádné zvláštní ustanovení, které by vyžadovalo zohlednění rasy nebo kultury.

Mezirasová adopce tedy nebyla zakázaná, ale vzhledem k tehdejším společenským názorům bylo nepravděpodobné, že by k mezirasovým adopcím docházelo (Van der Walt, 2014).

Zákon z roku 1937 také stanovil rozšířené vyplácení peněžních příspěvků chudým lidem pečujícím o děti a institucím nebo sdružením pečujícím o děti (Seekings, 2021).

Koncem 30. let 20. století tak měla Jižní Afrika rozsáhlý systém sociální pomoci. Je důležité ale zmínit, že nový jihoafrický sociální systém téměř úplně vyloučil černošskou většinu obyvatelstva. Liberálnější ministři, poslanci a státní úředníci však začali prosazovat inkluzivnější přístup. Projevilo se to například tím, že od roku 1936 byly vypláceny důchody nevidomým černošům stejně jako bílým a barevným lidem. K ospravedlnění diskriminace používali bílí politici různé argumenty, jako například, že černoši jsou méněcenní, protože jsou považováni za neúplné křesťany praktikující polygamní manželství či čarodějnictví. Programy sociálního zabezpečení a rozšíření poskytování veřejných služeb pro černošské obyvatelstvo nedostupné. Argumentovalo se tím, že černoši nepotřebují veřejnou pomoc, protože mají nižší potřeby, nebo že je mohou podporovat příbuzní (Seekings, 2021).

3.2.7 Období druhé světové války

Vstup Jižní Afriky do druhé světové války byl složitou záležitostí, která zemi rozdělila podle ideologických linií na dva tábory. Když 3. září 1939 vypukla druhá světová válka, byli lidé v Jižní Africe rozděleni v otázce, zda by se měli či naopak neměli zapojit do války. A pokud ano, na čí straně by měli bojovat? Přestože Jižní Afrika byla stále britským územím, spousta Afrikánců se cítila být blíže k Němcům. Tato záležitost tak způsobila rozkol v politice Jižní Afriky. V tomto období vedla zemi Sjedená strana (United Party), koalice Národní strany Hertzoga a Jihoafrické strany Smutse. Hertzog chtěl udržet Jižní Afriku neutrální vůči Německu a chtěl také přerušit styky s Velkou Británií, zatímco na druhé straně probritský Smuts chtěl bojovat na straně spojenců. Těsnou většinou v parlamentu se probritská strana Smutse dostala do vedoucího postavení, a tak se Jihoafrická unie postavila po boku Velké Británie a vedla válku proti Ose⁴. Hertzog byl nucen odstoupit jako předseda vlády země a jeho místo zaujal Smuts (Beyer, 2022).

⁴ Osa - Označení pro vojensko-politické uskupení nacistického Německa, Itálie a následně Japonska. (History, 2021)

Během druhé světové války bojovaly jihoafrické síly ve východní a severní Africe a v Itálii. Na konci války bylo v uniformách 218 260 Jihoafričanů: 135 171 bílých mužů, 12 878 bílých žen, 27 583 barevných mužů a 42 627 afrických mužů (Thompson, 2001). Náboráři hledali muže, kteří byli bojovní a také přístupní vojenské disciplíně. Většina Afričanů naverbovaných ve válce byla také negramotná, takže existuje jen málo písemných zpráv o jejich válečných zkušenostech. Většina rekrutů pocházela z venkovských oblastí a měla malý kontakt s výtvarky industrializovaného světa. Asfaltové silnice, motorová vozidla, konzervované potraviny, námořní a zaoceánské lodě, letadla a zbraně moderní války byly pro ně sotva známé. Proces zaučování začal ve výcvikových táborech, kde byli vojáci nuceni nosit uniformy a boty. Hygienické zásady byly vyučovány a vynucovány trestem. Mnozí vojáci se naučili zacházet s nástroji, řídit a udržovat nákladní automobily a někteří číst a ovládat rádia (Killingray, 2001).

Barevní a černí muži byli rozděleni mezi bílé oddíly jako dělníci a řidiči dopravy. Někteří se dokonce přidali ke královskému letectvu a bojovali za Británii na obloze (Beyer, 2022).

Jižní Afrika mimo jiné významně strategicky a ekonomicky přispěla ke spojenecké věci. Poté, co Osa v roce 1941 uzavřela Středozemní moře pro spojeneckou dopravu, stala se námořní cesta přes Mys Dobré naděje životně důležitá pro zásobování spojeneckých sil v severní Africe a také v Asii. Válka se tak ukázala být pro Jižní Afriku dobrým ekonomickým stimulem (Thompson, 2001).

Druhá světová válka byla tedy v mnoha částech Afriky silnou hybnou silou hospodářských změn. Lze ji také považovat za ekonomický boj o kontrolu a využívání světových strategických nerostných surovin. Válka vyžadovala velkou těžbu surovin. Jednalo se jak o dřevo, rostlinné produkty, tak i o nerostné suroviny (Dumett, 1985).

Jižní Afrika byla hlavním zdrojem strategických nerostů pro spojence, zejména zlata, platiny a uranu. Těžba zlata zůstala největším jihoafrickým průmyslem. V roce 1946 zaměstnávala 370 959 lidí (42 624 bílých a 328 335 černochů) a prodala zlato v hodnotě 102 milionů liber. V roce 1941 dochází k mírnému poklesu těžby zlata, ale těžba uhlí a zpracovatelského průmyslu pokračuje v rychlé expanzi (Thompson, 2001). Nerostné suroviny tak sehrály ve spojeneckém vyzbrojování a výrobě válečné munice velkou roli. Jihoafrická unie utrpěla druhou světovou válkou jen velmi malou hospodářskou újmu. Ačkoli byla na straně Spojenců, ležela mimo válečnou zónu. A zatímco jihoafrické jednotky

bojující v zámoří utrpěly vysoké ztráty, výroba na farmách, v továrnách i v dolech se téměř bez přerušení rozvíjela. Domácí průmysl se rozšiřoval nejen proto, aby uspokojil poptávku po válečném materiálu, ale také proto, aby nahradil četné kategorie místního spotřebního zboží, které se dříve dováželo (Dumett, 1985).

Mezi lety 1938-39 a 1945-46 počet zaměstnanců v uhelném průmyslu vzrostl o 50 %. Tato expanze přitahovala do měst stále více lidí a v roce 1946 bylo ve městech více Afričanů než bílých obyvatel. Vláda se marně snažila zastavit toto africké osidlování ve městech a společně s městskými úřady nebyla schopná zajistit tomuto novému obyvatelstvu bydlení. Afričané tak žili na okrajích měst v chatrčích z vlnitého plechu, lepenky a dřeva. V roce 1945 došlo ke zvýšení cen potravin v důsledku sucha a stát nadále poskytoval chráněně zaměstnání pro bílé. Afričané se svoji tíživou situací snažili řešit pomocí zakládání odborů a stávek (Thompson, 2001).

V roce 1945 měla Rada mimoevropských odborových svazů (The Council of Non-European Trade Unions) sílu 158 000 členů ve 119 odborech, což představuje 40 % afrických zaměstnanců v obchodu a výrobě. Výsledkem činnosti odborových svazů byla čtyřdenní stávka svolaná Africkým svazem horníků na Witwatersrand v srpnu 1946, kdy 74 000 dělníků zastavilo osm zlatých dolů. Odbory požadovaly minimální mzdu deset šilinků denně, placenou dovolenou a lepší jídlo. Na to však vláda zareagovala tím, že zatkla vůdce stávky a zahнала muže do podzemí, kde bylo 12 mužů zabito a více než 1200 zraněno. Mezi lety 1939-1946 se rasové rozdělení mezi jihoafrickými dělníky vyostřovalo více než v minulosti. Důvodem bylo to, že válečná expanze zahrnovala změny ve struktuře zpracovatelského průmyslu (Thompson, 2001).

Mimo jiné docházelo k odlivu kvalifikovaných a vedoucích pracovníků z hornictví do vojenské služby a ukázalo se, že je obtížné vyškolit nové muže na jejich místa. Prokázalo se také, že značné zisky Jihoafrické republiky ze zlata a nerostných surovin byly umožněny vykořisťovatelským systémem, v němž byly mzdy nekvalifikovaných afrických dělníků sníženy na minimum (Dumett, 1985).

Smutsova administrativa udržovala systém segregace stanovený v zákonu o zastoupení domorodců (The Representation of Natives Act) z roku 1936, zákonu o domorodém svěřenectví a půdě (The Native Trust and Land Act), také z roku 1936 a zákonem o změně zákonů domorodců (The Native Laws Amendment Act) z roku 1937.

Malá část bělošské inteligence však prosazovala zvýšení mezd pro černošské dělníky a uznání afrických odborů. I sám Smuts vzbudil liberální naděje v roce 1942, když přiznal, že nemůže zabránit tomu, aby se Afričani stahovali do měst. Postupem času docházelo k tlakům na reformy a vláda jmenovala četné výbory a komise, které tvořily reformně smýšlející bílí lidé. Jejich úkolem bylo vyšetřovat rasové problémy země. Vláda společně se soukromým průmyslem udělala několik ústupků reformistům. Například rozšířila zařízení průmyslového školení pro Afričany a zvýšila mzdy v černošských továrnách (Thompson, 2001).

Všechny tyto reformy byly ale stejně nedostatečné a Smuts nikdy nezakolísal ve své víře, že Afričané jsou podřadní. Na konci války hledala nová generace černošských vůdců účinnější metody odporu. V roce 1943 výroční konference ANC přijala prohlášení Africans' Claims in South Africa, které citovalo Atlantickou chartu a stanovilo listinu práv požadující zrušení veškeré diskriminační legislativy, přerozdělení půdy, africkou účast na kolektivním vyjednávání a všeobecné volební právo pro dospělé. V tomto roce také založila skupina mladých Afričanů Ligu mládeže (Youth League) (Thompson, 2001). Byla založena mladými bojovníky za osvobození a po desetiletí sloužila jako hlavní zásobárna aktivistických kádru (Tau, Balhorn, 2020). Kladla si za cíl sjednotit a vést mladé muže a ženy v konfrontaci a řešení problémů, s nimiž se mládež potýká, a zajistit, aby mládež přispívala k práci ANC (ANC, 2022). Skupina se také stala radikálnějším křídlem zdůrazňujícím potřebu africké soběstačnosti a jednoty. Patřil mezi ně například Nelson Mandela, Oliver Tambo a Walter Sisulu. Každopádně v roce 1948 měla skupina méně než šest tisíc členů a také ještě neměla plně vyvinutý akční plán. Návrhy černošských organizací nebyly v prvních poválečných letech vládou podpořeny a ani realizovány (Thompson, 2001).

3.3 Apartheid v letech 1948-1978

3.3.1 Volby v roce 1948

V prvních poválečných parlamentních volbách, které se konaly v roce 1948, zvítězila Národní strana, která ve spojení s Afrikánskou stranou získala parlamentní většinu nad Smutsovým táborem. Tyto volby se staly předělem v moderních jihoafrických dějinách. Staly se začátkem nové etapy důsledné, územní rasové segregace. Po vítězství v roce 1948 Národní strana krok za krokem odstranila všechny stopy černošské účasti v politickém systému (Thompson, 2001).

Důvodů, které vedly k porážce tehdejší vlády Smutse, bylo hned několik. Například vzrůstající obavy afrikánských nacionalistů z další blízké kooperace s Velkou Británií, a nespokojenost s agrární politikou. Nacionalisté se na volby velmi dobře připravili. Jejich předvolební strategie a vize apartheidu působila přesvědčivě. Spousta bílých Jihoafričanů nemohla pochopit, že by vůbec mohlo přicházet v potaz, aby černošská většina dostala víc ekonomických a politických práv. (Thompson, 2001).

Vláda Národní strany v čele s předsedou Malanem měla ideologii apartheidu připravenou už z minulých let. Na tvorbě této ideologie se podíleli například významní nacionalističtí „filozofové“, politikové i univerzitní profesori. Již ve 30. letech byl zřízen Výzkumný ústav pro rasová studia a Jihoafrický úřad pro rasové záležitosti. Pro černé, barevné i indické skupiny obyvatel měly být zřízeny rezervace a samostatné státy, ve kterých by byli tito obyvatelé právoplatnými občany. Na Jihoafrickém území se z nich měli stát cizinci. I přesto, že po roce 1948 byl vývoj v tomto směru rychlý, trvalo přes deset let, než byly některé z těchto výše zmíněných představ o apartheidu uvedeny do praxe (Hulec, 1997).

3.3.2 Nové nacionalistické, rasistické zákony

Po již zmíněných volbách vláda nemarnila čas a seslala na obyvatele spoustu nových zákonů. Tyto zákony nebyly zaměřeny pouze na oddělení bílých a černých. Zavedly také právní zásady, že s bílými by se mělo zacházet příznivěji než s černochoy, že oddělená zařízení si nemusí být rovna a že stát by měl uplatňovat moc, kterou považuje za nezbytnou k řešení jakékoli opozice. Nejenže byli lidé trestáni za porušování rasových zákonů, bylo jim také bráněno uplatňovat svobodu slova (zákony nebylo možné veřejně kritizovat). Kritici

byli často pronásledováni a vězněni, stávali se obětí zvláště policie, soudního systému, a tedy i státu (Clark, Worger, 2011).

Následovaly: „zákon o zákazu smíšených manželství“ (The Prohibition of Mixed Marriages) a „zákon o nemorálnosti“ (The Immorality Act). Tyto zákony vytvořily právní hranice mezi rasami tím, že manželství a sexuální vztahy byly ilegální napříč barevnou linií a jasně signalizovaly cestu, po které se bude Jižní Afrika ubírat. Aby mohla být ustanovení prováděna v praxi, bylo nutné klasifikovat jednotlivé rasy. V roce 1950 tak vznikl „zákon o registraci obyvatelstva“ (The Population Registration Act) (Thompson, 2001).

3.3.3 Rozdělení jednotlivých populačních kategorií

Rasová klasifikace byla v Jižní Africe v dobách apartheidu velice důležitá. Tato klasifikace určovala, kde můžete žít, koho si můžete vzít, jaké typy zaměstnání můžete získat a také ovládala spoustu dalších aspektů vašeho života. Celý právní systém apartheidu spočíval na rasových klasifikacích. Klasifikace rasy tak měla velký dopad na obyvatelstvo, kterému na tomto rozhodnutí závisel celý život (Thompson, 2018).

Základem pro rasovou klasifikaci během apartheidu byl již zmíněn zákon o registraci obyvatelstva z roku 1950. Tento zákon rozdělil jihoafrickou populaci na tři hlavní rasové skupiny:

1. Bílý člověk – ten, kdo je vzhledem nebo obecně přijímán jako běloch, ale nezahrnuje osobu, která, i když je svým zjevem bílá, tak je obecně přijímána jako Barevná osoba.
2. Domorodec – člověk, který je ve skutečnosti nebo obecně přijímán jako příslušník jakékoli domorodé rasy nebo kmene Afriky.
3. Barevný člověk – ten, který není ani běloch, ani domorodec.

Později byla přidána ještě čtvrtá kategorie a to „Ind“, pro lidi jihoasijského původu.

Od roku 1970 byla kategorie „černých“ dále ještě rozdělena na etnické nebo jazykové skupiny jako Zulu a Xhosa. Toto rasové zařazení bylo také zaznamenáno v oficiální dokumentaci totožnosti (Seekings, 2008). Mimo jiné byl také zřízen Úřad pro klasifikaci ras, který sloužil k přehledu o procesu klasifikace (Posel, 2001).

Pro Afričany byl tento systém obtížný, protože museli nosit referenční knihy, které byly známé také jako „propustky“, aby se mohli pohybovat po zemi a prokazovat, že mají právo žít či pracovat v určitých oblastech. Tyto průkazy museli předkládat na žádost úřadů: pokud tak neučinili nebo odmítli mít průkaz u sebe, znamenalo to uvěznění, pokutu nebo obojí (Khalfani, Zuberi, 2001).

Pro identifikaci barevných lidí od bílých byla například použita tato následující kritéria:

- charakteristiky vlasů na hlavě osoby,
- charakteristiky ostatních vlasů dané osoby,
- barva kůže,
- rysy obličeje,
- domácí jazyk, a především znalost afrikánštiny,
- oblast, kde daná osoba žije, její přátelé a známí,
- zaměstnanost,
- socioekonomický status,
- stravovací a pitný režim (Posel, 2001).

Rasová kategorizace byla však z velké části „všeobecná“ a založená na dohodnutých a široce souvisejících faktorech (původ, jazyk nebo kultura a vzhled). I když byla používána neformální „pravidla“ o vzhledu „včetně barvy pleti nebo vlasů“, byla používána nekonzistentně a vzhled byl obecně vykládán z hlediska společenského postavení nebo třídy. Celkově byly ve sporných případech nejdůležitější úsudky o společenském postavení (přátelé, práce, jméno, oblečení, chování, vkus) (Seekings, 2008).

Sčítání lidu v roce 1951 poskytlo první příležitost pro masovou rasovou klasifikaci. Rasu určovali sčítací komisaři, kteří neměli žádné specifické odborné znalosti a nedostali žádné speciální školení (Seekings, 2008). Později proto v některých případech docházelo k reklasifikaci. Ta nebyla zcela vzácná a pro její provádění byly zřízeny rady, které tento proces prováděly. Lidé se mohli i odvolat k odvolací komici pro klasifikaci ras. I když měla odvolávací komise tendenci vyhovět žadateli, bylo podáno velmi málo odvolání, což odráží konsensuální základ klasifikace (Posel, 2001).

V průběhu let byly vytvořeny také neoficiální testy, které měly určit rasu těch, kteří se buď odvolali proti své klasifikaci, nebo jejichž klasifikaci zpochybnili ostatní lidé. Jeden z neslavně proslulých testů byl „test tužkou“, který zkoumal, zda má člověk vlasy s „afro

texturou“. Pokud člověku vypadla tužka umístěna ve vlasech, byl označen za „bílého“. Pokud tužka vypadla po zatřesení, byl identifikován jako „barevný“, a pokud zůstala na místě, byl klasifikován jako „černý“. Jednotlivci mohli být také podrobeni ponižujícímu zkoumání barvy jejich genitálií nebo jakékoli jiné části těla, kterou určující úředník považoval za jasný znak rasy (Thompson, 2018).

Obrázek 5: Test tužkou

Zdroj: převzato z <https://factrepublic.com/facts/4603/>

3.3.4 Cíle rasové klasifikace

Proč k této rasové klasifikaci vůbec došlo? Systematická rasová klasifikace byla vyžadována, protože apartheid měl tři široké cíle (Seekings, 2008).

První cíl byl ideologický, a to zachovat rasovou čistotu tím, že dojde k zabránění mísení krve bílé rasy. Nemělo docházet k žádnému mezirasovému manželství. Aby se předešlo pokušení, byly provedeny jisté kroky jako například „zákon o skupinových oblastech“ (The Group Areas Act) z roku 1950. Ten vedl k přemístění téměř jednoho milionu „barevných lidí“, kteří byli nuceni opustit smíšené obytné oblasti, protože tyto oblasti byly prohlášeny za „bílé oblasti“ (Seekings, 2008).

Lidé také mohli vlastnit či pronajímat rezidenční nemovitosti nebo podniky pouze v oblastech klasifikovaných pro jejich rasovou skupinu. Černoši nebyli do toho zákona zahrnuti, protože nebyli uznáni jako legitimní obyvatelé měst. Jejich „domov“ byl v zemích vymezených podle zákonů o půdě z let 1913 a 1936. Schválení zákona o bantuských autoritách přineslo vládní systém, který byl založený na náčelnících a kmenových autoritách jako jediné politické reprezentaci černochoů. Všem černochoů byla přidělena „domovina“ podle jejich záznamu o původu. Tyto „domoviny“ byly hospodářsky, zemědělsky okrajovými i přelidněnými místy (Battersby, 2020).

Každodenní život lidí byl jak ve veřejném, tak i soukromém prostoru diktován zákony tak, aby zrcadlil ideologii apartheidu (Battersby, 2020).

Segregace byla rozšířená také na další oblasti. Například v nemocnicích mohly ošetřovat pacienty jen sestry příslušné rasy, dále se týkala oblastí vzdělávání, kde měla každá rasová skupina své školy a univerzity. Segregace probíhala také v dopravě v podobě samostatných železničních vagónů, rozděleny byly i parky a pláže (Seekings, 2008). V podnicích, které zaměstnávali více než jednu rasu, byli nuceni poskytovat například samostatné toalety pro příslušníky každé rasy (Battersby, 2020). V oblastech, kde úplná segregace nebyla možná, docházelo k částečné segregaci, a to v podobě zajištění samostatných vchodů a přepážek, jako například na nádražích či poštách (Seekings, 2008). Po celou dobu trvání apartheidu se v systému však objevovaly trhliny a protesty (Battersby, 2020).

Druhým cílem rasové segregace bylo zajistit a ochránit privilegované ekonomické postavení bílé rasy. Bílá rasa měla například vyhrazenou půdu a lépe placená pracovní místa. Společně s ochranou mezd se státní politika snažila chránit zisky vydělané bílými podniky včetně farmářů. Pracovní cena kvalifikované síly nebo bílé rasy byla tím pádem nadhodnocena, zatímco cena pracovní síly černé rasy či nekvalifikované pracovní síly byla podhodnocena. Ve většině případů měli tedy bílí farmáři zaručenou nabídku (dobré) práce, na rozdíl od černochoů (Seekings, 2008).

Systém apartheidu se promítl také ve vzdělávání. Docházelo k masivním investicím do vzdělávání bílých dětí. Bílým dětem z chudších rodin byly poskytnuty dovednosti, které byly potřebné k získání privilegovaného postavení na trhu práce (Seekings, 2008). Bantuský zákon o vzdělávání z roku 1952 zajistil, že černým dětem se dostane pouze vzdělání, které

zaručí, že dítě zůstane jen v dělnické či rolnické třídě. Tato politika tedy přímo ovlivňovala obsah učení, který vedl k dalším rasovým nerovnostem. Mimo vzdělávací obsah ovlivnila tato legislativa také vzdělávací potenciál studentů. Povinná školní docházka byla pro bílé děti od sedmi do šestnácti let, pro barevné děti a Asiaty od sedmi do patnácti let, a pro černé děti od sedmi do třinácti let. Je tedy více než zřejmé, že čím méně vzdělání se dětem dostalo, tím méně možností se jim nabízelo v pracovním světě a také v přístupu k dalšímu vzdělání (Ocampo, 2004).

Nerovnost ve vzdělání se dále projevila i ve financování. Výchova dětí byla řízena Bantuským zákonem o vzdělávání (The Bantu Education Act), který byl přijat v roce 1952 (Bauer, 2022). Většina peněz směřovala do škol s bílými dětmi, zatímco nejmenší podporu dostaly školy s černými dětmi (Ocampo, 2004). Financování škol mělo pocházet z daní placených komunitami, takže černošské školy dostávaly jen malý zlomek z množství peněz, které měly k dispozici jejich bílé protějšky (Bauer, 2022). Financování ovlivňovalo například kvalitu učebnic, zařízení a učitelů. Docházelo tak k dalším rozdílům ve vzdělávacích prostředcích. Příkladem tohoto rozdílného financování je poměr učitelů k žákům. Ve školách s bílými dětmi byl poměr 1:18, v asijských školách 1:24, ve školách s barevnými dětmi 1:27 a 1:39 ve školách s černými dětmi (Ocampo, 2004).

Kvůli nedostatku kvalifikovaných učitelů pro vyučování matematiky a přírodních věd na černošských školách byli černí jihoafričtí studenti zbaveni základních předmětů. To nepříznivě ovlivnilo socioekonomické příležitosti černých Jihoafričanů, protože předměty jako matematika a fyzikální vědy poskytují důležité dovednosti uplatnitelné na trhu práce. Osnovy byly místo toho vyplněny předměty jako je například vyšívání, ruční práce a práce na poli. Bantuské vzdělávání také umožňovalo učitelům fyzicky ubližovat studentům, což mělo výrazný dopad na vzdělávání černých dětí (Gallo, 2020).

Politiky a rozdíly ve financování zajistily kontrastní přístup také k vysokoškolskému vzdělání. Čtyři afrikánsky mluvící univerzity a jedna anglicky mluvící univerzita přijímaly pouze bělochy. Dalších pět univerzit mělo pro nebílé studenty jen omezené kvóty a segregované učebny. Mimo jiné černým ani barevným studentům nebylo možné poskytovat půjčky na studium a stále čelili překážkám při dosahování svých cílů (Ocampo, 2004).

Třetím cílem rasové segregace bylo udržení politické dominance bílé menšiny. V 50. letech 20. století se stát zabýval odstraňováním barevných voličů ze stávajícího společného seznamu voličů. Další politickou hrozbou byla již zbavená volebního práva „domorodá“ nebo černá většina. Stát se také snažil omezit politická práva černochů na původní rezervace neboli „bantustany“ později „vlasti“, jak byly přejmenovány. V roce 1976 se vlast Transkei jako první stala pomyslně „nezávislou“ a její občané ztratili jihoafrické občanství (Seekings, 2008).

3.3.5 Represivní zákony neustávají

Nejen že byl život za působení této politiky oddělený, ale byl také nerovný. Nerovnoměrné přidělování zdrojů bylo zabudováno do legislativy, vzdělávání a pracovních míst atd. Od roku 1948 se tak nápisy s textem „Whites only“ („Jen pro bílé“) objevovaly skoro na všech místech, kam lze jen pomyslet. Zákony předepsaly segregaci například pro sanitky, pohřební vozy, taxíky, autobusy, výtahy, lavičky, záchody, parky, kostely, radnice, kina a divadla, kavárny, restaurace a hotely. Této politice se také povedlo zabránit i mezirasovým kontaktům ve sportu. V Jižní Africe nesměly být žádné integrované týmy a žádné soutěže mezi týmy různých ras. Vláda mimo jiné zavedla přísnou kontrolu nad komunikačními médii, jako je například tisk, rozhlasové a televizní vysílání. Většina ze zakázaných publikací byly knihy a různé brožury, které pojednávaly o údajně radikálních opozičních hnutích jako byl například Africký národní kongres (ANC). Pro Jihoafričany tak bylo velice obtížné zjišťovat, co opoziční hnutí skutečně dělají (Thompson, 2001).

Obrázek 6: Lavička určená pouze pro bělochy

Zdroj: (Out Adventures, 2019)

Nacionalistická vláda také zdělila po svých předchůdcích značný donucovací aparát. Mezi první represivní zákony patřil „zákon o potlačení komunismu“ (The Suppression of Communism Act) z roku 1950. Ten definoval komunismus a udělil ministru spravedlnosti pravomoce nad každým, kdo podle jeho mínění prosazuje nějaký z komunistických cílů. Ministr spravedlnosti mohl také zakázat přístup občana do určitých organizací, komunikovat s jinou osobou nebo mohl občanům zakázat přijímat návštěvy ve svém vlastním domě. Ministr nemusel své rozhodnutí vůbec odůvodňovat a postižený občan neměl žádné právní prostředky, jak se bránit (Thompson, 2001).

Malan odešel v roce 1954 do důchodu a ve funkci premiéra jej nahradil J.G. Strijdom. Po Strijdomově smrti v roce 1958 se předsedou vlády stal Hendrik F. Verwoerd, bývalý ministr pro místní záležitosti (Clark, Worger, 2011). Represivní legislativa však nadále sílila. Vznikl například „zákon o nepokojných shromážděních“ (The Riotous Assemblies Act) z roku 1956, „zákon o nezákonných organizacích“ (The Unlawful Organizations Act) z roku 1960, „zákon o sabotáži“ (The Sabotage Act) z roku 1962, „zákon o obecné změně zákona“ (The General Law Amendment Act) z roku 1966, „zákon o terorismu“ (The Terrorism Act) z roku 1967 a „zákon o vnitřní bezpečnosti“ (The Internal Security Act) z roku 1976. Všechny tyto právní předpisy daly policii velké pravomoce zatýkat lidi i bez soudu a držet je poměrně dlouho ve vazbě. Vláda mohla zakázat jakékoliv organizace,

schůze i přijímání finančních prostředků ze zahraničí. Velká spousta těchto zákonů zabránila soudům zkoumat způsoby, kterými úředníci využívali své pravomoce (Thompson, 2001).

Černoši se nechtěli stát oběťmi předešlých opatření či jen pasivně přihlížet, ale stále se snažili hledat cesty, jak se bránit. Když černoši, barevní i Indové sledovali, jak byly jejich životy nesčetnými způsoby omezovány záplavou legislativy apartheidu, zorganizovali se, aby vzdorovali, protestovali, a nakonec se pokusili svrhnout režim apartheidu. Každá jejich akce proti apartheidu byla brutálně potlačena a zodpovězena stále represivnější legislativou. Vláda zakázala všechny formy seskupování odpůrců a využila policii k prosazování svého (Clark, Worger, 2011).

Druhá polovina padesátých let a následující desetiletí prosluly přípravou na zavedení úplné územní segregace. Tato segregace byla jedním ze snů valné části jihoafrické bělošské veřejnosti. Veškerá zákonná opatření směřovala k uskutečnění tohoto cíle. Tato segregáční opatření však nemohla zůstat bez odezvy vnitřní demokratické opozice či v zahraničí například u zemí soustředěných v Britském společenství. V Anglii značná část politiků i veřejnosti protestovala proti jihoafrickým praktikám. Myšlenka na úplnou samostatnost se v historii novodobé Jižní Afriky objevovala často, hlavně mezi Afrikánci, kde měla své zastánce. Nacionalistická vláda v Jižní Africe měla však ještě v padesátých letech ve Sjednocené straně a v anglicky mluvící části obyvatel silnou opozici vůči své snaze vyhlásit republiku, ale posléze se jí podařilo prosadit všechny základní předpoklady pro tento krok. Parlament postupně přijal odpovídající zákony, například o jihoafrickém občanství, o užívání výhradně vlastní hymny a vytvoření nového státního znaku (Hulec, 1997). Premiér Hendrik Frensch Verwoerd, který důsledně vyvíjel a uplatňoval politiku apartheidu (Britannica, 2022) vystřídal v roce 1958 svého předchůdce Johana Gerharda Strijdoma. Verwoerd byl rozhodnut dávnou myšlenku nacionalistů o jihoafrické samostatnosti uskutečnit a dovést do zdárného konce. Záměr vyhlásit republiku mu mimo jiné v roce 1958 pomohl opět vyhrát s velkou převahou parlamentní volby (Hulec, 1997).

V roce 1961 se Jihoafrická unie naposledy zúčastnila zasedání Britského společenství. Verwoerdovým původním úmyslem nebylo odtud vystoupit, brzy však poznal, že většina svobodných asijských a afrických členů, a spolu s nimi i Kanada, bude jeho vládu za provádění územní segregace napadat a také pravděpodobně dojde k návrhu na její vyloučení. Proto raději sám oznámil, že Jihoafrická unie vystupuje. To se stalo 15. března 1961. Za dva měsíce, 31. května, byla vyhlášena republika a prvním prezidentem se stal

C. R. Swart (Hulec, 1997). Ten se jako ministr spravedlnosti v letech 1948 až 1959 podílel na přípravě nejkontroverznějších zákonů, které vytvořily systém apartheidu. Předložil také zákon o potlačování komunismu, který postavil komunistickou stranu mimo zákon (The New York Times, 1982).

Černošská opozice prožívala těžké chvíle. Po vyhlášení republiky se ocitla sama proti státnímu aparátu. Politické organizace byly zakázány a mnoho aktivistů se nacházelo ve vězení, nebo čekalo na soud. Do konce 60. let byla zavedena úplná územní segregace. Černoši byli vyloučeni z rozhodování o svém budoucím postavení. Veškerá rozhodnutí se prováděla v Pretorii a také v parlamentě v Kapském Městě, kde neměli zastoupení. I přes všechny protesty, které se ozývaly ze zahraničí se jihoafrická vláda snažila pomocí dalších zákonů udržet kritiku tohoto režimu pod pokličkou (Hulec, 1997).

3.3.6 Apartheid a ekonomika v Jižní Africe

Růst ekonomické síly a její pozice ve světové ekonomice byla jedním z hlavních faktorů, které ovlivňovaly chod apartheidu (Thompson, 2001). Ve srovnání s jinými rozvojovými zeměmi měla jihoafrická ekonomika po druhé světové válce pozoruhodně dobré předpoklady pro rychlý hospodářský rozvoj (Moll, 1993). Jižní Afrika tak zaujímal významnou roli ve světovém hospodářství. Po druhé světové válce docházelo k tomu, že technologický vývoj sblížoval svět a kapitalistická světová ekonomika se více integrovala. Jihoafrická republika zaujímal své významné místo jako producent široké škály cenných nerostů, které tvořily asi tři čtvrtiny jihoafrických devizových příjmů. Kromě produkce 60 % světové roční dodávky zlata se jednalo například o: 47 % platinových kovů, 33 % chromu, 21 % manganu a 42 % vanadu. Mimo jiné byla Jižní Afrika největším světovým producentem drahých diamantů (Thompson, 2001). Jihoafrická ekonomika se tak těšila mnoha ekonomickým výhodám, které byly v jiných zemích spojovány se stálým růstem (Moll, 1993).

Jihoafrická ekonomika byla velice atraktivní jak pro evropské, tak pro americké zájmy. Roku 1948 měla Velká Británie největší podíl v jihoafrické ekonomice. Svoji pozici ztratila v druhé polovině 60. a počátkem 70. let kvůli vzrůstu amerického a kontinentálního evropského obchodu a investic. Ve stále větším měřítku obchodovali s Jižní Afrikou Japonci a Evropané. Přibližně 40 % z celkového objemu tvořily přímé investice do jihoafrických dceřiných společností nebo přidružených společností amerických

společností, jako jsou Ford, General Motors, Mobil a Caltex Oil. 60 % celkového objemu sestávalo z nepřímých investic – amerických a evropských bankovních úvěrů a akcií v jihoafrické těžbě zlata. Návratnost zahraničních investic byla vysoká. Jihoafrická ekonomika však nebyla soběstačná a byla také zranitelná ve třech ohledech. Za prvé vyžadovala značné infuze zahraničního kapitálu, za druhé nedisponovala nejnovější technikou a potřebovala dovážet například těžkou techniku, elektronické a transportační zařízení. Za třetí neprodukovala žádnou ropu (Thompson, 2001). Pokud by byla dodržována rozumná hospodářská politika, dalo by se očekávat, že se jihoafrická ekonomika bude objevovat na předních místech žebříčku růstu. Významnou roli hrála také sociální situace. Ta byla v tomto období mimořádně otřesná - o čemž svědčí politický a sociální útlak černochoů, rostoucí míra nezaměstnanosti, vysoká nerovnost a zoufalá chudoba (Moll, 1993).

3.3.7 Odezva ze zahraničí na rasistickou politiku

Sovětský svaz, Čína, Francie, Británie a Spojené státy, měly stálá křesla a právo veta v Radě bezpečnosti OSN. Další země, včetně zemí třetího světa, střídavě sloužily v Radě bezpečnosti a tvořily většinu ve Valném shromáždění. Od roku 1952 přijímalo Valné shromáždění každoroční rezoluce odsuzující apartheid a do roku 1967 vytvořilo Zvláštní výbor pro apartheid (Special Committee on Apartheid) (Thompson, 2001).

Dle Reddyho (2007) byl Zvláštní výbor pro apartheid hybnou silou akce OSN s cílem izolovat režim apartheidu a podporovat hnutí za nerasovou demokratickou společnost. Brzy se stal jedním z nejdynamičtějších výborů v OSN a získal si mimo jiné i respekt západních států. Mandát tohoto výboru byl rozšířen nejen na posuzování vývoje, ale i na podporu mezinárodní kampaně proti apartheidu. Výbor kromě prosazování hospodářských sankcí prosazoval i řadu dalších opatřeních jako je například: pomoc jihoafrickým politickým vězňům a jejich rodinám, programy vzdělávání a zbrojní a ropné embargo vůči Jihoafrické republice. Předkládal Valnému shromáždění a Radě bezpečnosti výroční zprávy, které obsahovaly obsahující množství informací nejen o činnosti výboru, ale také o vývoji v Jihoafrické republice a o rostoucí celosvětové podpoře hnutí za svobodu (Reddy, 2007).

Rok 1976 byl mimo jiné také jedním z velkých okamžiků pro mezinárodní povědomí o apartheidu, kdy tisíce černošských dětí v obci Soweto protestovaly proti vládní politice, která nařizovala, aby všechny třídy byly vyučovány v afrikánštině. Policie reagovala

na protesty násilím, při kterém bylo zabito nejméně 176 lidí a více než 1000 dalších zraněno (Little, 2020).

V roce 1977 jihoafrická policie zabila Steva Bika. Ten byl známý jako zakládající prezident Jihoafrické studentské organizace. Zároveň to byl také možná jediný jihoafrický vůdce, který mohl tvrdit, že má masovou podporu mladých radikálních městských černochů (Laurence, 2022). Reakcí na tuto událost bylo schválení a uvalení zbrojního embarga vůči Jižní Africe Radou bezpečnosti OSN. Jihoafrická zahraniční propaganda vykreslovala Jižní Afriku jako stabilního, civilizovaného a také nepostradatelného člena svobodného světa a jeho boje proti mezinárodnímu komunismu (Thompson, 2001).

3.4 Apartheid v letech 1978 – 1990

Rokem 1978 apartheid čelí hned několika problémům. Dosavadní hospodářský růst střídá ekonomická stagnace (The World Bank, 2022). Ta je způsobena v důsledku rostoucího mezinárodního nepřátelství vůči apartheidu. Velké nadnárodní korporace s pobočkami v Jižní Africe se dostaly pod mezinárodní tlak s tím, aby se stáhly. Podniky se obávaly nedostatku investičního kapitálu a začaly si uvědomovat, že její musí přilákat ze zámoří, což bylo v důsledku mezinárodního odsouzení jihoafrické vlády za porušování lidských práv stále obtížnější. Jižní Afrika se musela uchýlit k zahraničním bankovním půjčkám s vysokými úrokovými sazbami, částečně pro to, aby si mohla udržet silné vojenské a vnitřní bezpečnostní síly. To vše vedlo k tomu, že podnikatelé lobbovali u státu za dalekosáhlé reformy (Luiz, 1998).

Správa složité sítě zákonů apartheidu se ukázala jako extrémně nákladná. Inflace se pohybovala nad 10 % a růst hrubého domácího produktu jen stěží držel krok s nárůstem populace a mnoho bílých lidí chudlo. Problémem byl také nedostatek kvalifikované pracovní síly, která byla potřeba k řízení soukromého průmyslu a byrokracie. Dokonce i několik afrikánských podnikatelských lídrů si uvědomilo, že apartheid je nemorální a neúčelný, a začali tak usilovat o podstatné změny. V roce 1978 byla také Národní strana poskvrněna skandálem. Odhalilo se totiž, že členové vlády zpronevěřili veřejné prostředky určené k tajným propagandistickým účelům. Toto obvinění se rozšířilo na vysoké ministry kabinetu i na premiéra Johna Vorstera, který 28. září odstoupil a parlamentní členové strany zvolili Pietera Willema Bothu za svého vůdce, a tedy za Vorsterova nástupce (Thompson, 2001).

3.4.1 P.W. Botha se dostává k moci

Botha byl bojovný a vznětlivý syn ze zámožné africké farmářské rodiny, který opustil vysokou školu, aby mohl pracovat pro pravicovou Národní stranu (Gregory, 2006). Ve svých dvaceti letech se stal organizátorem Národní strany a jako ministr obrany od roku 1966 vybudoval z jihoafrické armády nejhrozivější vojenskou mašinerii v Africe (Thompson, 2001). Mimo jiné ovládal schopnosti jako okouzlit, přelstít a rozdrtit své protivníky, a i proto získal přezdívku „Starý krokodýl“ (Gregory, 2006).

Politika Bothy byla komplexním pokusem přizpůsobit se měnícím okolnostem, a to bez obětování africké moci. V praxi to znamenalo například odstranění symbolů a praktik apartheidu, které nebyly nezbytné pro udržení bílé nadvlády. Jednalo se také o získání spolupráce s velkými podniky, vtáhnutí anglicky mluvících občanů do strany či o potlačení domácích disidentů. První významná změna se týkala pracovních vztahů. Byla reakcí jak na prudké průmyslové stávky, ke kterým docházelo od roku 1973, tak na potřebu zpracovatelského průmyslu pro ustálenou a poddajnou pracovní sílu. V roce 1979 existovalo dvacet sedm ilegálních demokraticky organizovaných černošských odborových svazů s černošskými vůdci dělnické třídy a významnou podporou klíčových bílých aktivistů (Thompson, 2001).

Všechny odborové svazy (včetně černošských) by se měly zaregistrovat a každá odborová organizace by měla mít možnost předepisovat si členské kvalifikace, jak uzná za vhodné. Během roku 1979 parlament schválil navrhovanou legislativu. Všechny registrované odbory tak měly mít přístup k průmyslovému soudu a právu na stávku po třicetidenní oznamovací lhůtě (Thompson, 2001).

Po povstání v Sowetu, o kterém již byla zmínka dříve, pronikla do černošského obyvatelstva Jihoafrické republiky kultura protestu. Černošský odpor se stával mohutnějším. Do úsilí o osvobození země od apartheidu se zapojili studenti i dělníci, děti i dospělí, muži i ženy, vzdělaní i nevzdělaní. Básníci, romanopisci, dramatici, fotografové a malíři předávali poselství odporu širokému publiku. Velkou část jejich prací publikoval nový časopis Staffrider (Thompson, 2001). Název tohoto časopisu pochází ze slangového slova odkazujícího na mladé muže bez jízdenek, kteří se drželi po stranách střechy přeplněných, segregovaných vlaků, které cestovaly mezi městy a centry měst. Naráží také na každodenní nutnost „dojíždění“ pro jihoafrické dělníky, kterým bylo zakázáno žít v bílých oblastech, a na rebely. První vydání vyšlo v březnu 1978 a okamžitě bylo zakázáno jeho šíření. Stejný

osud potkal i druhé vydání. Postupem času se však redaktoři Staffrideru naučili nacházet skuliny v systému cenzury apartheidu a následující vydání se mohla volně šířit (George, 2019). Děti čmáraly na zdi graffiti proti apartheidu. Davy lidí nosily barvy ANC a zpívaly písně ANC na pohřbech. Vládě se dokonce nedařilo ani odradit rostoucí počet mladých bělochů ztotožněných s odporem (Thompson, 2001).

V roce 1983 došlo k založení Sjedenocené demokratické fronty (UDF). Jednalo se o spolupráci církevních představitelů, politických vůdců, komunitních vůdců, odborářů, ženských a mládežnických organizací atd. Arcibiskup Desmond Tutu a reverend Allan Boesak, dva z hlavních vůdců UDF, začali organizovat pochody k parlamentu, v Kapském Městě, v Pretorii, Johannesburgu, kterých se zúčastnilo až 50-80 000 lidí. Tento aktivismus přitahoval pozornost po celém světě (Little, 2020). Jejich cílem bylo vytvořit jednotnou demokratickou Jihoafrickou republiku založenou na vůli lidu. Vláda tvrdila, že UDF je náhražkou zakázaného ANC a většina příznivců UDF považovala ANC za potenciální vládní stranu v Jihoafrické republice a vězněného Nelsona Mandelu za potenciálního prezidenta země (Thompson, 2001).

V roce 1984 vstoupila v platnost nová ústava a s ní byl přijat i ústavní zákon, který zaváděl prezidentský systém. Botha se tak stal prezidentem. Byl také vytvořen nový tříkomorový parlament. Ačkoli ústava umožnila Asiatům a míšencům být zastoupeni v parlamentu ovládaném bělochy, nadále vylučovala černošské zastoupení. Některé zákony apartheidu, například zákaz smíšených manželství a povinnost černochoů nosit zvláštní průkazy, byly zmírněny. Botha také s příslibem, že apartheid bude nakonec odstraněn, zahájil jednání s Nelsonem Mandelou, vězněným vůdcem ANC. Rozhovory však nikam nevedly a Mandela zůstal nadále uvězněn. Zároveň dal Botha policii a armádě bezprecedentní pravomoci a jeho vláda potlačovala nesouhlas a podporovala rivalitu mezi etnickými skupinami (Gregory, 2006).

Vláda se nově snažila řešit problém africké urbanizace. Uznala, že někteří černoši, označovaní jako „urban insiders“ mají ze zákona právo žít trvale v metropolitních oblastech. Stále se ale snažila uplatňovat zákony o propustkách tak, aby zabránila černochoům přicházet do měst jinak než jako migrující pracovníci na dočasné smlouvy. Ani tak se jim však nepodařilo příliv lidí zastavit. V roce 1986 musela vláda začít tuto skutečnost akceptovat a zrušila okolo třiceti čtyř legislativních aktů, které tvořily zákony o propustkách (Thompson, 2001). V červenci 1986 byly tak zákony o propustkách formálně zrušeny. Jejich

zrušení bylo v mnoha částech vítáno jako významný krok na cestě k reformě. Zákony o propustkách byly však nahrazeny vládní strategií „spořádané urbanizace“ (Beinart, Dubow, 1995).

Tyto „úlevy“ se ale vztahovaly pouze na černochoy, kteří byli jihoafrickými občany. Občané „nezávislých domovin“, k nimž v té době patřily Venda a Ciskei, stejně jako Transkei a Bophuthatswana, byli v Jihoafrické republice považováni za cizince a zaměstnavatelé je nesměli zaměstnávat bez zvláštního úředního povolení (Thompson, 2001). Byli také formálně vyloučeni z práva bydlení v „bílé“ Jihoafrické republice (Beinart, Dubow, 1995).

Do června 1986 zrušila vláda také: zákaz multirasových politických stran a zákaz sexu a manželství mezi rasami, přestala zákonem vyhrazovat určité kategorie pracovních míst pro bílé pracovníky, otevřela obchodní centra ve městech černošským obchodníkům, desegregovala některé třídy hotelů, restaurací, vlaků, autobusů, veřejných zařízení a povolila sportovní soutěže mezi týmy různých ras. Mimo jiné také přivírala oči nad obsazováním bytů a domů černochoy v částech Johannesburgu a Kapského Města, které byly podle zákona o skupinových oblastech určeny výhradně pro bílé. Vláda také rok od roku zvyšovala finanční prostředky na černošské školství a sám Botha prohlásil, že Jihoafrická republika překonala apartheid a že černoši budou začleněni do rozhodovacího procesu na celostátní úrovni. Tento reformní proces měl však zřetelné limity. Školní vzdělávání nadále zůstalo přísně segregované a v roce 1986 stát stále vynakládal více než sedmkrát více prostředků na vzdělání bílého dítěte než na vzdělání černého dítěte. Rozdíly přetrvávaly i ve zdravotnictví a sociálních službách. I přes to, že někteří černoši v městských čtvrtích byli zabezpečeni, naprostá většina černochoů byla chudá (Thompson, 2001).

Botha a jeho spolupracovníci se snažili zachovat rasovou strukturu státních institucí a odmítali jakékoli návrhy, že by se černoši měli podílet na rozhodování rovnoprávně s bělochy (Thompson, 2001). Dalo by se říct, že se Botha během svého funkčního období snažil (s omezeným úspěchem) najít střední cestu mezi těmi, kteří plně podporovali apartheid, a stále více frustrovaným a bojovným nebělošským obyvatelstvem (Britannica, 2023). V roce 1986 také začaly zahraniční země vyvíjet na jihoafrickou vládu značný tlak (Thompson, 2001). Vůdci Commonwealthu se v tomto roce dohodli na programu ekonomických sankcí proti Jihoafrické republice. Tento krok měl podnítit mezinárodní akci proti režimu apartheidu. Tyto sankce zahrnovaly například zákaz dovozu zemědělských

produktů, zákaz letecké dopravy, zákaz investic do Jihoafrické republiky a podporu jihoafrického cestovního ruchu. Byly zakázány také bankovní půjčky jihoafrickým společnostem (The Commonwealth, 2017).

Jedním z důvodů bylo to, že v mnoha jihoafrických oblastech noc, co noc propukalo násilí a miliony televizních přijímačů v desítkách zemí ukazovaly, jak jihoafrická policie a vojáci bijí a střílejí neozbrojené černochoy. Vláda se snažila zabránit novinářům, aby o těchto incidentech informovali, ale do té doby se Jihoafrická republika stala hlavním středem veřejné pozornosti (Thompson, 2001). Mimo jiné se v tomtéž roce anglikánský bojovník proti apartheidu, arcibiskup Desmond Tutu, obrátil na OSN a naléhal na další sankce proti Jižní Africe (Gregory, 2006).

3.4.2 Vypjatá situace se zdá být nezvladatelnou

Mezi 20. červencem 1985 a 7. březnem 1986 vláda dokonce v mnoha částech země zavedla výjimečný stav. Nařízení o výjimečném stavu dávala každému policistovi široké pravomoci k zatýkání, zadržování a výslechům bez soudního příkazu. Vláda také zakazovala veškeré zpravodajství o nepokojích televizním a rozhlasovým reportérům a přísně omezovala novinové zpravodajství. Hlavním cílem tohoto výjimečného stavu měla být obnova kontroly nad republikou. Dne 12. února 1987 přiznal Adriaan Vlok, ministr pro pořádek a zákonnost, že na základě výjimečného nařízení bylo zadrženo 13 300 osob, z nichž velkou část tvořily mladiství. Během roku 1988 vláda zakázala více než třicet organizací, včetně UDF, a přísně omezila činnost COSATU, největší a nejbojovnější černošské odborové federace. Od inaugurace nové ústavy v roce 1984 mnoho barevných a Indů odsoudilo ty, kteří se na jejím tvoření podíleli (Thompson, 2001).

Botha byl posedlý snahou vypadat, že je vše pod kontrolou a nikdy nechtěl dát najevo žádnou známku slabosti (Gregory, 2006). Nicméně v roce 1989 bylo zřejmé, že politika Bothovy vlády zkrachovala (Thompson, 2001). Uvnitř Bothovy vlády rostl tlak na jednání s ANC a byl také tajně osloven Mandela, který byl od roku 1963 ve vězení. Bothova vláda doufala, že bude před světem vypadat rozumně a hledala způsob, jak Mandelu osvobodit, aniž by před svými afrikánskými voliči vypadala slabě. V březnu 1989 nabídl Mandela vyjednávání o politickém urovnání a Botha, který v lednu prodělal mrtvici, odpověděl, že by se měli sejít. Nakonec se však ukázalo, že toto setkání nebylo ničím víc než zdvořilostním rozhovorem. Botha se zdráhal pokračovat v reformách a v únoru 1989, měsíc po mozkové

mrtvici, se z nejasných důvodů vzdal funkce předsedy Národní strany, ale zároveň si ponechal prezidentský úřad. V srpnu téhož roku mu na zasedání vlády jeho nástupce a rovněž čelný představitel strany de Klerk spolu s dalšími ministry navrhli, aby odstoupil. Ještě ten večer rozzlobený prezident v televizním vysílání oznámil, že rezignuje (Gregory, 2006).

Prezidentský post nově zaujal de Klerk, který se rozhodl, že je čas seriózně jednat o ukončení apartheidu (Blakemore, 2021). V roce 1990 byl Mandela po 27 letech ve vězení propuštěn a ANC se stal legální politickou stranou (Gregory, 2006).

4. Demontáž politiky apartheidu a zrození demokracie

4.1 Vláda a reformy de Klerka

Během své kariéry de Klerk vehementně obhajoval apartheid, ale poté, co se stal prezidentem, ohromil nejen svou zemi, ale celý svět přehodnocením této rasistické politiky (Patta, 2021). Dramaticky tak upoutal pozornost celého světa. Na zahajovacím zasedání parlamentu 2. února 1990 oznámil, že příkazy, které vedly k zákazu ANC a dalších organizací budou zrušeny. Tyto kroky byly podle něj nezbytné pro uskutečnění procesu vyjednávání, který považoval za "klíč k usmíření, míru a novému a spravedlivému uspořádání". V tomtéž roce, přesněji 11. února, propustil Mandelu po 27 letech z vězení na svobodu. Mandelovi bylo 71 let. Ještě v den svého propuštění stihl prohlásit před tisíci lidmi shromážděnými v Kapském Městě, že boj musí zesílit. Ve svém projevu tvrdil, že to nebude boj pouze za ukončení apartheidu, ale také za nastolení demokracie. Klíčovou součástí demokracie mělo být podle něj všeobecné volební právo ve sjednocené demokratické a nerasové Jihoafrické republice (Clark, Worger, 2011).

De Klerk inicioval rozsáhlé reformy. Mimo zrušení zákazu osvobozeneckých hnutí a propuštění dalších politických vůdců z vězení zahájil jednání o přechodu k demokracii. Dále se zavázal do půl roku odvolat výjimečný stav a provést zásadní změny v soudním systému včetně zrušení trestu smrti (Hulec, 1997). Doufal, že se mu podaří zachovat prvky bělošského politického řádu a zároveň uvolnit otěže represe. Propuštěním Mandely z vězení zároveň spustil proces, který nakonec nedokázal kontrolovat a který vedl k demontáži rasistického režimu (Patta, 2021).

Počátkem roku 1992 si de Klerk uskutečněným referendem získal souhlas bílé části obyvatelstva k provedení zásadních změn v zemi. Všechny diskriminační zákony měly být zrušeny a rasová příslušnost se již neměla uvádět v identifikačním průkazu ani v rodném listě. Dalším významným krokem bylo to, že se začalo pracovat na přípravě nové prozatímní ústavy a prvních všeobecných parlamentních volbách. Těch se měli již zúčastnit všichni občané nad osmnáct let bez rozdílu barvy pleti a pohlaví (Hulec, 1997).

V roce 1993 se de Klerk s Mandelou podělili o Nobelovu cenu míru, která jim byla udělena za jejich společné úsilí o obnovu země i přesto, že jejich vztah nebyl tak harmonický, jak se navenek jevílo. De Klerk si ve své autobiografii stěžoval, že se cítil nedocenený a občas byl Mandelou otevřeně napadán i během oslav spojených s udělením ceny. Mandela

ve své autobiografii charakterizoval jeho vztah s de Klerkem jako zrozený z nutnosti. Podle Mandely de Klerk neprovedl žádnou ze svých reforem s úmyslem odstavit sám sebe od moci, ale učinil je z přesně opačného důvodu – aby zajistil moc Afrikáncům v novém uspořádání (Lacey, 2021).

4.2. Demokracie nablízku

V průběhu roku 1993 a začátkem roku 1994 jednaly Národní strana, ANC a další skupiny o podobě politické transformace. Dohodly se na prozatímní ústavě (Clark, Worger, 2011). Tato prozatímní ústava stanovila, že se Jižní Afrika stává jednotným suverénním a demokratickým státem. Obsahovala také veškerá lidská práva pro všechny obyvatele bez rozdílu rasy, náboženství a pohlaví, včetně volebního práva pro občany starší osmnácti let. Mimo jiné vyhlásila i nové úřední jazyky. Samotné volby se odehrály v dubnu 1994 a většinu hlasů získal ANC. Byla také vytvořena tzv vláda „národního porozumění“ ze všech úspěšných politických stran a sešel se první dvoukomorový nerasový parlament. Mandela byl zvolen prezidentem. De Klerk a Thabo Mbeki se stali jeho zástupci (Hulec, 1997).

Poté, co se Mandela stal prezidentem, zastával de Klerk funkci viceprezidenta až do roku 1996, kdy jeho strana vystoupila z vlády. De Klerk také přiznal, že Mandelovo propuštění bylo vyvrcholením toho, co započal jeho předchůdce, bývalý prezident P. W. Botha, který se s Mandelou tajně setkal krátce před odchodem z funkce. S postupem času de Klerk prohlásil, že mezi ním a Mandelou již není žádná nevráživost a že jsou přátelé, kteří se vzájemně navštěvují. De Klerk často zůstával terčem hněvu některých bílých Jihoafričanů, kteří jeho činy považovali za zradu. I přes jeho veřejnou omluvu za bolest a ponížení, které apartheid způsobil, nikdy nebyl oslavován a přijímán tak, jako tomu bylo u Mandely (Meldrum, Anna, 2021). V květnu 1996 byla přijata nová národní ústava a apartheid tak definitivně skončil (Gregory, 2006).

Nejdůležitější součástí nové ústavy byla listina práv, která uznávala rovnost každého člověka před zákonem a zakazovala státu diskriminaci z jakéhokoli důvodu, včetně rasy, pohlaví, pohlaví, těhotenství, rodinného stavu, etnického nebo sociálního původu, barvy pleti, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženství, svědomí, víry, kultury, jazyka a narození. Tvůrci zákona také specifikovali některé rysy apartheidu, které již nikdy nebudou moci být praktikovány. Výslovně bylo zakázáno: jakékoliv zadržování bez soudu, mučení, prohlídky a zabavování obydlí a majetku bez řádného důvodu, omezování svobody

pohybu v rámci Jihoafrické republiky i mimo ni, zákaz bydlet v zemi, kdekoli si lidé zvolí, a svévolné vystěhování z domova a jeho demolice. Stát byl také zavázán k podpoře rovnosti, včetně provádění legislativních opatření „na ochranu nebo podporu osob nebo kategorií osob znevýhodněných nespravedlivou diskriminací“. Důležité byly zejména pozemky a bydlení. Návrh zákona o právech vyžadoval, aby stát buď vrátil majetek, nebo poskytl jinou formu „spravedlivého odškodnění“ každé osobě nebo komunitě, která byla po 19. červnu 1913 (zákon o půdě pro domorodce) „zbavena majetku v důsledku minulých rasově diskriminačních zákonů nebo praktik“. Stát byl dále povinen „v rámci svých dostupných zdrojů“ zajistit, aby každý Jihoafričan měl „přístup k přiměřenému bydlení“ (Clark, Worger, 2011).

Členové Národní strany s ústavou vyslovili souhlas, ale s výhradami. Národní strana vystoupila k 1. červenci z dosavadní vlády „národního porozumění“ a přešla do konstruktivní opozice. Ústava vstoupila oficiálně v platnost 4. února 1997 a Jižní Afrika se stala demokratickým státem (Hulec, 1997).

5. Dědictví apartheidu

Ačkoli se Jihoafrická republika stala v roce 1997 demokratickým státem a apartheid skončil, zotavení z rasové diskriminace, která byla v zemi po mnoho dekád institucionalizovaná, je obtížný a stále ještě neukončený proces. Již zmíněná nová jihoafrická ústava je založena na hodnotách lidské důstojnosti a prosazování lidských práv a svobody. Její listina práv zahrnuje jak práva jednotlivce, tak svobodu projevu a sociálně-ekonomická práva. V praxi však ke změnám dochází pomalu. Přestože je jihoafrické demokratické zákonodárství nepochybně pokrokové a je vyvíjeno úsilí o nápravu historických nerovností, je zde ještě dlouhá cesta (Candid, 2015). A právě důsledkům, které apartheid zanechal, bych se ráda věnovala v této poslední kapitole.

Jižní Afrika si dodnes nese spoustu dopadů spojených s politikou apartheidu v řadě odvětví. V této kapitole jsem se rozhodla zaměřit jen na některé z nich. Při výběrů zvolených dopadů jsem se inspirovala třemi dimenzemi HDI (Human Development Index), které jsou základní pro lidský rozvoj. Tyto tři základní předpoklady jsou: slušná životní úroveň, dlouhý a zdravý život a přístup ke vzdělání (Sagar, Najam, 1998).

V rámci životní úrovně jsem se rozhodla zaměřit na ekonomické faktory. Jihoafrická republika má za sebou dlouhou a také nechvalně známou historii vysoké nerovnosti, na níž se podepsala rasová politika. Mnozí proto považují vznik a přetrvávání této nerovnosti za hlavní jednotící téma hospodářských dějin země (Leibbrandt et al., 2007). Například pro pochopení toho, proč otázka nerovnosti nadále dominuje i v období po skončení apartheidu jsem nechala prostor v první podkapitole ekonomických dopadů.

V návaznosti na ekonomické faktory, které charakterizují současné jihoafrické městské oblasti a segregované vzorce osídlení, jsem se rozhodla věnovat druhou podkapitolu bydlení a prostorové segregaci (Strauss, 2019). V této části se budu snažit věnovat hlavním příčinám prostorové nespravedlnosti a segregovaného osídlení měst.

Jelikož kriminalita a násilí úzce souvisí se zdravím, rozhodla jsem se v předposlední podkapitole zjistit, jak je tomu dnes v Jižní Africe. Zkoumala jsem jaké jsou nejčastější druhy násilí a co je motivací pachatelů trestných činů. Nárůst úrovně kriminality dosáhl vrcholu a byl nejvyšší v roce 1990, kdy začala politická transformace. Statistiky ukazují, že zaznamenaná úroveň všech trestných činů v období 1990-1994 absolutně vzrostla. Existuje vysoká pravděpodobnost, že kriminalita vzroste v obdobích politických změn spojených

s nestabilitou a násilím. Rozhodla jsem se tedy v předposlední podkapitole zjistit, jak je tomu dnes v Jižní Africe, jaké jsou nejčastější druhy násilí a co je motivací pachatelů trestných činů (Ikejiaku, 2009).

V rámci získávání znalostí jakožto jednoho ze základních pilířů HDI a z pohledu vysokoškolského studenta jsem se v poslední podkapitole zaměřila například na téma univerzitního vzdělávání v Jižní Africe. Od roku 1994, kdy se Jihoafrická republika stala demokratickou zemí, se demokratická vláda pokoušela přehodnotit a změnit politiku v oblasti vysokoškolského vzdělávání. Bohužel se tyto změny politiky nepromítly do materiálních výhod pro většinu dříve znevýhodněných černochů v jihoafrické společnosti, pokud jde o přístup, rovnost a účast na vysokoškolském vzdělávání. Bohatí studenti mají stále snadný přístup k vysokoškolskému vzdělání. Chudá většina, skládající se převážně z černochů, však nemá prospěch ze zavedení politik zaměřených na transformaci vysokoškolského vzdělávání (Mzangwa, 2019).

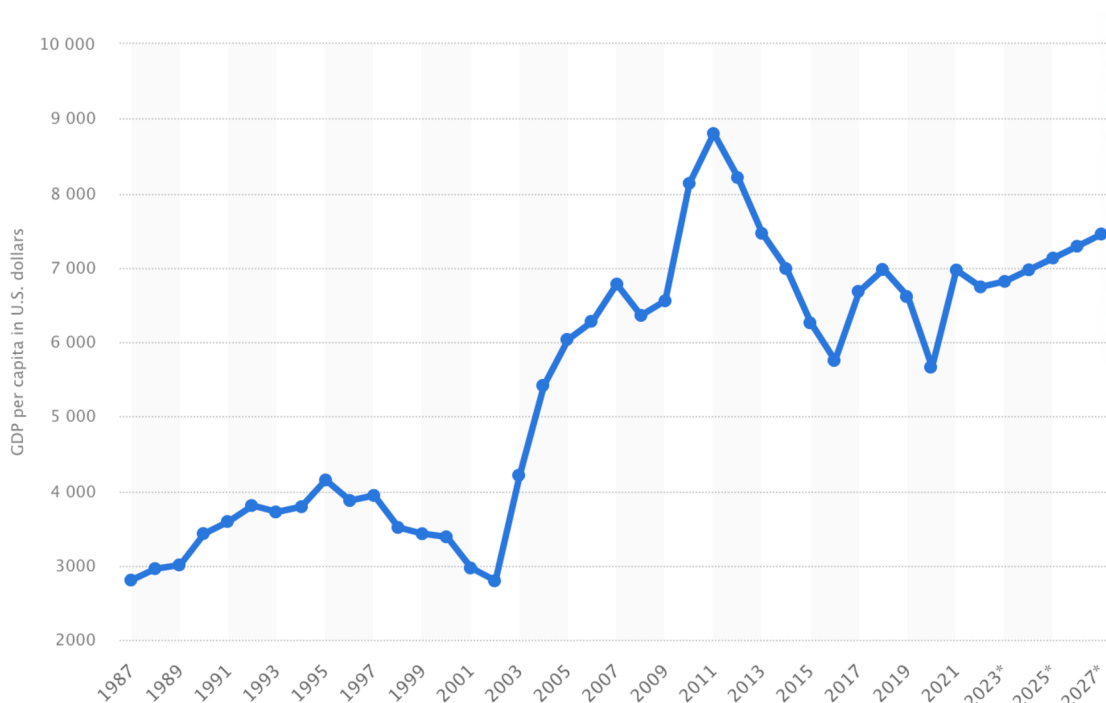
Dále se v této podkapitole budu věnovat literatuře, která je důležitou součástí k získávání znalostí a která se stala důležitou v souvislosti prolomení ticha, které si vyžádaly dlouhé roky boje (Attwell, Harlow, 2000). V poslední řadě se tato podkapitola dotýká i sportu, který v době apartheidu symbolizoval a posiloval vzor etnické a rasové stratifikace a mocenských vztahů, v němž převládají bílé rasy (Sugden, 2010).

5.1 Ekonomické dopady

Jižní Afrika po pádu apartheidu čelila velkým výzvám podobným těm, kterým čelila Evropa na konci druhé světové války či Sovětský svaz a jeho satelity (včetně Československa) po pádu komunismu. Musela přebudovat ekonomiku, která byla ovládaná těžbou nerostných surovin, a rozšířit ji o moderní obory, jako je například cestovní ruch a zemědělství. Zároveň musela překonat dědictví koloniálního vykořisťování, rasového útlaku a globální izolace (Goodman, 2017). Přesto v letech 1998 až 2008 rostla ekonomika zhruba o 3,5 procenta ročně, čímž se zdvojnásobil podíl černošské střední třídy. Celosvětová finanční krize se v roce 2008 však dotkla i Jihoafrické republiky, když zničila poptávku po nerostných surovinách, které jsou středobodem její ekonomiky. Zlikvidovala polovinu ze zhruba dvou milionů nových pracovních míst, která byla vytvořena v předchozích čtyřech letech (Goodman, 2017).

Na níže přiloženém obrázku můžeme vidět vývoj růstu HDP na obyvatele od pádu apartheidu (1994) až po odhady do budoucnosti. Skutečnost, že HDP na obyvatele dělí ekonomický výkon země celkovým počtem obyvatel, z něj činí dobré měřítko životní úrovně země, zejména proto, že vypovídá o tom, jak prosperující se daná země jeví každému z jejích občanů (Amadeo, 2022). Podle posledních údajů ze Světové banky činilo HDP na obyvatele v roce 2021 7 055,0 amerických dolarů (The World Bank, 2023). HDP na obyvatele by se mělo v letech 2022-2027 neustále zvyšovat, a to celkem o 709,8 amerických dolarů. Odhaduje se, že HDP na obyvatele bude v roce 2027 činit 7 448,7 amerických dolarů (Statista, 2023).

Obrázek 7: HDP na obyvatele v Jižní Africe v letech 1987 - 2027

Zdroj: (Statista, 2023)

I přes demokratickou agendu z roku 1994, která měla podporovat rozvoj hospodářských a sociálních práv včetně inkluzivní společnosti, je plnohodnotné využívání těchto práv pro miliony Jihoafričanů stále nedostižné. Ekonomická nerovnost, chudoba, nezaměstnanost a korupce podkopávají důvěru obyvatel ve vládnoucí stranu ANC a její politiku. Vládní úsporná opatření nyní udržují mnoho stejných nerovností, které před mnoha lety vytvářel apartheid (Ramoroka, 2019). Přestože jsou Jihoafričané svobodní jak

společensky, tak i fyzicky, země stále čelí výzvě ekonomické svobody, což je schopnost lidí podnikat ekonomické kroky ve společnosti (Moeti, 2018).

Jihoafrická republika je po pádu apartheidu ukázkou způsobů, jakými lze ekonomickou nerovnost reprodukovat a udržovat v sociální struktuře země a jak může prostupovat všemi úrovněmi ekonomiky i mocenskými strukturami (Ramoroka, 2019). Nerovnost je vysoká, nadále přetrvává a od roku 1994 se zvýšila, jak uvedla Světová banka ve své zprávě z roku 2018. V této zprávě také dodala, že horní 1 % Jihoafričanů vlastní 70,9 % bohatství země, zatímco dolních 60 % drží pouhých 7 % (Beaubien, 2018). Pro srovnání se v roce 1994 podle Světové banky pohyboval Giniho koeficient okolo 59,3 %. Podle posledního údaje z roku 2014 má Jižní Afrika nejvyšší Giniho koeficient na světě a to 63 % (The World Bank, 2023). Tento index, měří rozložení bohatství země. Čím bližší je hodnota k nule, tím rovnější jsou si obyvatelé dané země (Beaubien, 2018).

Po skončení apartheidu v roce 1994 se jihoafrická vláda vedená ANC rozhodla, že k řešení rasové nerovnosti jsou nezbytné přímé intervence, aby se vyřešily ekonomické nevýhody. Zrodila se tak myšlenka Black Economic Empowerment (BEE) (Busse et al., 2022). Původním záměrem této politiky bylo transformovat jihoafrickou ekonomiku posílením účasti černochů. Cílem bylo odstranit systémové rasistické nerovnosti, které se zde vytvářely po staletí (Lötter, 2022).

BEE se později vyvinula v Broad-Based BEE (B-BBEE). Program B-BBEE, který byl oficiálně zahájen v roce 2004/2005, hodnotí společnosti podle toho, jak moc jsou „zdatné“. Firmy například získávají vyšší skóre BEE za převod vlastnictví firmy na černochy nebo za jejich propagaci a najímání jako členů představenstva nebo manažerů. Mimo jiné mohou také získat body za zřízení speciálních školících programů pro černochy, podnikové sociální investice, podporu menších firem vyhovujících BEE nebo výběr certifikovaných dodavatelů BEE (Busse et al., 2022).

Tato politika je však často omezována korupcí, podvody, špatným řízením, špatnou odpovědností, nedostatečným monitorováním a hodnocením, potížemi s registrací společností pod BEE, hrubou nekompetencí veřejných činitelů napříč obcí a nedostatečným řízením poptávky. Podle Shavy (2017) BEE jen málo pomohla černým Jihoafričanům, protože se zdá, že ze systémů zadávání veřejných zakázek má prospěch jen několik menšinových organizací, které mají dostatek lidských a finančních zdrojů k využívání

velkých zakázek. Mimo jiné také vede ke vzniku mocných černošských jedinců, kteří manipulují systémy zadávání zakázek na úrovni místní samosprávy, čímž dávají výběrová řízení svým přátelům, vrstevníkům a příbuzným (Shava, 2017). Politika tak prospívá malé skupině, uprostřed rozsáhlé nezaměstnanosti, ekonomické stagnace a chudoby (Lötter, 2022).

Vláda by měla přehodnotit BEE jako politiku ekonomického posílení tak, aby zjistila, zda přinesla černošské většině prospěch, či nikoli. Shava (2017) ve svém článku také zmiňuje, že BEE vyžaduje řádnou implementaci a sladění s jinými ekonomickými politikami, jako je například Národní plán rozvoje (Shava, 2017).

Ve snižování chudoby Jihoafrická republika od svého přechodu k demokracii pokročila. Podle Světové banky bylo v roce 2015 chudých 18,8 % Jihoafričanů, což je pokles oproti 33,8 % v roce 1996. Přesto se pokrok v posledních letech zpomaluje - míra chudoby lidí, kteří žijí z méně než 1,90 dolaru na den, se mezi lety 2011 a 2015 zvýšila z 16,8 % na 18,8 % (Mohamed, 2020). Většina občanů stále čelí chudobě a potížím, které s ní souvisí (Moeti, 2018). Pokusy demokratické vlády smazat dědictví apartheidu a kolonialismu nedokázaly snížit nerovnováhu mezi bohatými a chudými (Sguazzin, 2021).

Podle ekonomických analytiků však není Jihoafrická republika chudou zemí, protože má dostatek zdrojů na to, aby každý mohl žít život, v němž nikdo nebude hladovět ani nebude mít problém uživit své děti. Hlavní problém spočívá především v tom, že zdroje jsou příliš nerovnoměrně rozděleny mezi obyvatele země (Moeti, 2018).

Mnoho barevných lidí je také stále nezaměstnáno. Jsou to obyvatelé čtvrtí, jako je například Alexandra v Johannesburgu, která sousedí s ekonomickým centrem v Sandtonu, až po obyvatele venkovských oblastí v Mpumalanga, Limpopo a KwaZulu-Natal. Někteří z těchto lidí se dodnes musí potýkat s omezenou hygienou, jako je například nedostatek tekoucí vody a nedostatek toalet. Tito lidé nemohou uniknout bydlení v chatrčích, ve kterých často žijí šestičlenné a vícečlenné rodiny (Mokoena, 2018).

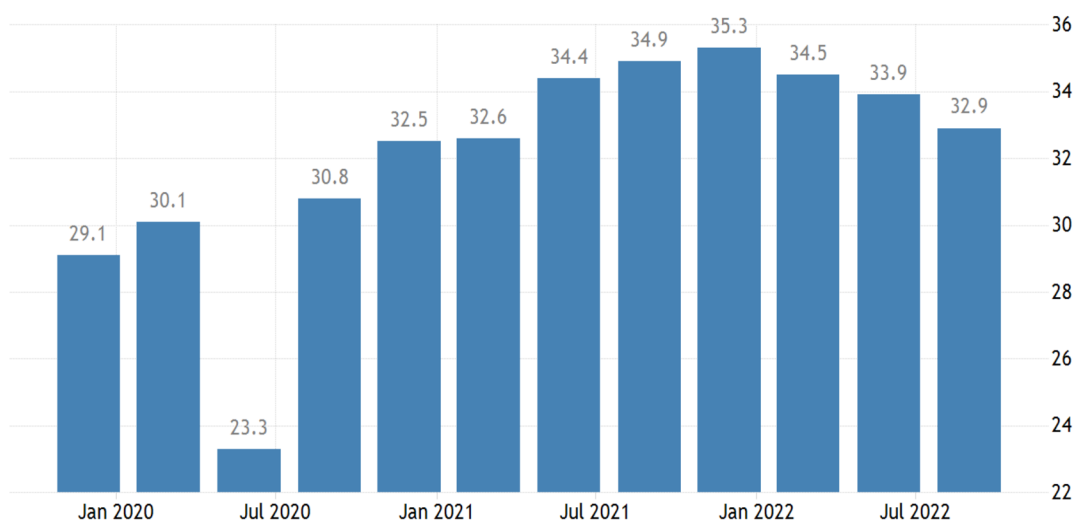
Většina Jihoafričanů také stále trpí špatným vzdělávacím systémem, který je nedostatečně připravuje na práci. Dalším problémem je také to, že městské čtvrti, které byly v době apartheidu vybudovány pro černochy, jsou vzdálené od pracovních míst (Sguazzin, 2021). Opačná část Jihoafrické populace je však finančně zvýhodněná a má zajištěn přístup

k institucím s vysoce kvalitními službami. Občané jsou frustrováni pomalými ekonomickými změnami, a proto zde nejsou výjimkou časté demonstrace (Mokoena, 2018).

Pro přiblížení aktuální situace si na níže uvedeném obrázku můžeme povšimnout, že míra nezaměstnanosti v Jihoafrické republice činila ve třetím čtvrtletí roku 2022 32,9 %, což je méně než 33,9 % v předchozím období. Jednalo se tak o nejnižší míru nezaměstnanosti od 1. čtvrtletí roku 2021 (Trading Economics, 2023). Nicméně Jihoafrická republika stále patří mezi země s největší nezaměstnaností na světě (The World Bank, 2023).

Nelze si nevšimnout poklesu míry nezaměstnanosti ve druhém čtvrtletí roku 2020, kde míra nezaměstnanosti klesla na 23,3 % z 30,1 % v předchozím období. Důvodem bylo to, že přísný lockdown v zemi zkreslil počty pracovních sil, přičemž méně lidí aktivně hledalo zaměstnání. V důsledku toho se pracovní síla snížila o 5 milionů na 18,4 milionu a počet nezaměstnaných se snížil o 2,8 milionu na 4,3 milionu (Trading Economics, 2023).

Obrázek 8: Míra nezaměstnanosti v Jižní Africe

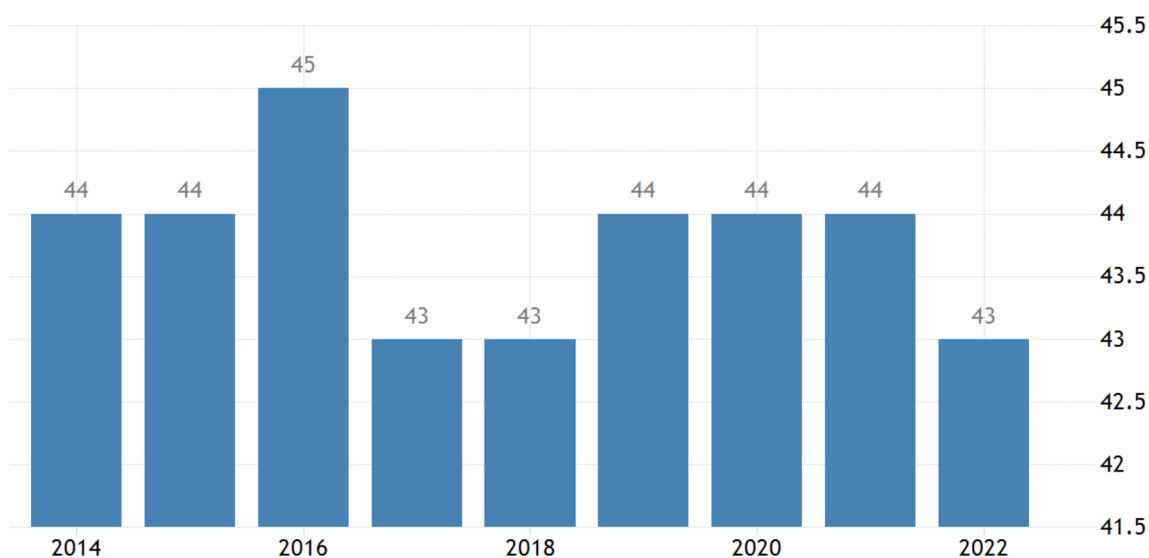

zdroj: (Trading Economics, 2023)

Korupce je také problémem, který ovlivňuje schopnost vlády využívat maximum dostupných zdrojů v souladu se svými lidskoprávními závazky (Ramoroka, 2019). Nevládní organizace Corruption Watch například uvedla, že v letech 2012 až 2015 obdržela více než 1000 oznámení o ředitelích škol, kteří odcizili hotovost ze školních bankovních účtů. Také uvádí, že posty ředitelů škol jsou natolik lukrativní, že se kupují a prodávají (Mobius, 2017).

Na níže přiloženém obrázku můžeme vidět, že v roce 2022 dosáhla Jihoafrická republika 43 bodů ze 100 v indexu vnímání korupce. Tento index hodnotí země a území podle toho, jak je jejich veřejný sektor vnímán jako zkorumpovaný. Skóre země nebo území udává vnímanou úroveň korupce ve veřejném sektoru na stupnici od 0 (vysoce zkorumpovaný) do 100 (velmi málo zkorumpovaný). Pro srovnání se v České republice v tomtéž roce index vnímání korupce rovnal 56 bodům (Trading Economics, 2023).

Obrázek 9: Index korupce v Jižní Africe v letech 2014 - 2022

Zdroj: (Trading Economics, 2023)

V posledních několika letech Jihoafrická republika přijala škrty ve vládních výdajích v reakci na nízkou míru růstu HDP. Podle Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech nejsou některá opatření v souladu se závazky Jihoafrické republiky v oblasti lidských práv. Ty vyžadují, aby takové škrty ve výdajích byly dočasné, nezbytné, transparentní a nediskriminační. Místo toho, aby se historické nerovnosti odstranily, nedávné škrty ve výdajích je ještě prohlubují. Sociální a ekonomické problémy způsobené majetkovou a příjmovou nerovností se bohužel stále soustřeďují na černošské obyvatelstvo. Největší zátěž v podobě málo placené pečovatelské práce a neplacené práce v domácnosti nesou zejména černé ženy (Ramoroka, 2019).

Na druhou stranu je Jihoafrická ekonomika významná z hlediska produkce a spotřeby zejména nerostných surovin. Mnoho jihoafrických společností působí po celém území Afriky. Tyto společnosti mohou dále otevírat dveře dalšímu ekonomickému růstu. Nyní je

úkolem pokračovat v prosazování hospodářských a politických podmínek, které povedou k rozšíření bohatství mezi obyvatelstvo a budou příkladem pro zbytek Afriky a světa (Mobius, 2017).

5.2 Bydlení a prostorová segregace

Bydlení bylo základním kamenem snah o nápravu dědictví rasové diskriminace a segregace v Jihoafrické republice po skončení apartheidu (Salenson et al., 2021).

Například v letech 1994 až 2004 financoval ANC téměř 2 miliony nových domů pro černošské Jihoafričany. Domy však byly postaveny v rámci stávajících městských čtvrtí, což posílilo segregované geografické uspořádání vytvořené za apartheidu. Lidé v těchto osadách legálně nevládní půdu, na které žijí, mají omezený přístup k veřejným službám a inženýrským sítím a často musí platit vysoké náklady a dojíždět do města za prací. V roce 1994 bylo v zemi asi 300 městských čtvrtí a neformálních slumů. V roce 2019 to bylo již téměř 2700. Stále přetrvává výrazná nerovnost mezi pobřežními čtvrtěmi ve městech, jako je Kapské Město a Durban, a chudinskými čtvrtěmi ve vnitrozemí. V Kapském Městě, šestém nejsegregovanějším městě v Jihoafrické republice, žije 60 % obyvatel v městských čtvrtích ve kterých jsou omezené veřejné služby, školy, zdravotnictví je rovněž značně podfinancované a pracovních míst je málo. Většina černých Jihoafričanů tak stále žije v chudinských čtvrtích a neformálních obydlích po celé zemi a existuje jen málo příležitostí se z chudinských čtvrtí odstěhovat (Fogel, 2019).

Obrázek 10: Mezi řadami vládou financovaných bytů v městečku Langa

Zdroj: (Rebecca Fogel, 2018)

V roce 2006 zahájila vláda novou politiku sociálního bydlení, aby podpořila cenově dostupné nájemné ubytování v dobře situovaných městských oblastech. Programy Reconstructon and Development a Breaking New Ground poskytly více než 3,5 milionu domů pro chudé černošské domácnosti. Důraz na volně stojící, individuálně vlastněné jednotky však vedl k tomu, že většina nových projektů se odehrávala na městských periferiích, daleko od ekonomických a sociálních příležitostí. Tato politika tak měla tendenci posilovat prostorové rozdíly a ekonomické nerovnosti. Někteří z příjemců se proto rozhodli tyto domy opustit a raději se přesunout k centrálním oblastem. To to pro ně mnohdy znamenalo bydlet v méně kvalitních a nehygienických budovách či chatrčích (Salenson et al., 2021).

Jedním z dalších problémů je také gentrifikace⁵. Ve městech, jako je Kapské Město přispívá k nerovnostem a prohlubuje je. Například Ve čtvrti Woodstock došlo v důsledku výstavby The Old Biscuit Mill - dílny a tržnice, kde se nacházejí luxusní obchody, umělecké galerie a stánky s jídlem pro Jihoafričany z vyšších vrstev a turisty - k vysídlení mnoha

⁵ Gentrifikace je přeměna městské čtvrti s nízkou hodnoty na čtvrť s vysokou hodnotou. Je také chápána jako proces městského rozvoje, při kterém se čtvrť nebo část města rychle rozvíjí v krátkém časovém období. Často se rozvíjí v důsledku programů obnovy měst. Tento proces se často vyznačuje nadsazenými cenami domů a vytlačováním předchozích obyvatel čtvrti. (Picardo, 2022)

černošských obyvatel Woodstocku, kteří si již nemohli dovolit v této oblasti žít (Fogel, 2019).

Ačkoliv se jihoafrická bytová politika soustředila na vlastnické bydlení, programy sociálního nájemného bydlení byly zahájeny již v roce 1995. Soukromí developři zároveň obnovili opuštěné a někdy i squatované budovy, zejména v Johannesburgu, a představili je na levné nájemní byty. Mezi lety 1995 až 2005 se většina pilotních projektů nacházela v centrech měst a stejně tak i v roce 2006 po zavedení nového programu. Ovšem od roku 2011 se stále více projektů přesouvalo do okrajových částí měst, a dokonce i do městských čtvrtí, včetně těch, kam bylo černošské obyvatelstvo během apartheidu odsunuto. Důvodů k tomuto odsunu bylo hned několik. Jednalo se například o růst hodnoty nemovitostí na soukromém trhu či stagnaci státních dotací. Roli hrálo také to, že pro projekty sociálního bydlení bylo k dispozici jen velmi málo veřejných pozemků. Politika sociálního bydlení má ambiciózní cíle. Proto je zapotřebí monitorování a pravidelné hodnocení dopadů projektů na mobilitu domácností. Pozornost by měla být věnována nejen přiměřenému financování, ale také zpřístupnění dobře umístěných pozemků (Salenson et al., 2021).

Dopady apartheidu ovlivňují i sociální mobilitu černých Jihoafričanů. Zajišťují také to, že pozemková a bytová politika z dob apartheidu je stále velmi silně přítomna v životě velké většiny obyvatel. Mezi organizace zabývající se právy na bydlení v Jihoafrické republice patří například Social Justice Coalition, Ndifuna Ukwazi, Better Living Challenge a The Housing Assembly (Fogel, 2019).

Rasově motivovaná politika držby půdy byla oficiálně zrušena po demokratických volbách v roce 1994. Třídní bariéra, která se drží starých rasových hranic, však nadále přetrvává. Fyzické rozdíly mezi bývalými bílými městy a bývalými černošskými čtvrtěmi zůstávají stále příliš patrné a prostorová nerovnost apartheidu přetrvává. Vláda sice postavila více než milion nových bytových jednotek, ale většina z nich se nachází na okrajových pozemcích měst, což ještě zhoršuje problémy s dostupností pracovních míst, dopravy, a vzdělání. Nové domy postavené vládou jsou často k nerozeznání od strohých domů z éry apartheidu. Základní obytné jednotky tvoří většinou jádro s jednou nebo dvěma místnostmi. Těmto se říká startovací domy. Obyvatelé těchto domů si mohou postupem času a podle finančních možností přistavovat další místnosti a patra, nebo malou budovu v zadní části, kterou mohou pronajímat. Velký počet nově postavených domů je ještě menší než ty, které byly postaveny během apartheidu a nacházejí se na menších pozemcích. Všechny tyto

faktory vyvolávají frustraci mezi černošským obyvatelstvem. To, co bylo kdysi rasovým rozdílem, se nyní stalo třídním rozdílem. Jihoafrická média často uvádí, že se zemi daří, ale každodenní zkušenosti často říkají opak (Findley, Ogbu, 2011).

Obrázek 11: Domy Programu rekonstrukce a rozvoje v Sowetu

Zdroj: (Findley, 2011)

Příkladem prostorové segregace je také Kapské Město, které zůstává ostře rozděleno podle socio-ekonomického postavení. Sociální nerovnosti jsou i nadále spojeny s rasou, ačkoli jejich příčiny se přesunuly od kontroly apartheidu k ekonomice a trhu práce. Rozsah a povaha růstu zaměstnanosti nestačily k tomu, aby se mnoho lidí vymanilo z chudoby a dostalo se do lepších sociálních vrstev (Turok et al., 2021). Mezi obyvateli Kapského Města je všeobecně známo, že čím dále jste od "nejbělejších" oblastí Kapského Města, tím horší jsou vaše životní podmínky. To je velmi citelné na Cape Flats a v okolních městských čtvrtích, jako je Langa a Gugulethu (Abdulla, 2017).

Mimo jiné zde hraje roli také geografie, která posiluje sociální rozdíly prostřednictvím propasti v příležitostech dostupných obyvatelům různých čtvrtí (Turok et al., 2021). Například nízko položené roviny v Kapském Městě jsou hustě osídleny a jsou také náchylné k záplavám a požárům chatrčí. Vysoká nezaměstnanost a chudoba zde přispívají k násilí gangů a drogové závislosti. Dobře udržované a bezpečné jsou příměstské oblasti na prvotřídních nemovitostech blízko Stolové hory, ve městě a kolem pobřeží, kde většinou bydlí bohatí běloši (Abdulla, 2017).

Navzdory ekonomickým, sociálním a prostorovým překážkám, které brání změnám, došlo mezi lety 2001 a 2011 ke znatelnému snížení míry segregace. Důvodem se zdá být to, že koncentrace špičkových profesních skupin byla poněkud oslabena, protože některé z nich se rozšířily do okolních čtvrtí a také to, že řada čtvrtí s nižšími příjmy se posunula na vyšší pozice (Turok et al., 2021).

Podobně je tomu také v Johannesburgu, kde bohatí obyvatelé stále žijí na honosných severních předměstích. Tyto oblasti zůstávají převážně obydlené bělochy. Dělníci žijí v Sowetu, Alexandře a dalších chudých, kriminalitou sužovaných černošských enklávách. Bohatí tak zůstávají na bohatých předměstích, zatímco chudí se připojují k dalším chudým na periferii. Centrální obchodní čtvrť Johannesburgu má vysoký podíl obyvatel černochů, ale posledních 20 let bylo charakterizováno „útekem bílých“ na severní předměstí. Johannesburgské městské čtvrti, jako je Soweto, zůstávají do značné míry odděleny od obchodních čtvrtí a dříve bělošských předměstí. Je tomu tak i navzdory iniciativám, jako je rychlá autobusová doprava, která má obyvatelům Soweta usnadnit dojíždění do práce v dříve bělošských oblastech. Frustrace mladých lidí je i zde stále viditelná a protesty zde nejsou výjimkou (Malala, 2019).

Dědictví územního plánování apartheidu tedy vážně poškodilo životní podmínky značného množství lidí. Takzvaný „prostorový apartheid“ by měl být klíčovým bodem pro pochopení důležitosti městského plánování při pomoci rozvoji těch, kteří v něm žijí (Abdulla, 2017).

5.3 Kriminalita a násilí

Po pádu apartheidu jsou relevantní dva trendy násilné trestné činnosti. Prvním trendem je celkový nárůst násilné trestné činnosti v policejních okrscích nacházejících se v bývalých čtvrtích, kde žili pouze běloši. Druhým trendem je rychlý nárůst násilné trestné činnosti v policejních okrscích v centrálních obchodních čtvrtích všech velkých metropolí. Policejní okrsky umístěné v Johannesburgu, Durbanu, Pietermaritzburgu, Pretorii a Kapském Městě trvale vykazují vysokou úroveň kriminality. Vzhledem k pochybné přesnosti a autenticitě omezených údajů o kriminalitě z období apartheidu je těžké s jistotou říct, zda násilná trestná činnost v Jihoafrické republice po pádu apartheidu roste nebo klesá.

Převážná většina pachatelů trestných činů nadále pochází z chudinských čtvrtí (Breetzke, 2012).

Nejrozšířenějšími druhy mezilidského násilí v Jihoafrické republice jsou vraždy, násilí na ženách, genderově podmíněné násilí, partnerské násilí, násilí na dětech, násilí mládeže a nenásilné trestné činy. Ve skutečnosti se ale různé formy násilí značně překrývají (Willman et al., 2019).

Situaci také stěžuje to, že oficiální jihoafrické policejní statistiky jsou nedokonalým měřítkem kriminality. Je tomu tak proto, že o tom, zda bude daný incident identifikován jako trestný čin, oznámen policii nebo odhalen a správně zaznamenán v oficiálních statistikách, rozhoduje řada individuálních, sociálních a institucionálních faktorů. Všechny tyto faktory se mohou měnit, zejména v souvislosti s významnými politickými a ekonomickými změnami. Proto je obtížné porovnávat míru kriminality mezi různými místy a časovými obdobími. Typickým způsobem, jak zmírnit tento problém je zaměřit se především na vraždy. Průzkumy naznačují, že velký podíl různých trestných činů, jako je znásilnění a krádeže, se do oficiálních statistik nikdy nedostane, zatímco relativně velký a stabilní podíl týkajících se vražd ano. Mrtvá těla je těžké skrýt, zpochybnit nebo ignorovat. Proto jsou míry vražd dominantní jednotkou kriminologického srovnání (Kriegler, Shaw, 2016). Násilná trestná činnost je tedy důležitým ukazatelem řady sociálně-politických faktorů, které mají dlouhodobé důsledky pro sociální soudržnost, demokratické postupy a hospodářský rozvoj v Jižní Africe (Pillay, 2008).

V období od dubna 2019 do března 2020 se v zemi stalo v průměru 58,4 vražd denně. Počet sexuálních trestných činů se zvýšil o 1,7 %, přičemž počet sexuálních útoků vzrostl o 4,2 %. Každý den je v Jihoafrické republice tragicky znásilněno v průměru 115,8 osob. K většině vražd došlo během hádek, kdy se lidé shromáždili kolem společenských prostor, a během loupeží (bytových i nebytových), pouličních loupeží a incidentů souvisejících s gangy. Ani během prvního čtvrtletí roku 2021 se situace nezlepšila a podle statistik zločinů SAPS (Jihoafrická policejní služba) se míra vražd stále zvyšovala. Během prvních tří měsíců roku 2021 bylo zavražděno celkem 4 976 osob. Ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku se jedná o nárůst o 387 úmrtí (Yesufu, 2022).

V níže přiložené tabulce si můžeme všimnout, že jihoafrická provincie KwaZulu-Natal měla v letech 2019/20 největší počet obětí. Konkrétně se jednalo o 4 859 vražd.

Naopak provincií s nejnižším počtem vražd se stala provincie Severní Kapsko s počtem 326 vražd (Africa Check, 2020).

Tabulka 1: Míra vražd v jihoafrických provinciích v letech 2019/20

Provincie	Počet vražd
Východní Kapsko	3 879
Západní Kapsko	3 975
KwaZulu-Natal	4 859
Svobodný stát	939
Gauteng	4 555
Severní Kapsko	326
Severozápadní provincie	864
Mpumalanga	1 064
Limpopo	882

Zdroj: (Africa Check, 2020)

Yesufu ve svém článku Exploring the High Murder Rate in South Africa navrhuje možná řešení problémů s kriminalitou. Zmiňuje se například o tom, že policie musí být aktivnější a zaujmout preventivní postoj vůči vraždám. Dále navrhuje, že Jihoafrická vláda musí neúnavně pracovat na vytváření pracovních míst a zlepšování poskytování služeb. Podporovat vzdělávání, které občany naučí, jak se vypořádat s provokačními incidenty a jak zkoumat alternativní modely řešení. Také navrhuje podporovat komunikaci a dialog, pokud jde o řešení sporné otázky, přísnější trest ukládaný soudy všem odsouzeným vrahům. V neposlední řadě zmiňuje, že ochrana žen, zranitelných osob a skupin by se měla stát součástí občanské odpovědnosti všech občanů (Yesufu, 2022).

5.4 Vzdělávání, literatura a sport

5.4.1 Vzdělávání

V posledních několika letech se do jihoafrických ulic dostaly protesty jako #FeesMustFall. Mládež v zemi požadovala dostupný vzdělávací systém, který přestane odsouvat ty, kteří si nemohou dovolit platit školné a který by zahrnoval podporu pro lidi ze znevýhodněného prostředí, aby mohli pokračovat ve studiu. Studenti, kteří si sotva mohou dovolit platit místní dopravu a stravování, mohou jen těžko studovat a soustředit se na akademické úkoly (Mokoena, 2018).

Studentské protivládní demonstrace #FeesMustFall odstartovalo ohlášení vládního plánu na navýšení poplatků za studium na vysokých školách o 10–12 % s účinností od roku 2016. Studentské demonstrace na sebe nenechaly dlouho čekat. Na některých místech došlo k násilným střetům mezi protestujícími a policií. Nejvíce se dopad navyšování studentských poplatků dotkl černošských studentů. Bělošská populace vstupovala do nové éry post apartheidu s výraznou výhodou. Jednalo se nejen o výši dosaženého vzdělání, ale také o zkušenosti ve státní správě a finanční prostředky. To vše bylo černošskému obyvatelstvu upíráno. Menší dosažené vzdělání představuje hůř placenou práci a omezení vyhlídek do budoucnosti (Bělíček, 2015).

Studentské poplatky jsou tak jednou z příčin nerovnosti. Rodiče a studenti požadují úplné zrušení školného na vysokých školách a přejí si, aby bylo studium na vysokých školách dostupné pro všechny (Bělíček, 2015). V listopadu 2017 byla zveřejněna zpráva od komise pro školné, kterou zřídila vláda. V ní tato komise dospěla k závěru, že Jihoafrická republika si nemůže dovolit bezplatné vzdělávání. Ovšem v prosinci 2017 prezident Zuma oznámil plán bezplatného terciárního vzdělávání pro studenty z chudých domácností. Světová banka nad tímto plánem vyjádřila znepokojení a varovala, že není udržitelný, pokud ekonomika poroste o méně než 2 % ročně (Fihlani, 2019).

Příspěvky na toto plně dotované vysokoškolské vzdělávání a odbornou přípravu pro chudé a pracující studenty činil v roce 2018 12,4 miliardy randů, v roce 2019 se jednalo o 20,3 miliardy randů a v roce 2020 jej tvořilo 24,3 miliardy randů. Tato politika měla zajistit přístup k vyššímu vzdělání a odborné přípravě pro všechny Jihoafričany, kteří se kvalifikují na základě zásluh, nikoli třídního postavení. Podle rozpočtového prohlášení z roku 2018 mělo být prostřednictvím tohoto stipendijního programů financováno více než 340 000 studentů na univerzitách a více než 420 000 studentů na plný úvazek na vysokých školách

TVET (Technical and Vocational Education and Training). Očekává se, že stipendia pokryjí veškeré náklady na studium, které zahrnují: školné, předepsané studijní materiály, stravu, příspěvek na ubytování a cestovní náhrady. Politika se však neobejde bez vysokých nákladů. Škrty ve stávajících vládních výdajích byly provedeny na všech úrovních, od celostátní po místní. Tento program tak stále čelí kritice (Tshwane, 2018).

Instituce jsou vyzývány, aby studentům pomohly zajistit alternativní financování ať už prostřednictvím stipendií nebo dárců. Bohužel ale i někteří z těch, co si zajistí pomoc jsou nuceni studium ukončit kvůli životním nákladům. Další překážkou ve vzdělání je také to, že studenti často musí před ukončením studia splatit dluhy a vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti je pro ně obtížné získat práci, aby mohli splatit své půjčky (Fihlani, 2019).

Náklady na terciární vzdělávání v Jihoafrické republice však stále rostou, zatímco finanční prostředky na podporu studentů s nižšími příjmy se snižují. V roce 2021 vláda dokonce oznámila snížení finanční podpory pro studenty. Jihoafrická vláda dosud nezavedla udržitelné řešení, přitom zajištění přístupu k dostupnému kvalitnímu vzdělání je důležité. Mladá populace v Jihoafrické republice poroste a bude přispívat k ekonomickému rozvoji, vytvářet budoucí pracovní příležitosti a pomáhat skoncovat s chudobou v zemi. Úspěch budoucnosti Jihoafrické republiky tedy závisí na kvalitě vzdělávání, která je v současnosti k dispozici (Mlaba, 2021).

5.4.2 Literatura

Během posledních let apartheidu a následného přechodu k demokracii reagovali jihoafričtí spisovatelé na politické nepokoje a jejich dopad na obyvatelstvo. Spisovatelé psali o rasismu, satirizovali apartheid a zkoumali možnosti odporu. Po pádu apartheidu, spisovatelé ve svých dílech zpochybňují koncepci usmíření a obnovy. Literatura zahrnující tyto problémy pomohla utvářet hranice etnické identity a národní jednoty (Blyn, 2001).

Konec apartheidu přinesl lidem nové společenské problémy, na které se snažili spisovatelé reagovat ve svých dílech. Literatura po apartheidu se vyznačuje odklonem od rasového tématu. Literatura vydaná po roce 1994 je běžně označována jako post-apartheidní a hlavním prvkem jihoafrické literatury již není rasový rozdíl, ale jazyk, který spisovatelé používají. Zatímco v dobách apartheidu se hovořilo jednoduše o "černé" nebo "bílé"

literatuře, nyní se o jihoafrické literatuře hovoří jako o literatuře zuluské, afrikánské, xhoské nebo anglické (Ibinga, 2010).

Raná léta demokracie se vyznačovala novou formou psaní, která se nazývala „líbánková literatura“ či „literatura oslav“. Nejvýraznějším rysem této literatury je její převažující tendence chválit zázračné zhmotnění takzvaného multirasového "duhového národa". Tento důraz na popis pocitu euforie převládal spíše v poezii a dramatu. Autoři jako Athol Fugard a Mongeni Ngema jsou známí svou posedlostí touto formou psaní. Literatura také zdůraznila důležitost konfrontace s pravdou o traumatické minulosti s cílem podpořit odpuštění a usmíření mezi oběťmi a pachateli násilí (Ibinga, 2010).

Přestože se autoři po apartheidu stále zabývají politickými a rasovými problémy, zaměřují se také na současná témata jako je například násilí, zločin, šíření viru AIDS či homosexualitu (Burns, Hunter, 2022). Do popředí se dostávají i témata jako je xenofobie, ekologie, domácí násilí a feminismus. Nové veřejné role žen a hrdinky v boji za osvobození jsou jedny z nových literárních témat (Ibinga, 2010).

Díla autorů také reflektují úvahy o chudobě, nezaměstnanosti, materialismu ovlivněném Západem, úkolu budování národní identity a sociokulturních změnách jihoafrické populace (Burns, Hunter, 2022).

Mezi přední autory těchto témat patří například Phaswane Mpe, který se ve svém románu *Welcome to Our Hillbrow* zabývá problematikou AIDS a kmenové migrace. Dále například K. Sello Duiker, který ve svých dvou románech *Thirteen Cents* a *The Quiet Violence of Dreams* zkoumá třídní boje v jihoafrické černošské komunitě. Mimo jiné i několik jihoafrických básníků jako například Breyten Breytenbach a Lesego Rampolokeng využili jedinečné formáty veršů, aby vyjádřili přechodnou fázi éry po apartheidu a pronikání moderního života do tradiční africké společnosti (Burns, Hunter, 2022). Z oblasti ekologie je to například Zakes Mda's se svou knihou *The Whale Caller* a *The Heart of Redness*. Co se týká feminismu můžeme mezi přední autorky jmenovat například Kasigo Lesego's se svou knihou *Dancing in The Dust*. Dále Mtutuzeli Nyoka's se svou knihou *I Speak to the Silent* či Njabulo S. Ndebele's s dílem *The Cry of Winnie Mandela* (Ibinga, 2010).

5.4.3 Sport

Jižní Afrika po ukončení apartheidu trpěla ekonomickou recesí. Špatné ekonomické zajištění mělo vliv na (ne)zpřístupnění sportu. Pro většinu černochů, zejména pro ženy, bylo těžké získat přístup do kvalitních sportovních center, které se nacházely většinou v oblastech kde žili běloši. Dokud nenastaly politické změny v sociálních a ekonomických podmínkách, nemohlo se sportovní vyžití hlavně u černošského obyvatelstva rozvíjet. Návrat Jihoafrické republiky na mezinárodní sportovní scénu okamžitě vyvolal otázky pro národní organizace týkající se výběru národních týmů. Převážnou většinu elitních sportovců stále tvořili běloši a muži, což mělo pokračovat i nadále (Chappell, 2005).

V listopadu 1993 se konala národní konference s názvem „Vision for Sport“, která se měla stát milníkem pro budoucnost sportu v Jižní Africe. Za účelem transformace sportu v Jižní Africe do éry po apartheidu, bylo potřeba sjednotit sportovní strukturu a formulovat národní sportovní politiku. Hlavní roli v tomto procesu sehrál Národní sportovní kongres (NSC). NSC jednal s různými mezinárodními orgány, jako je Mezinárodní olympijský výbor (IOC) a Mezinárodní atletická federace (IAAF). NSC pomohl Jižní Africe k návratu do mezinárodních soutěží. Mezi hlavní úkoly NSC patřila koordinace sportovních aktivit, rozvoj sportu a zpřístupnění sportu všem komunitám. Ministerstvo sportu a rekreace (DSR) založené 1. července 1994 bylo také důležitou institucí pro financování a výstavbu sportovních zařízení po celé zemi. Politika DSR se pokusila začít napravovat nerovnosti vytvořené v době apartheidu rozšířením programu „sport pro všechny“, dále iniciovala kritéria pro zajištění finanční pomoci těm nejpotřebnějším sdružením (Chappell, 2005).

Za hlavní sport pro bílou menšinu jsou považovány ragby a kriket. V roce 2015 byl jihoafrický národní ragbyový tým obviněn z upřednostňování bílých hráčů a diskriminace černých hráčů. Zastoupení černých jihoafrických hráčů v kriketu je velmi malé. Podle The Economist tvořili v letech 2014 až 2015 na mezinárodních utkáních černí Jihoafričané 10 % hráčů. Jedním z důvodů nedostatečného začlenění černých hráčů do kriketu a ragby může být ekonomická stránka. Vysoké náklady na tyto sporty jsou spojeny s vybavením a poplatky za hráče, z tohoto důvodu si mnoho Jihoafričanů smíšené rasy a černé pleti nemůže dovolit provozovat tyto sporty (Oates, 2019).

Ženy jsou stále nedostatečně zastoupeny ve všech sportech v zemi (Sikes, Aboagye, 2017). Byla zahájena řada iniciativ na podporu sportovní kultury, která přispívá k většímu zapojení žen. Příkladem může být Národní strategie pro ženy a sport. Ta se zaměřuje jak

na základní úroveň, která pomáhá ženám s větším zapojením do sportu, tak i na elitní úroveň, která podporuje ty, které mají potenciál dosáhnout nejvyšší úrovně – olympiády. Politická prohlášení Ministerstva sportu a rekreace Jihoafrické republiky také vyjadřují důležitost poskytování rovných příležitostí ženám ve sportu (Sikes, Aboagye, 2017).

Lozano (2010) ve svém článku zmiňuje, že pokud existoval jeden sport, který pomohl Jihoafričanům překonat rasově segregovanou společnost, která udržovala černochoy v zemi pod systémem apartheidu, byl to fotbal. Jihoafrická fotbalová asociace pouze pro bělochy byla založena v roce 1892. Černé ligy zapouštěly kořeny ve 20. letech 20. století. V roce 1935 byl zahájen první oficiální mezinárodní turnaj. Řídící orgán mezinárodního fotbalu, FIFA, přijal Jihoafrickou republiku za člena v roce 1952, ale v roce 1961 jej pozastavil kvůli segregační politice. Jihoafrický národní tým byl obnoven až v roce 1992, kdy docházelo k rozpadu apartheidu (Lozano, 2010).

Při získávání práv na pořádání mistrovství světa ve fotbale v roce 2010 použili představitelé vlády a fotbaloví administrátoři po roce 1994 sportovní a kulturní diplomacii jako nástroje k umožnění prosadit se v Jihoafrické republice. Využití mistrovství světa ve fotbale v roce 2010 jako nástroje kulturní diplomacie vycházelo z vládního postoje, že politické osvobození znamená pouze začátek svobody. Dalším důležitým faktorem byla také skutečnost, že od roku 1994 byla zahraniční politika Jihoafrické republiky založena na vizi "lepší Jihoafrické republiky, lepší Afriky a lepšího světa" (Ndlovu, 2009).

Shrnutí dopadů apartheidu v Jižní Africe

Velká část občanů stále čelí chudobě a potížím, které jsou s ní spojené. Problém spočívá především v tom, jak dobře jsou zdroje rozděleny mezi obyvatele země. Rostoucí ekonomická nerovnost společně s velkou nezaměstnaností a korupcí v Jihoafrické republice nepřispívá k pozitivním změnám.

Dalším pomyslným polínkem do ohně jsou vládní úsporná opatření udržující mnoho stejných nerovností, které před mnoha lety podporoval apartheid. Mnoho barevných a nezaměstnaných obyvatel se stále musí potýkat s omezenou hygienou jako je nedostatek tekoucí vody a toalet. Také nadále čelí průměrným veřejným službám například ve školách či zdravotnictví. Většina bělochů je však finančně zvýhodněná a má zajištěn přístup k institucím s vysoce kvalitními službami.

Většina černých Jihoafričanů stále žije v chudinských čtvrtích a neformálních obydlích po celé zemi. Bílí obyvatelé žijí ve svých čtvrtích a černoši žijí odděleně. Pro černochoy existuje jen málo příležitostí se z chudinských čtvrtí odstěhovat. Vláda sice zahájila politiku sociálního bydlení, ale většina projektů se odehrávala na městských periferiích, daleko od ekonomických a sociálních příležitostí. Politika tak měla tendenci posilovat prostorové rozdíly a ekonomické nerovnosti. Spousta z příjemců tohoto programu se raději rozhodla svůj domek pronajímat a přesunout se k centrálním oblastem. Peníze z pronájmu začali využívat jako jeden ze zdrojů obživy. Domy postavené vládou jsou často také k nerozeznání od strohých domů z éry apartheidu a hodně z nich je menších než ty, které byly postaveny během apartheidu.

Dopady apartheidu lze vysledovat také například v oblasti kriminality, kde dochází k nárůstu násilné trestné činnosti. Dalším citlivým tématem je oblast vzdělávání. Bělošská populace vstupovala do nové éry po apartheidu se značnou výhodou. Výhody spočívaly například ve vyšším vzdělání, zkušenostech ve státní správě či vyšším finančním zabezpečením. Problémem jsou také studentské poplatky, které jsou častou příčinou demonstrací. Jihoafrická mládež požaduje vzdělávací systém, který zahrnuje všechny studenty včetně těch, co si nemohou dovolit platit školné nebo pochází ze znevýhodněného prostředí.

Apartheid se projevuje i v řadě dalších sektorů. Výjimkou není ani oblast literatury. V době apartheidu psali spisovatelé o rasismu, satirizovali jej a zkoumali možnosti odporu. V současnosti se stále zabývají politikou apartheidu a její traumatickou minulostí. Dále se věnují politickým a rasovým problémům, kterým společnost čelí. Mimo jiné se zaměřují i na aktuální témata.

Co se týče sportu, mezi nejrozšířenější v Jihoafrické republice patří ragby a kriket. Jihoafrický národní ragbyový tým byl obviněn z diskriminace černých a upřednostňování bílých hráčů. Rovněž zastoupení černých jihoafrických hráčů je i v kriketu velmi malé. Ženy jsou také stále nedostatečně zastoupeny ve všech sportech v zemi.

Dalo by se říci, že oblastí, kde apartheid nezanechal své stopy, nebo kde nedochází k určité (neformální) segregaci, je velmi málo.

Závěr

Hlavní cíl mé práce spočíval v seznámení čtenáře s oficiální státní doktrínou politiky rasové segregace v Jižní Africe. Práce pojednává o počátcích, motivech a dopadech této politiky na život obyvatelstva. Jsou zde zaznamenány projevy apartheidu jak v minulosti, tak částečně i v současnosti a její pozůstatky.

Práce zahrnuje důležité okamžiky, které se pojily s touto politikou. Rovněž zde byly stručně představeny významnější osobnosti pojící se s politickým životem či bojem proti apartheidu. Popis historické části politiky končí rokem 1994, tedy prvními svobodnými volbami.

Prvním cílem práce bylo uvést čtenáře do kontextu, ve kterém politika rasové segregace vznikla. Tento cíl byl důležitý pro ujasnění a pochopení historických souvislostí. Poukázal na tehdejší vývoj rasového soužití mezi jednotlivými kmeny na území Jižní Afriky a také na počátky evropské kolonizace tohoto území. Obzvláště poukazuje na to, že již delší dobu před zahájením apartheidu si rasistické myšlenky našly cestu k evropským kolonizátorům. Již na konci roku 1651, kdy se vedení Východoindické společnosti rozhodlo vybudovat holandskou námořní stanici, ze které později vzniklo Kapské město, se evropští kolonizátoři snažili o „domestikaci“ Afričanů. V Kapském Městě měli nejen úředníci, ale také evropští zaměstnanci jak služebnictvo, tak i otroky, kteří pocházeli víceméně z kmene domorodých Khoiů. Tito lidé pro ně vykonávali téměř veškerou práci v domě či dílnách výměnou za stravu, ošacení nebo ubytování. Tvrdé zacházení a již zmíněné rasistické myšlenky a chování byly pro búrské farmáře defacto přirozenou součástí každodenního života.

Britská koloniální politika byla hned ze začátku ovlivněna bývalou praxí holandské Východoindické společnosti. Zdělila problémy z minulosti, které se týkaly vlády, práva a také otroctví. Rozdíl zde ale tkvěl v tom, že v prvních dvou až třech desetiletích došlo ke zlepšení vztahů mezi bílými osadníky a místním obyvatelstvem a v roce 1807 byl přijat zákon o zákazu dovozu otroků.

Výsledkem tohoto cíle je, že pokud bychom se ohlédli zpět za jihoafrickým historickým vývojem, uvidíme politiku rasové segregace jako postupné vyvrcholení dlouhodobého procesu rasové nesnášenlivosti. S rostoucím afrikánským nacionalismem,

touhou po levné pracovní síle a v neposlední řadě honbou bělochů za moci postupně vedlo ke kořenům nerovnoprávnosti.

V rámci druhého, hlavního cíle popisu politicko-ideových motivů politiky rasové segregace v Jižní Africe se téma postupně ukázalo jako značně obsáhlejší, než jsem ze začátku počítala. Pokud bych se opravdu měla věnovat podrobnému popisování této politiky, práce by obsahovala i stovky stran. V průběhu vypracovávání jsem si uvědomila, že pro naprosto dokonalé pochopení apartheidu je nutné získat mnohem více informací. Součástí tohoto cíle bylo také vymezení jednotlivých pojmů souvisejících s politikou rasové segregace. Tyto pojmy, konkrétně rasa a kultura obecně, se staly intelektuální konstrukcí a formovaly jihoafrickou společnost. Dalo by se tak říci, že rasa byla hlavním kategorickým ukazatelem výběru. Rozhodovala, kdo bude rozdělen, do jaké skupiny a jakých práv se mu dostane.

Apartheid v Jižní Africe dominoval hlavně mezi lety 1948-1994, ovšem jak již bylo řečeno, historický dosah této politiky lze vysledovat už v dřívější historii země. Již rokem 1910 sociální rozdělení ve společnosti stále více nabývalo na striktním rasovém charakteru. Tehdejší segregace měla formu legislativních zákonů, které postupně odstraňovaly a omezovaly práva „nebíých“ a to ve všech možných oblastech. Všechna opatření byla sestavena tak, aby umožnila prosazovat nadvládu bílé rasy a také aby udržela Afričany stranou mimo politický proces v jejich vlastní zemi.

Třicátá léta se nesla v duchu rostoucího afrikánského nacionalismu, a i přes všechna opatření, která znevýhodňovala černé i barevné obyvatelstvo, požadovali mnozí Afrikánci tvrdší postupy. Režim byl zpřísněn po prvních poválečných parlamentních volbách v roce 1948. Segregační zákony vydané po tomto roce už jen prohloubily dřívější propast mezi obyvateli. Jak se dalo očekávat, tato diskriminační opatření vedla k častým protestům nebělošských obyvatel a kritické odezvy se také dostalo i ze zahraničí. Rokem 1978 apartheid čelil několika problémům.

K moci se dostal P.W. Botha a jeho politika byla pokusem přizpůsobení se měnícím okolnostem, ale bez obětování afrikánské moci. Černošský odpor se však stával mohutnějším, a i přes Bothovy reformní procesy bylo v roce 1980 více než zřejmé, že je jeho vláda u konce. Když se k moci dostal de Klerk, nechal propustit Mandelu z vězení a rozhodl se, že nastal čas jednat o ukončení apartheidu. Všechny diskriminační zákony měly být

zrušeny a začalo se pracovat na přípravě nové prozatímní ústavy a prvních všeobecných parlamentních volbách. Dlouho očekávané první svobodné volby se odehrály v dubnu 1994 a většinu hlasů získal ANC a Mandela se stal prvním černošským prezidentem. V květnu 1996 byla přijata nová národní ústava a apartheid měl oficiálně skončit. Je tomu ale opravdu tak?

Politika apartheidu se zde ani po svém oficiálním ukončení nepřestala promítat a Jižní Afrika si její následky nese doposud. Pávě těmto důsledkem ve vybraných sektorech se věnoval poslední, třetí cíl této práce. Rasismus zde nadále přetrvává i navzdory demontáži apartheidu. Pokud by se mě někdo zeptal, zda si myslím, že se Jihoafrické republiky podařilo vymanit z vlivu rasové segregace, musela bych na tuto otázku odpovědět, že ne. Jistě došlo k velkým změnám a posunům, ale to pořád nestačí. Apartheid se zde stále nachází jen v jiných formách než v minulosti.

Musím také přiznat, že pro mě bylo toto téma z části těžko uchopitelné, protože je české realitě vzdálené. Dopady segregace či samotná její podstata není v české odborné literatuře zastoupena tak, jak by si zasloužila. Velkou část zdrojů této práce tak tvoří elektronické zdroje a myšlenky zahraničních autorů. Problematikou rasové segregace se zabývá jen hrstka českých autorů. Proto bych chtěla vyzdvihnout ty, kteří mi pomohli téma lépe uchopit a porozumět mu. Jedná se například o historika Afriky a dlouholetého vědeckého pracovníka Orientálního ústavu AV ČR Otakara Hulce, českého orientalistu a historika Ivana Hrbka a antropoložku, afrikanistku Hanu Horákovou.

Závěrem bych chtěla připomenout, že „zotavení“ z rasové diskriminace je obtížný a pokračující proces. Pokusy demokratické vlády smazat dědictví apartheidu a kolonialismu zatím nedokázaly snížit nerovnováhu mezi bohatými a chudými. Ke změnám dochází pomalu a postupně i přes to, že jihoafrické demokratické zákonodárství je pokrokové a vyvíjí úsilí o nápravu všech historických nerovností. Jihoafrickou republiku čeká ještě dlouhá cesta a můžeme jen doufat, že se postupem času všechny jizvy, které zde apartheid zanechal zcelí.

Zdroje:

ABDULLA, Mohammed Jameel, 2017. What exactly is 'spatial apartheid' and why is it still relevant?. *The Daily Vox: Citizen. Speak. Amplify.* [online]. 18 April 2017 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.thedailyvox.co.za/what-exactly-is-spatial-apartheid-and-why-is-it-still-relevant-in-2017-mohammed-jameel-abdulla/>

Africa Check. 2020. FACTSHEET: South Africa's crime statistics for 2019/20. [online]. 4 August 2020 [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://africacheck.org/fact-checks/factsheets/factsheet-south-africas-crime-statistics-201920>

African National Congress. 2022. ANC League: The ANC Youth League. [online]. Johannesburg, 2022 [cit. 2022-11-27]. Dostupné z: <https://www.anc1912.org.za/anc-youth-league/>

African National Congress. 2022. ANC History: A Brief History Of The African National Congress. [online]. Johannesburg, 2022 [cit. 2022-11-27]. Dostupné z: <https://www.anc1912.org.za/history/>

AMADEO, Kimberly, 2022. What Is GDP Per Capita?. *The Balance* [online]. March 29 2022 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.thebalancemoney.com/gdp-per-capita-formula-u-s-compared-to-highest-and-lowest-3305848>

ATTWELL, David a Barbara HARLOW, 2000. Introduction: South African Fiction after Apartheid. *MFS Modern Fiction Studies*. **46**(1), 1-9. ISSN 1080-658X. Dostupné z: doi:10.1353/mfs.2000.0006

BAKER, Chris, 2022. South African forces in the British Army. *The Long, Long Trail: Researching soldiers of the British Army in the Great War of 1914-1919* [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.longlongtrail.co.uk/army/regiments-and-corps/south-african-forces-british-army/>

BATTERSBY, Jane, 2009. Apartheid/Post-Apartheid. *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, 2009, 167-173. ISBN 9780080449104. Dostupné z: doi:10.1016/B978-008044910-4.00920-2

BATTERSBY, Jane, 2020. Apartheid/Postapartheid. *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, 2020, 169-175. ISBN 9780081022962. Dostupné z: doi:10.1016/B978-0-08-102295-5.10159-3

BAUER, Patricia, 2022. Bantu Education Act. *Britannica* [online]. 16 Aug 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Bantu-Education-Act>

BEAUBIEN, Jason a Alex CHADWICK, 2005. Botswana to Relocate San Bushmen from Kalahari. *Npr* [online]. 21 October 2005 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.npr.org/2005/10/21/4968597/botswana-to-relocate-san-bushmen-from-kalahari>

BEAUBIEN, Jason, 2018. The Country With The World's Worst Inequality Is ... *NPR* [online]. 2 April 2018 [cit. 2023-03-09]. Dostupné z:

<https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2018/04/02/598864666/the-country-with-the-worlds-worst-inequality-is>

BEINART, William a Saul DUBOW, 1995. *Segregation and Apartheid in Twentieth Century South Africa*. London: Routledge. ISBN 9780203425442.

BĚLÍČEK, Ondřej, 2015. #FeesMustFall: jihoafričtí studenti proti poplatkům za studium: Vysokoškolští studenti vyšli do ulic jihoafrických měst, aby se postavili vládnímu plánu zvýšit poplatky za studium o 10–12 procent. *A2larm* [online]. 28 říjen 2015 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2015/10/feesmustfall-jioafricti-studenti-proti-poplatkum-za-studium/>

BEYER, Greg, 2022. Gallant & Heroic: The South African Contribution to World War II. *The Collector* [online]. 22 April 2022 [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: <https://www.thecollector.com/heroic-south-african-contributions-world-war-2/>

BLAKEMORE, Erin, 2021. The Harsh Reality of Life Under Apartheid in South Africa: For decades, the country's Black majority was controlled by racist laws enshrining white supremacy. *History* [online]. 10 September 2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/apartheid-policies-photos-nelson-mandela>

BLYN, Sara, 2001. Apartheid Literature. *Postcolonial Studies* [online]. Fall 2001 [cit. 2022-11-13]. Dostupné z: <https://scholarblogs.emory.edu/postcolonialstudies/2014/06/20/apartheid-literature/>

BREETZKE, G.D., 2012. Understanding the magnitude and extent of crime in post-apartheid South Africa. *Social Identities*. **18**(3), 299-315. ISSN 1350-4630. Dostupné z: doi:10.1080/13504630.2012.661998

Britannica. 2020. National Party. [online]. 1 Oct 2020 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/National-Party-political-party-South-Africa>

Britannica. 2020. South African Party. [online]. 1 Oct 2020 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/South-African-Part>

Britannica. 2021. Boer. [online]. 8 Nov 2021 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Boer-people>

Britannica. 2022. Hendrik Verwoerd: prime minister of South Africa, 2022. [online]. 4 Sep 2022 [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Hendrik-Frensch-Verwoerd>

Britannica. 2023. P. W. Botha. [online]. 8 Jan 2023 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/P-W-Botha>

BURNS, Tom a Jeffrey W. HUNTER, 2022. "Post-apartheid Literature - Introduction" Contemporary Literary Criticism Ed. Vol. 187. Gale Cengage 2004 eNotes.com 14 Nov. 2022 <https://www.enotes.com/topics/post-apartheid-literature#critical-essays-introduction>

BUSSE, Matthias, Tim VOGEL a Nina KUPZIG. The Impact of Black Economic Empowerment on the Performance of Listed Firms in South Africa. *SSRN Electronic Journal*. ISSN 1556-5068. Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.4074905

Candid Learning. 2015. Understanding the Impact of Apartheid on South African Social Investment. [online]. 3 June 2015 [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: <https://learningforfunders.candid.org/content/takeaways/understanding-the-impact-of-apartheid>

CARTWRIGHT, Mark, 2019. Bantu Migration. *World History Encyclopedia* [online]. United Kingdom., 11 April 2019 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: https://www.worldhistory.org/Bantu_Migration/r

CLARK, Nancy a William H. WORGGER, 2011. *South Africa: The Rise and Fall of Apartheid*. 2nd edition. Great Britain: Routledge. ISBN: 978-1-4082-4564-4.

CONRAD, Joseph, 2022. The Scramble for Africa. *St John 's College Cambridge University of Cambridge* [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: https://www.joh.cam.ac.uk/library/library_exhibitions/schoolresources/exploration/scramble_for_africa

DIXON, Robyn, 2015. In Botswana reserve, Bushmen still being deprived of rights. *Los Angeles Times* [online]. 28 Feb 2015 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://www.latimes.com/world/africa/la-fg-bushmen-hunting-ban-20150228-story.html>

DUMETT, Raymond, 1985. Africa's Strategic Minerals during the Second World War. *The Journal of African History*. 26(4), 381-408. ISSN 0021-8537. Dostupné z: doi:10.1017/S0021853700028802

FIHLANI, Pumza, 2019. 'We are students thanks to South Africa's #FeesMustFall protests'. *BBC News* [online]. Johannesburg, 30 April 2019 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-africa-47952787>

FINDLEY, Lisa a Liz OGBU, 2011. South Africa: From Township to Town: After apartheid, spacial segregation remains. *Places Journal* [online]. November 2011 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: https://placesjournal.org/article/south-africa-from-township-to-town/?gclid=CjwKCAjwve2TBhByEiwAaktM1OFLeJ6GInvAfV5miLcDSlx_MNUkrGkO04sFUPeNL0cNKDQ2Sc8fFhoCGYIQAxD_BwE&cn-reloaded=1&cn-reloaded=1

FOGEL, Rebecca, 2019. Informal housing, poverty, and legacies of apartheid in South Africa. *Urban@UW: University of Washington* [online]. 11 July 2019 [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: <https://urban.uw.edu/news/informal-housing-poverty-and-legacies-of-apartheid-in-south-africa/>

GALLO, Matthew Anthony, 2020. *Bantu Education, and Its Living Educational and Socioeconomic Legacy in Apartheid and Post-Apartheid South Africa* [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: https://research.library.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1041&context=international_senior. Senior Theses. Fordham University. Vedoucí práce Amir Idris.

GEORGE, Cassidy, 2019. Inside South Africa's radical anti-apartheid zine: The legacy of Staffrider. *Huck* [online]. 1 February 2019 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z:

<https://www.huckmag.com/art-and-culture/print/inside-south-africas-radical-anti-apartheid-zine/>

GOLDBERG, Melvin, 1985. "The Nature of Afrikaner Nationalism." *The Journal of Modern African Studies* 23(1), 125–131. <http://www.jstor.org/stable/160467>.

GOODMAN, Peter, 2017. End of Apartheid in South Africa? Not in Economic Terms. *The New York Times* [online]. 24 Oct 2017 [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2017/10/24/business/south-africa-economy-apartheid.html>

GREGORY, Joseph, 2006. P. W. Botha, Defender of Apartheid, Is Dead at 90. *The New York Times* [online]. 1 November 2006 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2006/11/01/world/africa/01botha.html>

HAMAR, Eleonóra, Csaba SZALÓ a Eva ŠLESINGEROVÁ, 2007. Konceptualizace pojmů rasa a rasismus: Sociologický pohled. *Sociální studia / Social Studies*. 4(4), 7-21. ISSN 1803-6104. Dostupné z: doi:10.5817/SOC2007-4-7

HANEKOM, Wouter, 2013. The Simon van der Stel Festival: Constructing heritage and the politics of pageantry. *Historia*. Durban, 58(2), 19-39. ISSN 2309-8392.

HEITMEYER, Wilhelm a Kurt SALENTIN, 2021. Discrimination. *Britannica* [online]. 31 Aug 2021 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/discrimination-society>

HERBSTEIN, Denis, 2001. Govan Mbeki: Veteran of the South African struggle against apartheid, imprisoned with Nelson Mandela. *The Guardian* [online]. 31 Aug 2001 [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/news/2001/aug/31/guardianobituaries>

History. 2021. The Pact of Steel is signed; the Axis is formed. [online]. A&E Television Networks, 19 May 2021 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://www.history.com/this-day-in-history/the-pact-of-steel-is-signed-the-axis-is-formed>

HITCHCOCK, Robert K., Kazunobu IKEYA, Megan BIESELE a Richard B. LEE, 2006. Introduction: Updating the San, Image and Reality of an African People in the Twenty First Century. *Senri Ethnological Studies* [online]. National Museum of Ethnology, 28 December 2006, (70), 1-42 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <http://the-eis.com/elibrary/sites/default/files/downloads/literature/Updating%20the%20San%20%20Image%20and%20Reality%20of%20an%20African%20People%20in%20the%2021st%20Century.pdf>

HORÁKOVÁ, Hana, 2007. „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia / Social Studies*. 4(4), 113-129. ISSN 1803-6104. Dostupné z: doi:10.5817/SOC2007-4-113

HRBEK, Ivan, 1966. *Dějiny Afriky*. 2., rozš. vyd. Praha: Svoboda. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-039-5.

HULEC, Otakar, 1997. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dějiny států. ISBN 80-710-6247-2.

CHAPPELL, Robert, 2005. Race, Gender and Sport in Post-Apartheid South Africa. *The Sport Journal: A peer-reviewed journal of sports, established in 1998* [online]. Alabama: United States Sports Academy, 8 September 2005, (24) [cit. 2022-11-15]. ISSN: 1543-9518. Dostupné z: <https://thesportjournal.org/article/race-gender-and-sport-in-post-apartheid-south-africa/>

IBINGA, Stephane Serge, 2010. Post-Apartheid Literature Beyond Race. *This Century's Review: A Privileged Source of Information* [online]. 2010 [cit. 2022-11-14]. Dostupné z: http://history.thiscenturysreview.com/post_apartheid.html

IKEJIAKU, Brian, 2009. 'Crime', poverty, political corruption and conflict in apartheid and post apartheid South Africa: *The implications on economic development*. In: African Journal of Political Science and International Relations. **3**(10), 451-459.

ILIFFE, John, 2001. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-702-1468-6.

JALLOW, Baba, 2004. *Apartheid: A Brief Overview* [online]. La Salle University, 1-8 [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: https://www.academia.edu/8459292/Apartheid_South_Africa_A_Brief_Overview

KHALFANI, Akil Kokayi a Tukufu ZUBERI, 2001. Racial classification and the modern census in South Africa, 1911–1996. *Race and Society*. **4**(2), 161-176. ISSN 10909524. Dostupné z: doi:10.1016/S1090-9524(03)00007-X

KILLINGRAY, David, 2001. African voices from two world wars. *Historical Research*. **74**(186), 425-443. ISSN 0950-3471. Dostupné z: doi:10.1111/1468-2281.00136

KRIEGLER, Anine a Mark SHAW, 2016. Facts show South Africa has not become more violent since democracy. *The Conversation: Academic rigour, journalistic flair* [online]. 21 July 2016 [cit. 2022-11-14]. Dostupné z: <https://theconversation.com/facts-show-south-africa-has-not-become-more-violent-since-democracy-62444>

LACEY, Marc, 2021. F.W. de Klerk, South Africa President Who Ended Apartheid, Dies at 85: A prominent Afrikaner, he defended the separation of the races before helping to dismantle that system, leading to his sharing the Nobel Peace Prize with Nelson

LALOR, Ailish, 2021. What was the VOC? The Dutch East India Company explained. *Dutchreview* [online]. 8 June 2021 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://dutchreview.com/culture/history/voc-dutch-east-india-company-explained/>

LARSEN, Julia, 2011. CLEMENTS KADALIE (1896-1951). *Black Past* [online]. 31 March 2011 [cit. 2022-04-30]. Dostupné z: <https://www.blackpast.org/global-african-history/kadalie-clements-1896-1951/>

LAURENCE, Patrick, 2022. Black activist Steve Biko dies in South African prison cell – archive, 1977. *The Guardian* [online]. Pretoria, 14 Sep 2022 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/14/steve-biko-dies-in-south-african-prison-cell-1977>

LEIBBRANDT, Murray; WOOLARD, Ingrid; WOOLARD, Christopher. Poverty and inequality dynamics in South Africa: Post-apartheid developments in the light of the long-run legacy. *South African economic policy under democracy*, 2009, 10: 270-300.

LITTLE, Becky, 2020. Key Steps That Led to End of Apartheid: Key Steps That Led to End of Apartheid A combination of internal and international resistance to apartheid helped dismantle the white supremacist regime. *History* [online]. 23 Nov 2020 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/end-apartheid-steps>

LOZANO, Pepe, 2010. World Cup 2010: Soccer unites South Africa. *People's World* [online]. 9 June 2010 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <https://www.peoplesworld.org/article/world-cup-2010-soccer-unites-south-africa/>

LUIZ, John M., 1998. The Evolution and Fall of the South African Apartheid State: A Political Economy Perspective. *Ufahamu: A Journal of African Studies*. **26**(2-3). ISSN 2150-5802. Dostupné z: doi:10.5070/F7262-3016619

LÖTTER, Casper, 2022. Only South Africa's elite benefits from black economic empowerment – and COVID-19 proved it. *The Conversation: Academic rigour, journalistic flair* [online]. 4 September 2022 [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://theconversation.com/only-south-africas-elite-benefits-from-black-economic-empowerment-and-covid-19-proved-it-189596>

MALALA, Justice, 2019. Why are South African cities still so segregated 25 years after apartheid? *The Guardian* [online]. 21 Oct 2019 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/cities/2019/oct/21/why-are-south-african-cities-still-segregated-after-apartheid>

MELDRUM, Andrew a Cara ANNA, 2021. F.W. de Klerk, last apartheid president of South Africa and winner of Nobel with Mandela, dies. *Los Angeles Times* [online]. Johannesburg, 11 November 2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-11-11/f-w-de-klerk-last-apartheid-president-of-south-africa-and-winner-of-nobel-with-mandela-dies>

MLABA, Khanyi, 2021. South Africa's Student Protests: Everything to Know About a Movement That Goes Back Decades: From Fees Must Fall to Wits Asinamali, students have been protesting for free tertiary education. *Global Citizen* [online]. 8 April 2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.globalcitizen.org/en/content/south-africa-student-protests-explained/>

MOBIUS, Mark, 2017. South Africa: Key Issues and Challenges. *Franklin Templeton* [online]. 16 March 2017 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://emergingmarkets.blog.franklintempleton.com/2017/03/16/south-africa-key-issues-and-challenges/>

MOETI, Thato, 2018. 'Apartheid legacy haunts SA economy'. *The South African Broadcasting Corporation: Independent. Impartial.* [online]. 27 April 2018 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.sabcnews.com/sabcnews/apartheid-legacy-haunts-sa-economy/>

MOHAMED, Hamza, 2020. 30 years since Mandela was freed, where does South Africa stand?: Three decades after anti-apartheid leader was released from prison, how has life

changed for South Africans?. *Aljazeera* [online]. 10 Feb 2020 [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2020/2/10/30-years-since-mandela-was-freed-where-does-south-africa-stand>

MOKOATSI, Thapelo, 2015. AWG Champion: A Rebel with a Cause. *The Journalist: Context Matters* [online]. 18 August 2015 [cit. 2022-04-30]. Dostupné z: <http://www.thejournalist.org.za/pioneers/awg-champion-a-rebel-with-a-cause/>

MOKOENA, Lebogang, 2018. Apartheid's Heritage: Continuing Struggles In South Africa. *The Funambulist* [online]. 7 July 2018 [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://thefunambulist.net/magazine/cartography-power/guest-columnists-apartheids-heritage-continuing-struggles-south-africa>

MOLL, Terence, 1993. *South Africa after apartheid: Prospects for economic recovery*. Collected Seminar Papers. Institute of Commonwealth Studies, 45 . pp. 161-174. ISSN 0076-0773

MWANIKI, Andrew, 2019. Where Are The Bantu People Found In Africa?. *World Atlas* [online]. 28 May 2019 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.worldatlas.com/articles/where-are-the-bantu-people-found-in-africa.html>

MZANGWA, Shadrack T a Yüksel DEDE, 2019. The effects of higher education policy on transformation in post-apartheid South Africa. *Cogent Education*. 6(1). ISSN 2331-186X. Dostupné z: doi:10.1080/2331186X.2019.1592737

NDLOVU, Sifiso Mxolisi, 2009. *Sports as cultural diplomacy: the 2010 FIFA World Cup in South Africa's foreign policy*. 11(1-2), 144-153. ISSN 1466-0970. Dostupné z: doi:10.1080/14660970903331466

OATES, Katelyn, 2019. South Africa's sports lack progress in the post apartheid era. *Global Sport Matters* [online]. 16 Apr 2019 [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: <https://globalsportmatters.com/culture/2019/04/16/south-africas-sports-lack-progress-in-the-post-apartheid-era/>

OCAMPO, Maria Lizet, 2004. A Brief History of Educational Inequality from Apartheid to the Present. *Leland Stanford Junior University*, [online]. 9 September 2004 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: https://web.stanford.edu/~jbaugh/saw/Lizet_Education_Inequity.html

OLIVER, Erna a Willem H. OLIVER, 2017. The Colonisation of South Africa: A unique case. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*. 73(3). ISSN 2072-8050. Dostupné z: doi:10.4102/hts.v73i3.4498

Out Adventures. 2019. Apartheid In South Africa: A Grim Chapter.[online]. NOV 18 2019 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.outadventures.com/gay-travel-blog/apartheid-in-south-africa/>

PAGER, Devah a Hana SHEPHERD, 2008. The Sociology of Discrimination: Racial Discrimination in Employment, Housing, Credit, and Consumer Markets. *Annual Review of Sociology*. 34(1), 181-209. ISSN 0360-0572. Dostupné z: doi:10.1146/annurev.soc.33.040406.131740

PATOČKA, Václav, 1987. *Plachty objevují svět*. Praha: Albatros. S.87. ISBN: 13-835-8714/66

PATTA, Debora, 2021. FW de Klerk, South Africa's last apartheid president, has died at 85. *CBS News* [online]. Johannesburg, 11 November 2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.cbsnews.com/news/fw-de-klerk-south-africa-last-apartheid-president-dies-at-85/>

PICARDO, Elvis, 2022. Gentrification: What Is Gentrification?. *Investopedia* [online]. New York City: Dotdash Meredith, 29 July 2022 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/terms/g/gentrification.asp>

PILLAY, Suren, 2008. Crime, Community and the Governance of Violence in Post-Apartheid South Africa. *Politikon*. **35**(2), 141-158. ISSN 0258-9346. Dostupné z: doi:10.1080/02589340802366943

PIOSO, Soren Marsh, 2022. Africa Southeastern Bantu Ethnicity. *Ancestry* [online]. [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://www.ancestry.com/cs/us/seo-header-test-africa-southeastern-bantu>

POOLEY, Simon, 2009. Jan van Riebeeck as Pioneering Explorer and Conservator of Natural Resources at the Cape of Good Hope (1652-62). *Environment and History* [online]. **15**(1), 3-33 [cit. 2022-11-27]. ISSN 0967-3407. Dostupné z: doi:10.3197/096734009X404644

POSEL, Deborah, 2001. What's in a name? Racial categorisations under apartheid and their afterlife. *Transformation*. (47). ISSN 0258-7696.

RAMOROKA, Mahlatse, 2019. Legacies of apartheid: South African austerity perpetuates the inequalities of decades past. *Center For Economic and Social Rights* [online]. 5 June 2019 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.cesr.org/legacies-apartheid-south-african-austerity-perpetuates-inequalities-decades-past/>

REDDY, E.S., 2007. *Rapports Du Comité Spécial Des Nations Unies Contre l'apartheid*. Essays. Aluka, *JSTOR*, <https://jstor.org/stable/al.sff.document.ae000142>. Accessed 7 Mar. 2023.

ŘEHÁK, V.: Vývoj afrikánských nacionalistických politických stran v jižní Africe. *Politologický časopis*, 2006, roč. 13, č. 3.

SAGAR, Ambuj D a Adil NAJAM, 1998. The human development index: a critical review. *Ecological Economics*. **25**(3), 249-264. ISSN 09218009. Dostupné z: doi:10.1016/S0921-8009(97)00168-7

SALENSON, Irène, Andreas SCHEBA, Ivan TUROK a Justin VISAGIE, 2021. Can social housing help South Africa overcome its legacy of apartheid? *The Conversation: Academic rigour, journalistic flair* [online]. French, 25 March 2021 [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://theconversation.com/can-social-housing-help-south-africa-overcome-its-legacy-of-apartheid-157830>

SEEKINGS, Jeremy, 2008. The continuing salience of race: Discrimination and diversity in South Africa. *Journal of Contemporary African Studies*. **26**(1), 1-25. ISSN 0258-9001. Dostupné z: doi:10.1080/02589000701782612

SEEKINGS, Jeremy, 2021. The Social Question in Pre-apartheid South Africa: Race, Religion and the State. *One Hundred Years of Social Protection*. Cham: Springer International Publishing, 2021-12-15, 191-220. Global Dynamics of Social Policy. ISBN 978-3-030-54958-9. Dostupné z: doi:10.1007/978-3-030-54959-6_6

SGUAZZIN, Antony, 2021. South Africa Wealth Gap Unchanged Since Apartheid, Says World Inequality Lab. *Time* [online]. 5 August 2021 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://time.com/6087699/south-africa-wealth-gap-unchanged-since-apartheid/>

SHAVA, Elvin, 2017. Black Economic Empowerment in South Africa: Challenges and Prospects. *Journal of Economics and Behavioral Studies*. **8**(6(J), 161-170. ISSN 2220-6140. Dostupné z: doi:10.22610/jeps.v8i6(J).1490

SIKES, Michelle a Nana Adom ABOAGYE, 2017. South Africa needs to do more to promote women in sports. *The Conversation: Academic rigour, journalistic flair* [online]. 7 March 2017 [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: <https://theconversation.com/south-africa-needs-to-do-more-to-promote-women-in-sports-73704>

Siyabona Africa. 2021. *San* [online]. [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: https://www.krugerpark.co.za/africa_bushmen.html

South African History Online. 2019. Britain takes control of the Cape. *South African History Online: Towards a people's history* [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.sahistory.org.za/article/britain-takes-control-cape>

Statista. 2023. South Africa: Gross domestic product (GDP) per capita in current prices from 1987 to 2027 (in U.S. dollars), 2023. [online]. 2023 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/578853/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-south-africa/>

STEFFEN, Lili, 2019. What Is Afrikaans, And Where Is It Spoken?. *Babbel Magazine* [online]. 8 March 2019 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.babbel.com/en/magazine/what-is-afrikaans>

STEVENSON, David, 2005. *1914 -1918: the history of the First World War*. London: Penguin. ISBN 978-0-14-190434-4.

STRAUSS, Margot, 2019. A historical exposition of spatial injustice and segregated urban settlement in South Africa. *Fundamina*. **25**(2). ISSN 1021545X. Dostupné z: doi:10.17159/2411-7870/2019/v25n2a6

SUGDEN, John, 2010. Critical left-realism and sport interventions in divided societies. *International Review for the Sociology of Sport*. **45**(3), 258-272. ISSN 1012-6902. Dostupné z: doi:10.1177/1012690210374525

TANABE, Rosie, 2016. Bantu. *New World Encyclopedia: Research begins here* [online]. 11 December 2016 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www-newworldencyclopedia->

org.translate.google/p/index.php?title=Bantu&oldid=1001894&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=cs&_x_tr_hl=cs&_x_tr_pto=nui,op,sc

TANABE, Rosie, 2018. Khoikhoi. *New World Encyclopedia: Research begins here* [online]. 16 April 2018 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Khoikhoi&oldid=1010714>

TAU, Rebone a Loren BALHORN, 2020. The Rise and Fall of the ANC Youth League: In conversation with South African author and activist Rebone Tau. *Rosa Luxemburg Stiftung* [online]. 16 November 2020 [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: <https://www.rosalux.de/en/news/id/43345/the-rise-and-fall-of-the-anc-youth-league>

The Commonwealth. 2017. From the Archive: Sanctions agreed against apartheid-era South Africa. [online]. London, 25 January 2017 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://thecommonwealth.org/news/archive-sanctions-agreed-against-apartheid-era-south-africa>

The New York Times. 1982. Charles Swart Dies; South African Was First State President. [online]. 18 July 1982 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1982/07/18/obituaries/charles-swart-dies-south-african-was-first-state-president.html>

The Transvaal and the Orange Free State, 2008. *Scottish Geographical Magazine*. **15**(11), 578-582. ISSN 0036-9225. Dostupné z: doi:10.1080/00369229908733099

The World Bank. 2022. GDP growth (annual %) - South Africa [online]. [cit. 2022-11-24]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=ZA>

The World Bank. 2023. GDP per capita (current US\$) - South Africa, 2023. [online]. [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=ZA>

The World Bank. 2023. Gini index - South Africa [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=ZA>

The World Bank. 2023. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) - South Africa [online]. 2023 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=ZA>

THOMPSELL, Angela, 2018. Racial Classification Under Apartheid. *Thought Co.* [online]. 1 September 2018 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.thoughtco.com/racial-classification-under-apartheid-43430>

THOMPSON, Leonard, 2001. *A History of South Africa*. 3rd edition. New Haven and London: Yale University Press. ISBN 0-300-08775-6.

TRADING ECONOMICS. 2023. South Africa Corruption Index, 2023. [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://tradingeconomics.com/south-africa/corruption-index>

TRADING ECONOMICS. 2023. European Union - Gini coefficient of equivalised disposable income [online]. [cit. 2023-03-02]. Dostupné z:

<https://tradingeconomics.com/european-union/gini-coefficient-of-equivalised-disposable-income-eurostat-data.html>

TRADING ECONOMICS. 2023. South Africa Unemployment Rate [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://tradingeconomics.com/south-africa/unemployment-rate>

TSHWANE, Tebogo, 2018. Finally: How government plans to fund free education. *Mail & Guardian: Africa's Best Read* [online]. South Africa, 21 Feb 2018 [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://mg.co.za/article/2018-02-21-finally-how-government-plans-to-fund-free-education/>

UK Parliament. 2022. The settler colonies: South Africa. [online]. United Kingdom [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislative scrutiny/parliament-and-empire/parliament-and-the-american-colonies-before-1765/the-settler-colonies-south-africa/>

VAN DER WALT, Glynis, 2014. THE HISTORY OF THE LAW OF ADOPTION IN SOUTH AFRICA. *Obiter* [online]. [cit. 2022-11-30]. ISSN 2709555X. Dostupné z: doi:10.17159/obiter.v35i3.11784

VAN DEVENTER, M. a J.A.J. NEL, 2006. Habitat, food, and small mammal community structure in Namaqualand. *Koedoe*. **49**(1), 99-109. ISSN 2071-0771. Dostupné z: doi:10.4102/koedoe.v49i1.103

WILLMAN, Alys M., Margarita PUERTO GOMEZ, Gould CHANDRÉ a Newham GARETH, 2019. Crime Violence and Exclusion in South African Society: Background Note for the South Africa Systematic Country Diagnostic. *The World Bank* [online]. Washington, D.C: World Bank Group, 1 February 2019 [cit. 2022-11-27]. Dostupné z: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/438921549055415403/crime-violence-and-exclusion-in-south-african-society-background-note-for-the-south-africa-systematic-country-diagnostic>

YESUFU, Shaka, 2022. Exploring the high murder rate in South Africa. *ScienceRise*. (1), 25-34. ISSN 2313-8416. Dostupné z: doi:10.21303/2313-8416.2022.002320

ZIMÁK, Alexandr, 2003. *Jihoafriická republika*. Praha: Libri. Stručná historie států. ISBN 80-727-7184-1.